سید شمس الدین مجروح

ادبي مقالې او تحليلونه

Ketabton.com

محمد حکیم بشارت

۱۳۹۴ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

سید شمس الدین مجروح

(ادبي مقالې او تحلیلونه)

لیکوال :

محمد حکیم بشارت

۱۳۹۴کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: سید شمس الدین مجروح

لیکـــوال: محمد حکیم بشارت

خپرونـدی: د افغانستان ملي تحریك، فرهنګي څانګه

وېـبپـاڼـه: www.melitahrik.com

ډیـزایـن: ضیاء ساپی

پښتۍ ډیزاین: فیاض حمید

چـاپشمېـر: ۱۰۰۰ ټوکه

چـاپـکـال: ۱۳۹۴ ل کال/ ۲۰۱۵م

د تحریك د خپرونو لړ: (۱۰۸)

یادونه: د چاپ حقوق له ملي تحریک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسولیت لیکوال پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه او مننه

ویاړم چې په دغو کرښو کې دهېواد له یوې داسې علمي،فرهنګي او ملي څېرې،هستۍ او شخصیت قدرمن استاد سرمحقق زلمي هېوادمل څخه یادونه او مننه کوم چې نه یوازې ما ډېر څه ترې زده کړي، بلکې زماپه څېر یې د هېواد په زرګونو ځوان کدرونه روزلي،فرهنګي مینه یې ورکړې ، اغېزمنې لارښوونې یې ورته کړي ،زده کړو ، مطالعې ، څېړنې ، هېوادنۍ مینې ، ملي یووالي او لیکلو ته یې هڅولي دي.

هېوادمل صاحب د ماسترۍ په دوره کې زما استاد و، دغه راز مې د تېزس لیکلو لارښود استاد هم و او د موضوع له پیله تر بشپړېدو پورې یې هڅولی یم ، وخت په وخت یې لارښوونې راته کړي او د تېزس د بشپړېدو ترځنګ دا دی د ده په هڅونه ددغه اثر خاوند هم شوم .

د هېواد ددغې نوموتې څېرې په علمي ،فرهنګي او څېړنیزو کړنو، هڅو ، اثارو، پوهې او فکر باندې کتابونه لیکل کېدای شي او باید ولیکل شي . زما دغه خو کرښې د هغه یادونه او مننه نشي پرځای کولی ، خو بیاهم دده محترم د شاګرد په توګه اړینه بولم چې یادونه او مننه ترې وکړم چې ددې کتاب په غني کولو او بشپړولو کې یې را ته سلا مشورې را کړي او زه یې ددې جوګه کړم چې دغه اثر د چاپ تر سرحده ورسوم .

په پای کې قدرمن هېوادمل صاحب ته د لوی څښتن له درباره اوږد عمر او هوساژوند غواړم.

په همدې هیله

بشارت

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحریك یادښت

د افغانستان ملي تحریك د (۱۳۹۳ ل) کال په پیل کې له خپلو ګرانو هېوادوالو سره ژمنه کړې وه چې د دې کال په بهیر کې به (شل عنوانونه) بېلا بېل دیني، علمي، ادبي او ټولنیز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې کوي. ملـي تحریـك دا ژمنـه د یـاد کـال د کـب پـر (۲۸)مـه نېټـه پـوره او د یـوې پرتمینـې غونـډې پـه تـرخ کـې یـې شـل عنوانونـه علمـي اثـار هېوادوالـو تـه وړاندې کړل. ملي تحریك په یاده غونډه کې ژمنـه وکـړه چـې د (۱۳۹۴ ل) کال په بهیر کې به انشاء الله د خدای (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې کوي. طبیعي خبره ده چې دا اسانه کار نه دی، ډېر زیات زیار او زحمت ته اړتیا لري، خو ملي تحریـك ټینګ هوډ کړی چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملي کـوي. دا اثر چې ستاسو په لاس کې دی د همدې (سل عنوانونـو) ژمنـه کـړو اثـارو له جملې څخه دی، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحریك هیلـه لـري چـې لـه دې اثـر څخـه بـه زمـوږ هېـوادوال پـه زړه پـورې ګټـه پورتـه کـړي. ملـي تحریـك لـه ټولـو هغـو لیکوالـو، ژبـاړونکو، سمونچارو، مـالي او معنـوي مرستندویانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثـارو د چـاپ پـه دې ټـول بهیـر کې یې یو بل سره مرسته او ملګرتیا کړې او دا فرهنګي بهیـر یـې بریـالی کړی، د زړه له کومې مننه کوي او کور وداني ورته وایي.

د هېواد د فرهنګ د ښېرازۍ په هیله

د افغانستان ملي تحریك فرهنګي څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب موضوع او هدف

د دې اثر اصلي موضوع او هدف د هېواد د پښتو او دري ژبو د نوميالي او مفکـر ليکوال ارواښاد سيد شمس الدين مجروح د پښتو فرهنګي مقــالو راټولــول او تدوين دی، چې يو ځای په يوه مجموعه کې د پښتو ادبپوهنې د مباحثو مينــه والو ته وړاندې شي.

په دې ټولګه کې ښاغلي ليکوال محمد حکيم بشارت د مشر مجروح مقــالې او د ليکونو په بڼه توضيحي يادښتونه راټول کړي دي.

له دې سربېره د ښاغلي مولف مقدمه، توضيحات او د يو علمي اثر لپاره لازمې ليکنې هم له مجموعې سره ملې دي. هغه ماخذ چې ليکوال دمتن په راټولولــو او ترتيب او همدا راز د مقدمې او توضيحاتو په ليکلو کې ترې اســتفاده کــړې ده، د دې ماخذو فهرست يې هم د اثر په پای کې ورسره مل کړی دی.

اهميت :

زما په پوهه زموږ په معاصرو فرهنګي شخصــيتونو کــې ســيد شــمس الــدين مجروح يو له هغو کسانو څخه دی، چې فکر يې توليد کړی دی او د يــوه ملــي فکر په عمومي چوکاټ کې يې د فرهنګ په بېلا بېلو برخــو کــې خپــل افکــار

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرګند کړي دي چې د خپلو اثــارو لوســتونکيو تــه يــوفکر عرضــه کــوي او لوستونکي فکر کولو ته هڅوي، زما له نظره دسيد شمس الدين مجروح اثــار د لوړو فکري ارزښتونو له امله له ښو اثارو څخه شمېرل کيږي او په دې اثر کــې يې راغلي اثار همدغه خصوصيت لري.

مېتود:

د دې اثر مطالب د دوو ميتودونو تابع دي، يو د مقــالو د مــتن ميتــود او بــل د مقدمې او توضيحاتو د ليکنې ميتود. د متن ميتود يې د تدوين معاصر ميتــود دی او بل هم د مقدمې او توضيحاتو هغو چې د تشــريحي ميتــود تــر مقــولې لاندې تعريف کېدای شي.

لنډه دا چې ددغه اثر داستفادې موارد ښايسته ډېر دي او د فرهنــګ د بــېلا بېلو ساحو له څېړونکيو او عامو لوستونکيو سره مرسته کولی شي .

په درناوي

سرمحقق زلمی هېوادمل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

د پښتو ادب د معاصرې دورې له پیل څخه را وروسته چې پــه ۱۹۱۱ کــې یــې بنسټ کېښودل شو، خدای بښلی صدیق روهي وايي چې د سراج الاخبــار لــه دویم ځل خپرېدو وروسته د معاصر ادب د نوي بدلون نښې څرګنــدې شــوې دي.

د پښتو ادب ځلاندې څېرې زیاتره د ویښو زلمیانو د خوځښت پر مهــال چــې مرحوم روهي دغه خوځښت د پښتو ادب په تاریخي لحاظ د ویښتیا لــه پــړاو سره برابر بللی راټوکېدلې دي، وده یې کړې او غوړېدلې دي. د ویښو زلمیانو د خوځښت د دورې پر مهال په پښتو ژبې او ادب کې ښکاره او روښان بدلون هم د فورم له پلوه او هم د محتوا له نظره رامنځه شو؛ په دې دوره کې د پښتو ژبې ډېر ښکلي او په زړه پورې اثار ولیکل شول، په شعر کې نوي مفاهیم ځای کړل شول چې د شاعرانو د فکر خط او د ذهني نوي درک انعکاس په کې لــه ورایــه لیدل کېږي.

ادبي ټوټې، لنډې کیسې، ډرامې او ادبي څېړنې په دې ټولو برخو کې د مرحوم بېنوا په قول "یو غلی شان ته انقلاب" را منځته شو چې موخــه یــې "د زمــاني رنګ بدلول" و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که لږ مخکې مودې ته ولاړ شو، نو د ظاهر شاه د سلطنت په دوهمه لسیزه کې پښتو ادب له یوې خوا د پښتو ژبې د تعمیم او پیاوړتیا له جریان سره او له بلې خوا په هېواد کې د ډیموکراسي او ریفورم غوښتنې له نهضت سره په ملګرتیا کې ډېر ژر نوي پړاو ته داخل شو او که داسې ووایو چې د ویښتیا پړاو تر زیاتې اندازې د ویښو زلمیانو له سیاسي غورځنګ سره اړه لري، نو بده به نه وي. که ژوره څېړنه وشي او له حقیقت څخه سترګې پټې نه شي نو د پښتو ژبې نږدې ټول نامتو لیکوال او شاعران د ویښ زلمیانو په سیاسي سازمان کې شامل وو او له همدې امله د دغه وخت د زیاترو لیکوالو او شاعرانو لیکنې ټولنیز او سیاسي رنګ لري.

په دې دوره کې د پښتو ژبې په ډګر کې د شاعرانو، لیکوالو او ادب پوهانو له خوا ډېر بډای اثار ولیکل شول او په دغو اثارو کې دوه عمده موخې نغښتې وې چې یوه د پښتو ژبې او ادب بشپړتیا او ودې ته پام او بله د ټولنې بېلابېلو ستونزو، لکه ټولنیز او اقتصادي، بې عدالتي او ظلم په کې بربنډ شوي او همدارنګه د واکمنو کړیو، دولتي واکدارانو او نورو د زور خاوندانو تېروتنې او د خلکو پر وړاندې د هغوی ناسم چلند بربنډ او رسوا شوي دي.

په دې دوره کې د ډېر پاخه قلم، پراخه دید خاوندانو او د ادب نوموتو څېرو یو پر بل پسې سرونه راپورته او د پښتو ادب بډایه کولو ته یې متې را ونغاړلې چې له دې ډول ادبي څېرو څخه یو هم د هېواد نامتو لیکوال، سیاست پوه، شاعر او د پاخه بصیرت لرونکی شخص اروابناد سید شمس الدین مجروح و.

مجروح نه یوازې د پښتو ژبې په ادبي برخه کې، بلکې په سیاسي ډګر او د ټولنې په فلسفي اړخ کې ژوره مطالعه درلوده او په یادو برخو کې یې د ژوند تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروستی سلګۍ پورې خپل قلم تاند او ژوندی ساتلی و او هغه څه تــرې پــاتې دي چې په یوه نسل او یوې سیمې پورې اړه نه لري، بلکې په ټولــو انســانانو او نسلونو پورې اړه لري او په هر وخت کې له لیکنو یې خلک پــوره ګټــه پورتــه کولی شي. دغه راز یې د پښتو ادب د بډاینې لپاره په فکري ډول او ژوره توګه نه ستړې کېدونکې هلې ځلې کړې او په دې برخه کې یې شوی کار د لمــر پــه څېر روښانه او جوت دی.

په ادبي، سیاسي، ټولنیزو او فلسفي برخو کې که د مجروح لیکنــې پــه دقــت سره ولوستل شي، نو هغه مهال بیا لوستونکی پوهېږي چــې دغــه اروابښــاد د څومره ژور فکر، لوړ او قوي استعداد، پراخ لید او اوچت ارمان څښتن دی، نــو همدغو ځانګړتیاوو ته په کتو مې وپتېیله چې د هغه یــو شــمېر ادبــي مقــالې راټولې کړم او کتابي بڼه ورکړم، نو په همدې تکل مې له (۱۳۲۰تــر۱۳۵۰کــال) پورې د کابل مجلې په بېلابېلو ګڼو کې له ډېر زیار وروسته د هغه ادبي مقــالې راټولې او همدارنګه مې له قلم مجلې یوه مقاله او له ځینو نورو کتــابونو څخــه ځینې مقالې راواخیستې او په دغه کتاب کې مې اوډون ورکړ.

کله چې ما دغه مقالې په دقیقه توګه مطالعه کړې نو د اروابښاد مجروح له دغو ادبي مقالو څخه راته دا جوته شوه چې مجروح د ګوتو په شمېر د هغو ادیبــانو او لیکوالو له ډلې څخه هغه مخکښ لیکوال دی چې فکــر یــې تولیــد کــړی، وړاندې کړی او نور یې دغه فکر ته هڅولي دي؛ داسې فکر چې تــل نیمګــړي فکرونه رغوي او په غلطو لارو تلونکي د خپل هغه فکر په قوت چــې حقیقــي، ملي او اصلاحي بڼه لري، انساني او عقلاني لارې ته رابولي. د مجروح په څېر د فکر تولیدوونکي لیکوال به په پښتو ادب کې زما په نظر لږ ولیدل شي او که په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې برخه کې څېړونکي هر اړخيزه ژوره څېړنه وکړي نو د هغه فکري توليد بــه ښه جوت شي او له برکته به يې اصلاحي لارې روښانه او وغوړيږي.

کله چې لوستونکی دغه مقالې مطالعه کوي نو بيا ورته جوتيږي چې پــه هــره مقاله ليکوال له سرليک څخه نيولې تر پايه دومره تمرکز کړی چې يــو حــرف يې هم له موضوع دېخوا او هغه خوا نه دی ايښی، بلکې لــومړی يــې د ليکنــې لپاره موضوع انتخاب کړې، بيا يې د موضوع مطابق زړه راښــکونکی ســرليک ورکړی او نور يې ليکنه پيل کړې، هر ليکنه يې په واضح پيغام او لارښوونه پای ته رسولې ده.

د ده د ادبي مقالو قوت دومره پياوړی او پوخ دی چې د لوستونکي په ځو ځلــه لوستو هم ادبي تنده نه ماتيږي او بيا بيا يې لوستو ته زړه کيږي، ټولــه ليکنــه يې په ذهن کې په پوره توګه ځای نيسي او ذهن نشينه کيږي. پــه دې ليکنــو کې ځيني ځايونه ليکوال داسې استدلالونه راوړي چې هر نه قانع کېدونکی تن خپله پرې قانع کيږي چې دا هم د ليکوال د استعداد او قلم قوت په ډاګه کوي.

نو ويلی شو چې د مجروح يادې مقالې د محتوا له اړخه نه يوازې چې په تــول پوره دي، بلکې د لوستونکو لپاره يې يو ښه ادبي درس او زده کــړه هــم بللــی شم. د دغسې مقالو ايجادوونکي د نورو لپاره تل ښه سرلاري کېــدای شــي او بايد له ليکنو يې تل ګټه واخيستل شي څو يې روح ورسره ښاد وي.

که مجروح اوس په دې فاني نړۍ کې نه لرو خو د يادو مقالو پــه لوســتو ســره لوستونکی فکر کوي چې همدا اوس له مجروح سره مخامخ ناست دی او ادبــي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بحث ورسره کوي. د هغه هره ادبي مقاله يو ژوندی بحث، د زده کړې يو ټولګی او مکتب دی، نو په همدې اساس ويلی شم چې د دغو مقالو له منځپانګې څخه زموږ په څېر زده کړيال هغه څه زده کولی او ترلاسه کولی شي چې تــر اوســه يې نه دي زده کړي.

د ادب ښوونځي او مکتب هر شاګرد دې يو ځل د محتوا له اړخه د مجروح دغه ادبي مقالې ولولي چې په لوستو سره به ډېر څه ترې زده کړي.

دغه کتاب د هغو څېړونکو لپاره چې غواړي د مجروح ادبي مقالې ترلاسه او يا هم د مجروح، د ژوند، اثارو، فکري طرز، د هغه د قلم له نبوغ او استعداده خبر او په څېړنو کې ترې کار واخلي، د يوې سرچينې په توګه ورسره مرسته کولی شي.

زه دا نه وايم چې دغه کتاب به ټول په تول پوره وي او کمی به ونه لــري، خــو دغه هڅه د علمي کارونو او د اکاډميکو شخصيتونو د اثارو خونــدي کولــو پــه برخو کې يو پر ځای ګام بولم.

په پای کې به دومره يادونه وکړم چې په کتابي بڼه د دې مقالو د راوړلو هــدف او ارزښت په دې کې دی چې له يوې خوا دغه تيت او پرکې مقالې لــه ضــايعه کېدو او ورکېدو وژغورل شي او بله دا چې څېړونکــي او نــور لوســتونکي پــه اسانی سره په يوه ځای په دغه کتاب کې دغو ادبي مقالو ته لاسرسی ولري.

بله موخه دا وه چې له دې مقالو څخه د مجروح د تحليــل لــه لارې، اصــولو او روش څخه نه يوازې ځوان کهول اګــاه، بلکــې لــه فکــر، ليــد او د مقــالو لــه منځپانګې څخه يې اغېزمنه او پام وړ ګټه پورته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه یو اهمیت یې په دې کې هم وینم چې د یوې علمي موضوع پــه اړه څېړنې سره زموږ ژبه او فرهنګ وده کوي او په دې برخه کې یو بل علمي ګــام اخیستل کېږي، زموږ علمي پانګه درنېږي او د علمي څېړنې تګــلاره پیاوړتیــا مومي.

په پای کې دومره یادونه کوم چې ددغه کتاب یادې مقالې او تحلیلونه مــې د کابل پوهنتون د ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې د ماســټرۍ د تېــزس لپــاره چمتو کړي و او د تېزس له دفاع څخه وروسته استادانو دې ته وهڅــولم چــې دغه مقالې او تحلیلونه په کتابي بڼه چاپ کړم ترڅو نور لوستونکي هم تــرې برخمن شي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ څپرکی

د سید شمس الدین مجروح ژوندلیک

سیدشمس الدین مجروح په ۱۲۸۹ هه کال کې د کونړ ولایت پــه شــینکوړک کلي کې زېږېدلی دی، پلار یې سید حضرت شاه نومېده چې د ترګړو په پاچــا صاحب مشهور و. په دريې کلنۍ کې د پلار له سیوري بې برخې شوی او بیا یــې پالنه د مور پرغاړه شوې ده. (۱: ۱۰۰۷)

زده کړې:

مجروح خپلې لومړنۍ زده کړې په خپل کلي کې تر سره کړې دي، هغه مهال د هېواد د یو شمېر نورو سیمو په څېر ددوی په ځای کې هم ښوونځي شتون نــه درلود، هغه ونه شوای کړای چې هغــه مهــال لــومړنۍ زده کــړې پــه رســمي ښوونځي کې وکړي، نو په شخصي توګه یې لومړنۍ زده کړې په کور کلي کــې وکړې او د مور پالنې چې باسواده وه له هغه څخه ستر شخصیت جوړ کړ.

نوموړي د خپلو زده کړو په اړه په یوه لیکنه کــې ویلــي: ((مــا چــې د خــاور خاشاکو د لوبو دوره طی کړه، پاڅېدم جامې مې وځنالې او د کوچنیتــوب دوره مې پای ته ورسوله، بیا مې غیر د کتاب او قلم نه بله مشغله نه لرله.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی لیکي چې د کلي شاوخوا لوړ غرونو، ځنګلونو، روانو اوبو، رودونـو او نـورو قدرتي مظاهرو په ده کې د شعر او شاعرۍ قریحه ژوندی کړه. (۱:۱۰۰۷)

مجروح د نورو علومو ترڅنګ په دیني علومو او په ځانګړې توګه په فقه کـې زیاته پوهه درلوده.

که څه هم اروابناد مجروح رسمي زده کړې نه دي کړي، نو د پښـتو ژبـې تـر څنګ په دري، عربي، اردو او انګلیسي ژبو هم پوهېده او دغه وړتیا دده سـتره علمي خزانه وه.

دندې:

مجروح په کال ۱۳۱۳کې چې ډېر ځوان و د انتصابي سناتور په توګـه د اعیـان مجلس (سنا) ته لاره پیدا کړه.

بیا په ۱۳۱۷کال کې ورپسې د ملي بانک د تفتیش رییس او د ډیپـو مسـوول وټاکل شو، د همدې کال په پای کې د قند فابریکې او د پټرولو د شرکت رییس شو،د دولتي انحصاراتو د ریاست دنده یې هم تر سره کړه،په ۱۳۲۹کال کـې د قبایلو د خپلواک ریاست مشر شو.

د ډاکټر محمد یوسف په انتقالي دوره کې (۱۳۴۱-۱۳۴۴)پـورې د عـدلیې د وزیر او د صدارت مرستیال او د ۱۳۴۴کال د اساسـي قـانون د کمېټـې د اووه کسیز کمېسیون رییس وټاکل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ډیموکراسۍ په لسیزه کې په ۱۳۴۶کال کې په مصر هېواد کې د افغانستان سفیر شو، بیا د مشرانو جرګې انتصابي غړی شو او په کال ۱۳۵۲کې متقاعد او په کور کېناست.

پر افغانستان د روسانو د یرغل پر مهال مجروح هم د یو زیات شمېر نورو افغانانو په څېر د هېواد پرېښودو ته اړ شو او پېښور ته لاړ. هلته یې د کنفرانسونو، غونډو او نورو دیپلوماتیکو هلو ځلو له لارې هېوادوالو ته پوره خدمت وکړ. په پېښور کې تر یوڅه وخت وروسته نوموړی امریکا ته لاړ.

ادبي هڅې:

د مجروح ملي ادبي استعداد هغه مهال یو چا ته ښه څرګندېږي چې کله دده شعر او نثر په دقیقه توګه مطالعه کړي، د کلام موضوع، خوږوالی، پیغام او روان والی یې له نظره تېر کړي.

د ملي ادبیاتو یوه ځانګړتیا داده چې په هغو کې د ټولنې عمومي آرمان ځای او د ټولنې له شتون سره سمون ولري ملي هویت څرګندوي او په دغسې ادبیاتو کې ژور پیغام هم پروت وي، ملي ادب د ټولنیز شعور په اوچتولو او پخولو کې لویه ونډه لري په نوره نړۍ کې هم د تاریخ په بېلابېلو پړاونو کې داسې ادبیات رامنځته شوي.

مجروح په پوره ځواک د ادبیاتو ملي اصالت رامنځ ته کړی او دده په آثارو کې د ملي هویت د خوندیتوب ترڅنګ د ولس ملي آرمانونه او د هېواد د ترقۍ پیغامونه نغښتي دي، دده یو لوی پیغام او آرمان صدق او صفا، خلکو سره وفا او همدردي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغې علمي ستې په سلګونو بېلابېلې مقالې ليکلي چې د هېواد په دننه او لــه هېواد څخه بهر په خپرونو کې چاپ شوې دي.

دده د ليکنو يوه ځانګړتيا دا وه، کله به چې چا د هېواد ملي ګټو پرخلاف ګــام پورته کړ، نو بې له وېرې به يې پرې نيوکه کوله او هرڅه به يــې ســپين ورتــه ويل. هغه کسان يې هم د خپل ليکني ګوزار نښه ګرځول چې د اسلام له کلمې څخه به يې د ځان په ګټه استفاده کوله. ده به چاته د مصلحت له مخې خبــره نه کوله، بلکې په آګاهانه توګه يې د هرې کمۍ پروړاندې خوله خلاصوله.

مجروح له مطالعې سره ډيره زياته مينه درلوده او همدا شوق ددې لامل و چې نوموړی په ادبي، ټولنيزو، فلسفي او ديني مسايلو کې د ښه تحليل خاوند و.

نثر:

د مجروح نثر ته که څوک په دقت او ژوره توګه نظر وکړي، نو دومره قوي، پــه اصلي موضوع څرخېدونکی، تللــی او خــوږ دی چــې پــه پيلېــدو ســره يــې لوستونکی تر پايه له ځان سره ملګری کوي او د دمې کولو چانس نه ورکوي.

ده په خپل نثر کې ادبي، سياسي، ټولنيزې او فلسفي موضوع ګانې رانغاړلي او يادو هرو موضوعګانو ته يې خپل اصطلاحات، جملې او لغتونه کارولي او په هره برخه کې لومړی سړی فکر کوي چې مجــروح يــوازې د همــدې يــوې برخــې متخصص دی، خو کله يې چې د نثر نور اړخونه مطالعــه کــړي نــو بيــا ســړی پوهيږي چې په نثر ليکلو کې د څه ډول استعداد لرلو خاوند دی. کــه پــه دري ژبه کې (سرګذشت من) ولولي نو بيا لوستونکی ښه يقــين کــولی شــي چــې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجروح په ادبي ليکنه کې که هغه پښتو او که په دري وي ځومره پياوړی او لــه څه ډول ادبي خوږ او روان نثر څخه برخمن دی.

د مجروح خوږه نثري ژبه او د موضوع د رانغاړلو توان په ډيرو لږو ليکوالو کــې ليدل کيږي. هغه په خپل نثر کې تل هڅه کړې چې لوستونکی پــه موضــوع او ژبه کې لالهانده نه کړي، بلکې لوستونکی د موضوع له پيله تر پايــه لــه ځــان سره ورسوي او په ليکنه کې موجود پيغام په ورين تندي او بــې ســتړيا ورتــه وړاندې کړي.

د بېلګه په توګه يې (له شعر نه څه غواړئ) که دا نثر ولولئ نو بيا دده په ادبي قوت، درايت، پوهې، په دې برخه کې په کړې مطالعه او نورو اړخونــو ښــه لــه ورايه پوهيږئ او همدارنګه نورې ډيرې دې ته ورته ليکنې هم يادولی شو.

شعر:

زه که هر ځومره د مجروح د شعر په اړه خبرې وکړم او يــايې پــه اړه ببلابېــل اړخونه راواخلم، دومره به د پام وړ نه وي، لکه چې خپلــه مجــروح پــه دې اړه ويلي: " ما چې د خاورو خاشاکو دلوبو دوره طی کــړه او پاځېــدم جــامې مــې وځنډلې، (يعني د کوچنيتوب لومړۍ مرحله مې پای ته ورسوله) بيا مې غير له کتاب اوقلم نه بله مشغله نه لرله، زموږ دکلي دخواوشــا دلــوړو غرونــو، ګنــو ځنګلونو،روانو اوبو، ډکو رودونو او نورو قدرتي مظاهرو په ما کې د شعر شاعرۍ قريحه ژوندۍ کړه او دکلي مستريح بې کشمکشه حيات او طولاني تنهــايي او يوازې والي او دکونړ د درې د زيات وخت چپې چوپتيا زه په کايناتو کې تفکــر ته اړ کړم او ما کې يې فلسفي ذوق پيدا کاوه، مګــر هــر څــو چــې دا ورځــې تېرېدلې په ما کې د شاعرۍ ذوق او تفکر اشتياق زياتېده، هغومره زمــا تنــده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرېده او زه يې تجسس ته او په هر ځېز کې دتشبث خواته سـوق کـولم. مـا ديوه ښه مربي د ضرورت احساس کاوه او د دې تندې د مـاتولو د وسـايلو پـه لټون کې شوم، مګر افسوس چې دا وسايل تر يوه حده ماته هغه وخت ميسر او دبعضې مربيانو سره مخامخ شوم، چې بيا وخت تېر و او زه تـر سـره پـورې د ژوندانه دکشمکش په ګرداب کې ډوب وم... "

د مجروح په اشعارو کې د زاړه ادب دنازکخيالو نزاکتونه شته اوهـم داوسـني عصر اجتماعي او تنقيدي رنګ لري. ګل پاچا الفت د مجروح دمنتخبو اشـعارو په مقدمه کې ليکي:

"د ښاغلي اديب سيد شمس الدين مجروح له لوړې قريحې اوشـعر روزونکـي استعداد څخه ځينې داسې اشعار پيدا شوي چې که د اشعارو پيـرل او پلـورل رواج واى او د شعر په ورکړه راکړه ديوه شعر دبل کبـدلی مـا بـه خپـل څـو شعرونه د ده په يوه شعر ورکړي وو... " (۱: ۱۰۰)

آثار:

سيدشمس الدين مجروح، نه يوازې دا چې ښه محقق او ساستمدار و، بلکـې د شعر او نثر تومنه يې ډېره پخه او خوږه وه.

مجروح د شعري ټولګو ترڅنګ نثري ټولګې هم لري، چې يو شمېر يې چاپ او ځينې يې ناچاپ پاتې دي.

۱-منتخب شعرونه د پښتو ټولنې له خوا په ۱۳۳۷هه ش کال کې چاپ شـوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-یاد فریاد،دغه ټولګه په پښتو او دري ژبو ده چې په ۱۳۶۴کال کې په پېښور کې چاپ شوې.

۳-سرګذشت من، ټولګه په ۳ ۱مخونو په ۱۳۹۱کال کې د ۲۰۰۰ټوکه په شمېر په کابل د افغانستان ټایمز په چاپخونه کې چاپ شوې ده، په دې ټولګه کې سیدشمس الدین مجروح په خپل قلم ټولنیز، سیاسي، علمي او ادبي خدمتونه چې د خپل ژوند په اوږدو کې یې خپلې خاورې او هېواد ته کړي لیکلي دي.

۴-مجموعه مقالات علمي، سیاسي و اجتماعي، دغه ټولګه په ۱۳۹۱کال کې په کابل کې په ۴۶۹مخونو کې کابل کې په افغانستان ټایمز چاپخونه کې د ۲۰۰۰په شمېر چاپ شوی ده.

۵-منتخب شعرونه او یافریاد، په دوه نومونو دغه ګډه ټولګه له دې مخکې ځانته ځانته په بېلابېلو نومونو چاپ شوې دي، خو داځل دا دواړه عنوانونه کتابونه د یوې ګډې ټولګې په بڼه په ۱۳۹۱کال په کابل کې د ۲۰۰۰په شمېر چاپ شوې.

په دې ټولګه کې د سیدشمس الدین مجروح غوره شوي پښتو او دري شعرونه چاپ شوي. دا شعرونه که د شمېر په لحاظ لږ دي خو د کیفیت په لحاظ ډېر قیمت او ارزښت لري او زموږ د ادب غوره برخه جوړوي.

۶-پریشانه خوب: چې د دري د (خواب شگفت) غوندې یو خوب په پښتو مثنوي نظم شوی، خو چاپ شوی نه دی.(۱:۱۰۱۹)

شخصیت:

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیدشمس الدین مجروح چې د ټولنې په اړه یې ژوره مطالعه درلوده او په یوه کلیوالي چاپیریال کې رالوی شوی و، د ټولنې په مزاج تر نورو ښــه پوهېــده او هر ډول حساسیتونه یې درک کړي و، نو په همدې اساس یې د ژوند پــه ټولــو پړاوونو کې هڅه کوله چې خپل استعداد، وړتیا او پروګرامونه د خلکو او ټولنې په ګټه وکاروي او د خپل شخصي ژوند د ښه والي لپاره یې هیڅکله هڅه نه ده کړې.

هغه آزاد طبعیت درلود،خبرې یې سپینې وې، نیوکې یې پرځای وې، مصلحت یې چندان نه خوښېده، پر چا یې ځان پورته نه ګڼــه، هــره ورســپارل شــوې دولتي دنده یې په خپل استعداد په لازمه ښه سرته رسوله.

خلاصه ټنډه او له خندا ډکه خوله یې لرله، خبرې یې له مفهومه ډکــې وې او د خبرو روان والي یې عامفهمي پنځولې وه.

سیاسي لید لوری:

سیدشمس الدین مجروح د هېواد نامتو ادیب، لیکوال، قانونپوه،فیلسوف، عالم، مفکر او د هېواد پېژندل شوې سیاسي څېره وه. هغه د ژونــد د نــورو برخــو ترڅنګ د هېواد په ملي مسایلو کې رغنده ونډه درلوده.

مجروح ملي یووالي، ډیموکراسۍ او ملي تفکر لپاره کار کاوه، له وروسته پاتې والي څخه د ټولنې د وګړو راپېستلو ملي مفکوره یې هغه آرمان و چې یو وخت دغه ډول حالت په خپلو سترګو وګوري، نو همدې موخې ته د رسېدو لپاره یې ډېرې منډې ترړې کولې. ده د خپلو اجراتو په هره برخه کې د همداسې ملــي

(c) ketabton.com: The Digital Library

روحيې د درلودو په اساس آګاهانه اقدام کاوه. د هغه هڅه دا وه چې د ملي وحدت، ملي تفکر او ملي ليد لوري لپاره بايد په هېواد کې سياسي، ټولنيزو، اقتصادي او موسساتي (عقايد، رسوم، لوايح، مقررات او نور) ترتيب او ټينګښت ومومي.

مجروح په خپل ټول عمر کې د يو واقعي ديموکراتيک او د خلکو د خوښې نظام ارزومند و او د ټولو هغو دموکراتيکو، مدني ملي ټولنو سره يې نږدې اړيکې او همکاري درلوده چې په وطن کې د يو دغسې نظام غوښتونکي وو.

مجروح د سياسي اجتماعي نظامونو د تدريجي تحول طرفدار و چې د جامعې د شرايطو او تحولاتو مطابق د تکامل پړاوونه ووهي.

مجروح انقلابونه (چپي ا و راستي) دوطن په ګټه نه ګڼل.

د مجروح ځانګړنې:

له جرګو او مرکو سره د مجروح مينه:

مجروح به تل په خپله سيمه کې له حده زياته هڅه کوله چې کومه جرګه او مرکه دده له موجوديت څخه پرته تر سره نه شي او دغو دوديزو پرېکړو او تصميمونو ته يې حتمي ځان ورساوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه په جرګو او مرکو کې خبرې نه کولې، پرېکړې یې نه کولې او نه یې غوښتل چې د کوم لوري په ګټه او یا زیان خوله خلاصه کړي، بلکې په هره جرګه او مرکه کې یې په دې موخه ګډون کاوه چې له مخورو، خوله ورو او مشرانو څخه خبرې، پرېکړې، تصمیمونه او په پښتني ټولنه کې د ستونزو د حل لارو، لارې چارې زده کړي، خپل استدلال قوي کړي، د ښکېلو خواوو خبرې واوري او د دغو جرګو او مرکو په نچوړ ځان وپوهوي.

په غم او ښادۍ کې د مجروح ګډون:

مجروح په کلیوالي ژوند کې هغو ارزښتونو ته ډېر اهمیت ورکاوه چې په اساس یې دغه ژوند د وګړو ترمنځ غښتلی کېږي، مینه یې ترمنځ زیاتېږي او د متقابل احترام مزي یې سره ټینګېږي، چې هغه د کلیوالو او خپلوانو د غم او ښادۍ په مراسمو کې ګډون او د هغوی په ټغر ناسته او ور سره ځان یو رنګه ښول دي.

کله به چې مجروح په کلي کې و، نو هیڅ جنازه، فاتحه، کوژده، واده او نور د راشه درشه دودونه نه ترې پاتې کېدل، خو که به کله له کونړ څخه لرې چېرته په دنده کې و او بیا به له مودو وروسته کلي ته راغی، نو لومړی به یې له کورنۍ څخه په کلیو کې د غم او ښادۍ پوښتنه وکړه او د هغو کورونو لېست به یې واخیست چې د چا فاتحه او یا د چا د خوښۍ لکه د کوژدې او یا واده مبارکي وه، بیا به د مهم والي په اساس په ټولو راوګرځېد، دغه کار یې په کلیوالي ټولنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې پر ځان پور ګانه او کله به يې چې ټولو دغه ډول کورنيو ته سر ورښکار کړ، نو بيا به يې ويل چې اوس مې ايله پور ادا کړ.

له ماشومانو سره مينه:

له ماشومانو سره د مجروح مينه بې حده زياته وه، دغسې بــه يــې پــر ځــان راټول کړي و تا به ويل چې کلي ته ملنګ راغلی او حتما ماشــومانو تــه کومــه جادويي ټوټکه کوي، خو چې کله به ورنږدې شوې نو وبه دې ليدل چې مجروح يې په منځ کې ناست دی او د هغوی په ژبه او مزاج ورسره خبرې کوي.

په اخترونو کې به له مجروح څخه هيڅ نه قضا کېدل چــې ماشــومانو تــه دې پيسې ورنه کړي، د اختر له لمانځه وروسته به يې چې لومړی کار کاوه هغه بــه يې د کلي ماشومانو ته پيسې ورکولې او له هغه وروسته به بيا کور ته لاړ.

کله به چې مجروح په دنده کې و او يا به چېرته لرې تللی و، نو له اختــر څخــه مخکې به يې د کليوالو ماشومانو د اختر د پيسو لېست جوړ کړی و او هغوی ته به يې له مخکې پيسې راليږلې.

رخصتي:

مجروح به که له کونړه لرې د هېواد په هر ګوټ او يا به له هېواده بهر و، نو کله به يې چې د رخصتۍ مهال راورسېد، نو له مخکې به يې ددې لپاره پلان جــوړ کړی و چې څنګه به يوځل تر کلي پورې منډه کړي، د خپل کلي په غېږ او واړه راوګرځي او له هغوی سره خپله رخصتي تېره کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجروح ته به هغه رخصتي ډېره غوره او خوندوره وه چې په کونړ کې به يې په خپل کلي کې تېروله.

مړينه:

سيد شمس الدين مجروح په ۲۰۰۲ زېږديز کال کې د جون په ۲۴مه د دوشنبه په ورځ د امريکا په متحده ايالتونو کې د کډوالۍ په حالت کې وفات شوی دی.

مړی يې په درنښت افغانستان ته راوړل شو او په کونړ کې پــه خپلــې پلرنــۍ هديره کې خاورو ته وسپارل شو.

د کابل په هوايي ډګر کې يې جنازې ته د هغه مهال ولسمشــر حامــد کــرزی، جهادي رهبران،د کابينې او ملي شورا غړي، سلګونه علمــا او قــومي مشــران ورغلي وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مجروح په اړه د پوهانو نظرونه

سیدشمس الدین مجروح په پښتو ادب کې هغه ځلانده ځېره تېره شوې چې له پوهې، قلم، استعداد او بصیرت څخه یې هیڅوک هیڅ وخت سترګې نه شي پټولی، نه به یې په اغلب ګومان څوک په اړه منفي نظر ولري او زما په فکر لامل به یې هم همدا وي چې د هغه په ژوند کې ټول سوچ په علمي کارونو،هېوادنۍ مینه او یووالي کې وو، نو ددغه ډول علمي ستو په اړه بیا منفي نظرونه یانه وي او که احیا موجود هم وي نو په نشت حساب وي.

دلته غواړم د ارواښاد مجروح په اړه د زیات شمېر پوهانو د نظرونو له جملې څخه د مشت نمونه خروار په توګه یو دوه غوره، لنډ او له مفهوم څخه ډک نظرونه را واخلم.

استاد بېنوا د ارواښاد مجروح په اړه ویلي: ((ښاغلی مجروح د مطالعې ډېر شوق لري او د همدغه شوق اثر دی چې په اکثرو ادبي، اجتماعي، فلسفي او مذهبي سختو مسایلو کې د ښه تحقیق خاوند دی، په تېره بیا د روحیاتو او فلسفې سره زیاته دلچسپې لري... دا ښاغلی خنده رویه باوقاره سړی دی، آزاد طبیعت لري او په حق ویلو کې د چا پروا نه ساتي.))

د اطلاعاتو او کولتور پخواني وزیر ډاکټر سیدمخدوم رهین د مجروح په اړه ویلي دي چې مجروح د هغو کسانو په ډله کې و چې د ډیموکراسي په لار کې یې صادقانه هڅې کولې چې د اساسي قانون او د ډیموکراسۍ لسیزه یې د زیار ګاللو پایله وه.

فقید پاچا هم پر هغه پوره باور او اعتماد درلود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم څپرکی

د سیدشمس الدین مجروح ادبي مقالې

د پښتو لیکلو بشپړ او مشترک سبک

د کابل مجلې په ۱۴۸ ګڼه کښې ښاغلي حبیبي له دې پورتني عنوان لاندې د اقتراح په ډول څو اساسي او مهمــې پوښــتنې کــړې او د پښــتو د حقیقــي او معنوي ژوند په نبض باندې یې ګوتې ایښې دي. د همدې اقتراح په اثــر کښــې ښاغلي او فاضل ادیب سید شمس الدین خان مجروح چې پــه ادبــي مســایلو کښې ښه بصیرت او عمیق نظر لري، مونږ ته یو خوږ او پوخ مضمون را استولی دی، چې دلته یې نشروو او له نورو پوهانو څخه هم غواړو چــې خپــل قېمتــي نظریات ونه سپموي. ((د صحافت څانګه)).

ښاغلی فاضل حبیبي!

ګران غوندې سوال مو کړی، چه سړی کولی شي په لږ قدر ځان کړولــو او اوږو پورته غورځولو د دې موضوع استقبال وکړي او ځان خلاص کاندي، مګر زه هم د دې موضوع سره ډېره علاقه لرم، نو به پرې وغږېږم. زړه مې غوښته چه کــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک پردې موضوع خبرې وکړي او څه واورم، ښه شوه، تاسې ياد کړه او څه مو پرې وويل. له همدې خبرو موقع په لاس راغله، چه څه وليکم. يقين دی چه زما جواب به ستاسې د قول تاييد او اکثر به ستاسې د خبرو تکرار وي، خو هر څه چه دي، همدا زما نظر يه ده.

سبک څه ته وايي؟

ګومان کوم دلته به غرض له هغه روح څخه وي چې په يوه نثر کښې مونده شي او د هغې تحديد و تعريف څه قدر ګران دی او د سر د سترګو نه زيات د زړه په سترګو (ذوق) ښه ليدل کېږي، څه رنګه چه د روح نه د روح په مظاهرو تعبير کولی شي، داسې به سړی څه ناڅه سبک ته هم ګوته ونيسي. يعنې سبک هغه شی دی چې لغات او الفاظ د اعضا او جوارحو غوندې، صرف و نحو د ضربان قلب او د وينې د چلند په شان د هغې د پاره کار کوي او چې دا ټول (او پاته نور) سره راغونډ شي، نو يو موجوديت ترې جوړ شي او څه رنګه چه د اعضاء د تناسب نه او د طبيعي نظام د ښه چلند نه جمال او نشاط پيدا کېږي، داسې هم د سبک ښه والی د هغې د اعضاوو پر تناسب او انسجام پورې او د هغې د حياتي نظام په صحت او ښه والي پورې اړه لري.

تاسو پوښتنه کوئ، چه (آيا پښتو د نثر ليکلو بشپړ او مشترک سبک لري؟ که يې لري، نو آيا دغه سبک ښه او کافي او د ادبي ښېګړو وړ دی که يه؟). بشپړ او مشترک سبک؟! نه! نه يې لري! او په سلو کښې سل کېدی هم نه شي او بايد توقع يې هم ونه کړو.

څکه دوه کسه غبرګوني (توامين) چه خلک وايي، په يوه خېره دي، بيا هم سره څه توپير لري او خپل خپلوان او دقيق او حساس خلک يې پېژني او څه نا

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه مميزات لري، چه پر هغه پېژانده شي: په يو مملکت کښې هر څوک د جنوب او شمال او شرق او غرب اوسېدونکي د هغوی له کړو وړونه او له بدني ساختماني جوړښت څخه پېژندی شي.

هو! يو قوم او ملت چه نسبت بل قام ته او يو نژاد نسبت بل نژاد ته د قيافې او ساختمان په لحاظ بيل او جلا وي او دومره څه مشترکات چه فردي او ناحيوي اختلافات په هغه کښې سره راغونډ شي، لري؛ کېدی شي چه داسې يو مشترک او بشپړ سبک هم پښتو ولري او پيدا يې کړي، د پخوانو د سبک مغايرت د اوسنو سره د اوسنو د سبک بېلوالی يو له بله ډېر ښکاره او روڼ دی. د عربي تاثير، د فارسي اغېزه، د اردو رنګ زمونږ په نثرونو کښې له ورايه ښکاري. او د سبک اشتراک يې وران کړی دی. کله کله لا سړی د اروپايي ژبو جلوې هم پکښې ويني او د تقليد او پيروۍ لار له سړي نه ورکه شي او هک حيران پاته شي.

ښه نو چې لري يې نه، نو د ادبي ښېګړو د پاره د کفايت سوال ته خو هډو ضرورت پاتې نه شو. که څه هم څو تنه پياوړي پېژنم، چه ښه څه ليکي او خبرې يې پر سړي خوږې لګي، ولې بيا هم زما دا منفي جواب د هغوی بې احترامي نه کوي او رښتيا هم ده.

تاسو بله پوښتنه داسې کوئ: ((آيا د سبک تکميل ممکن دی؟ او اوسني پښتانه د پښتو د نثر دپاره بايد څه وکړي؟)) هو! ممکن دی او د اکمال په لاره کښې به ګړندي قدمونه واخلي چه په الوتو الوتو به روان شي. د طبيعت د غير متغير قانون په ترڅ کښې (چه موجوديت ته حرکت وايي، حرکتونه هم د کمال په لور ګښل کېږي) دا به هم ځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدازده چه څه به ترې جوړ شي؟! دا اوسني سبکونه به یقینًا یو وخت (عینــاً) د فواید الشریعه د آهنګ په شان عجیب و غریب بریښي او ښه ښه تحولات او تطورات به پکښې وشي او که هغه لږ څه لازمي مغایرت د هغه عصر په ســبک کښې بیا هم موجود وي، سترګو ته به نه راځي او بد به ښکاري. زه د خوشبینۍ په خوب کښې خبرې نه کوم او نه د ورېځو اوښان جوړوم، بلکه د تطور قــانون دا جرئت راکوي! او د ژبو تاریخي سرګذشت پرې شهادت وایي. هــو! د فنــا او زوال، د انحطاط او ورکېدو مثالونه هم شته، که تــاریخ څــه هېــر کــړي وي، د زمانې په یاد دي او شپو ورځو پخپله لمن کښې نغښتي او له ســترګو یــې پنــا کړي دي. خو ترڅو پښتون او پښتونواله ژوندۍ وي، پښتو به هم مخ په وړاندې درومي، که (لا سمح الله) مونږ نه وو، دا به نه وي!

پاتې شو، ستاسې د سوال دوهمه برخه (چه اوسني پښتانه د پښــتو د نثــرو د تکمیل دپاره څه کولی شي) دا د مطلب ټکی دی. او هــم دا نقطــه ده چــه لــه نظري خوا نه یې عملي او حیاتي قېمت زیات دی. تاسې په جواب کښې هــم د موضوع حق ادا کړی او ښه څه مو ویلي دي، مثلاً په دې نظریه کښې ((چه ژبه د خپلې پالنې تر لمړۍ دورې ووته او د ادبي نهضت لمړني پوړونه یې پرې کړه، هلته نو یو مشترک او ښکلی د لیک سبک مومي)) درسره شریک یم. بل ځای وایي: ((د ژبې د لیک کوم سبک جوړول یو ارادي او د یوه سړي مختــرع کــار ندی)) هو! په دې کښې هم ستاسې ملګری یم.

مګر دومره قدر ده، چه یو سړی د یو شهکار په ابستلو مخترع ګڼــل کېــږي او په ژبه کښې د سبک مجرا بدلولی شي.. مثلاً: قرنونه قرنونه د سعدي د اسلوب تعقیب خلکو کاوه، او کلونه کلونه د شامنامې غوندې (رزمي- تاریخي) مثنوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګاڼې شعراء وليکلې، ګويا دغو سړو د ژبې په دنيا کښې ادبي انقلاب پيدا کړ او د يو نوي سبک طرف ته ميلان د دوی د آثارو په راوتلو شروع شو، مګــر ډېــر بطي! او لا سړی ورته غير شعوري هم ويلی شي!

هرکله چه داسې شيان منځ ته راشي، نو بيا خلــک زړې ســندرې پرېــږدي او نوی تال را واخلي. بيا څوک د مطلب آغاز همېشه په (نقل کا، وايي) لکــه چــه څه موده مخ کښې کېده، نه کوي او بيا هر مضمون (په څرګنده خبــره ده...) او يا داسې نورو جملاتو سره نه شروع کېږي، څوک غورځي او څوک ولاړ ېــږي او هی پر دغه لار ځي، که ځای ته ورشي که نه، خو لار (قابو قــابو) يــوه وي، دا لا څه کوې چه داسې آثار په چا کښې د ابتکار قريحه ژوندۍ کړي او د اســتعداد د خاوندانو د آئينې نه د تقليد او د محافظه کارۍ ګردونه پاک کړي او پــه چــا کښې بالعکس نوی جمود پيدا کړي او د خپل ځان د تقليد احساس پرې په هر څه غالب کړي.

خو داسې آثار کله کله د ادب په آسمان کښې لکه شهاب ثاقب ځلېږي، اما رڼا يې تر ډېره پاته وي او د ډېر عالم سترګې مخکښې يا وروسته ور واړوي. ګــورو به چه دا سکه به د پښتو په نثر کښې د چا په نامه وهل کېږي او دا سويه بــه د چا نصيب شي؟ او دا زوی به پښتنه مور کله پښتون قام ته وړاندې کړي؟ اوس سم دستي زمونږ دا فريضه ده چه ډېر څه وليکو! او همېشه يې وليکو او هرڅه وليکو!! او د پښتو په خپل رنګ کښې ليکونه شروع کړو، د جامعې په مخ کښې به يې ږدو، د هغې ذوق به پخپله په انتخاب لاس پورې کړي، ښه به اخلي، بــد به پرېږدي. ورو ورو به هغه څه چه د جامعې وجــدان او ســليم ذوق يــې ښــه قبلوي، د يو سبک په حيثيت په ميدان کښې ودرېږي او ټول به د هغې خوا ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

منديې وهو. د بقايا صلح قانون به په کښې هم خپل رول لوبوي، څه به فنا کوي او څه به روزي. د نثر ليکلو او د سبک د ښه (واضح) ښکاره کېدلو دپاره ښه زمينه او مساعد ميدان ادبي پارچې او د قصو کتابونه دي، خو چه ترجمه مرجمه نه وي او د پښتو د د ماغ محصول او د پښتون د علم او ذکاء تحفه وي او د پښتنو د ماحول او پښتني رواياتو ځنې يې الهام اخيستی وي، بل د دې سير د سرعت د پاره انتقادات هم ډېر خدمت کوي او دا حرکت تر يو حده ګړندی کولی او منظم کولی شي.

بايد په دې ضمن کښې له انتقاداتو نه غفلت ونه کړو او همېشه د انتقاد په وسيله د سبک د خرابوالي مخه ونيسو، خو شرط دا دی چه ليکونکی به خفه کېږي هم نه؟

ما مخ کښې وويل چه (د پښتو په خپل رنګ کښې ليکونه شروع کړو) زړه مې غواړي، دا ټکی په غټ قلم وليکم او يا دلته درکلام د فن دقايقو ته لاس واچوم او خپل خلک خپل مطلب ته ښه ملتفت کړم، خو وېرېږم چه دا لنډه جمله به زما مطلب ښه ادا نکړي او چه زما په زړه کې څه ګرزي، د هغې به ښه افاده ونه کړی شي. د پښتو د خپل رنګ نه غرض نامانوس لغات او کلمات نه دي، چه څوک دې په خپل ليک کښې هرومرو راوړي، د دې دا مطلب نه دی چه پردي کلمات دې هډو څوک وايي نه؟ رنګ هم عيناً د سبک په شان يو جوهري موجوديت دی، چه له ډېره وضاحته يې تعريف لږ څه ګران دی، خو جلوه يې ډېره څرګنده ده، د حميد بابا دا بيت را ياد شو:

که مې تېره مغلواله د رقيب کړه

زه به نه يم زېږولی پښتنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګورئ! دلته کوم لفظي صنعت او يا تخيلي ابتکار موجـود دی؟ چـه دا بيـت د پښتنو په ذوق دومره خوږ لګي او دومره ډېر خوند ترې اخلي! دلتـه نـور څـه نشته، د پښتو خپلې قدرتي رنګ ځلېږي (ومن احسن من الله صبغة) دلته د يو پښتني اشکال تصوير باسي او پښتني سوګند خوري.

په يوه بله مصرع چه معاصرينو ملګرو کښې چا ويلې، زما دومره خوښه شـوې ده چه تراوسه مې لا خوند په خوله کښې دی، هغه داده:

وايي پښتانه په هر چا خپل وطن کشمير دی. دلته هـم نـور څـه نشـته، يـو پښتني ضرب المثل، لکه مرغلره چه سرې په ښه تناسب په هار کښې پېيـي، پيل شوې ده.

اوه! نثر مې پر ښودہ، د نظم ته مې خوله واچوله، معاف مې کړئ! خو ناکام دی، غواړم د پښتو دمخه پرده لرې کړم چه رنګ يې ښکاره شي.

او د دغه رنګ چلوه در وښيم هر چېرته چـه وي، مطلـب دادی چـه پښـتني منطق، پښتني امثال، پښتني جذبه د پښتو اصطلاحات او محاورات پـه خپلـو ليکنو کښې داسې ښکاره کړو، لکه يو مصور چه تابلو جوړوي او هلته د رنـګ اميزي مهارت استادانه وښيي. غرض دا دی چه هغه اوږدې او کږې وږې جملې چه سل موقوفه جملات،لکه (راغلی... وړی... ترلی) په پوه شوی و، تمام نه کړو او د مطلب ټکي ته له کږو وږو لارو نه رانشو او له کرغېړنو ترکيبـاتو نـه ځـان وژغورو او هغه څه چه د پښتو روح د هغې نه بېزاره دی، بېزار شـو او د سـليم ذوق په لارښودنه او قضاوت عمل وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې پښتانه دې څرنګ پښتانه وي؟

ښاغلو لوستونکو! ملتفت شئ زه ستاسې نه څه پوښتنه کوم؟ که ښه ملتفت شوي نه یاست، زه به د خپلې پوښتنې زیاته توضیح وکړم، نو بیا ستاسې خوښه چه څه فکر کوئ او یا کوم جواب راکوئ؟

زما سوال د ښځو د اجتماع په کیفیت کښې دی، چه آیا تاسو څه آرزو لرئ چه دا جمعیت دې په دنیا کښې څرنګ جمعیت وي؟ او د دې جمعیت بنیاد دې په څه اساساتو بنا وي؟ او د دې جمعیت کړه وړه د دنیا په (تېرو شوو او یا اوسنو) جماعاتو کښې کومې ډلې ته ورته وي؟! او کومه نمونه دې ایډیال وي. د دې معنی دا نه ده چه ګوندې ستاسې آرزو د دې جمعیت په جوړېدلو کښې کوم ښکاره تاثیر لري او یا جمعیت، لکه لندې ختې. په هر صورت چه تاسو وغواړئ، بدلېدای شي. دا سوال فقط ستاسو د هدف د تعینولو او معلوملو دپاره طرح کېږي او اقلاً که ستاسو خپله آرزو تغیر کړی شی، دا هومره تغیر لوی کار دی، که نه، دا سوال چه جمعیتونه څرنګ جوړېږي او دافرادو خوی بوی، کړه وړه، عادات او اخلاق د څه عواملو په اثر منځ ته راځي او یا له منځه ځي او یا دا څیزونه تر کومه حده ثابت او تر کومه حده متغیر دی، بېځي ګوښی سوال او ځانله مضمون دی او په دې مضمون کښې ننوتل ځان په نورو سوالونو کښې ورکول او کتابونه لیکل غواړي. اوس به ځان په نورو سوالونو کښې نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکوم او د کتاب د لیکلو شوق به هم پر پرېږدم، ځکه تاسې يې د لوستلو حوصله نه لرئ او زه يې د ليکلو فرصت (يا استعداد). نو راځئ زه بيا تاسې وپوښتم چه د پښتنو د جمعيت نه څه توقع لرئ، چه څرنګ او څه نمونه جمعيت اوسـي او څه ارزو لرئ چه دا جامعه دې څه صفات او څه مشخصات ولري او هغه صـفات او هغه مشخصات چه تاسو خوښ کړئ، سربېره پـر هغـو پـه دې کښـې څـه واياست چه آيا (۱) دې دا جمعيت پخواني جمعيت وي که اوسـنی (عصـري)؟ (۲) دا جمعيت دې مترقي وي که پس مانده؟ (۳) دا جمعيت دې مـوړ وي کـه وږی؟ (۴) دا جمعيت دې آزادي دوست وي که اقتدار پسـند؟ (۵) دا جمعيـت دې عالم وي که جاهل؟ ضرور تاسو د يوه پښتون په حيث د خپـل جمعيـت د پاره نېکه آرزو لرئ او دا سوالات به تاسو ته په لمړنـي نظـر مسـخره غونـدې سترګو ته درشي. يقين دی، تاسې د خپل قوم او ملت دپـاره ښـه او ښـېګڼه غواړئ او خوشحالتيا او سعادت مو پرې لور ېږي، نو به ارومرو ووایاست چـه دا جمعيت دې، لکه اوسني جمعيتونه په تمامو عصري صفاتو او امتيازاتو اراسـته وي، چه طبعاً به مترقي هم وي او موړ به هم وي او آزادي دوست به هـم وي او عالم به هم وي. مګر تاسو د دې قوم دپاره د زمانې سره برابرتيا، ترقي او لوړتيا علم او پوهه، اقتصادي بهبود او مړتيا او... غواړئ، بايد دې ته مو هم پام وي چه آيا پښتانه به هسې پښتانه چه تاسو ليدلي و، پاتې شي که نه؟ آيا د دې قوم د موجوده حالت د بدلېدو سره سره به په دوی کښې څه نور بدلون هم راشي که نه؟

ځينې وخت په انساني جوامعو کښې يوه مخصوصه عقيده حکومت کـوي او د هغې عقيدې په ترڅ کښې خاص کلمات او مصطلحات رواج شي او ځينې وخت بعضې کلمات پر اذهانو احاطه او سلطه پيدا کړي چه د هغـوی الفـاظو ځينـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بعضې عقايد زېږي او دا عقايد د جمعيتونو د بنياد (تهداب) ګڼې شي او د هغو خوځول او لرې کول ګواکې دنيا خوځول او ړنګـول دي، دنيـا خوځـوونکي او ړنګوونکي د جمعيت دښمن ګڼلی شي او د لوی او زاړه تر سترګو به راځي، نـو دې دښمنۍ ته هر څوک زړه نه ښه کوي، نو کله دا عقيدې او کلمـات قرنونـه قرنونه په خپل قوت پاتې شي او د زمانې په تېرېدو يې (لکه مزمن مرض) قوت نور هم پسې زيات شي او کله کلــه دا تيــرې د زمــانې ســېلاب وخوځــوي او وغورځوي او بناء ورسره ورانه کړي. په هر حال د مثال پــه ډول يــا د مليــت د ذهنيت او پر مليت باندې د اعتقاد سره سم ډېــر فرعــي عنــاوين او منشــعب شوي ذهنيتونه يا معتقدات منځ ته راغله، لکه ملي آزادي، ملــي غــرور، ملــي ژبه، ملي تاريخ، ملي عنعنات او روايات، ملي ادب او ملي صنايع، ملي اقتصــاد او دا ټول څېزونه سره راغونډ شول، په پای کښې د مليت فلسفه تــرې جــوړه شوه او د يو خاص اعتقاد شکل يې پيدا کړ چه پر دغه معتقداتو باندې مومنانو او د دغه کلماتو مينانو په خپل نصب العين باندې ثبات او ټينګار او ســر تنبګي مقدسه وګڼله او په دغه لار کښې فداکاريو او جنجالونو قبلولو ته حاضــر هــم شول.

اوس نو راځۍ په مخکښې سوالاتو باندې اول غور وکړو او د هغو تــاثيرات او د هغو نتايج د هغو عکس العملونه او د هغوی فايدې او ضررونه ښه وڅېړو او بيــا هغه د خپلو آرزوګانو او هدفونو سره چه په زړه کښې يې لرو، تطبيــق کــړو او وګورو چه آيا د ټاکلي هدف ته د رسېدو په لاره کښې مو په خپل لاس خنــډو خار پيدا کړی که د منزل مقصود ته د رسېدلو دپاره مو تسهيلات راغونډ کړي دي. ايا د خپلې آرزو سره مو سم حرکت کړی او که د خپلې آرزو نه مو خــلاف قدم اخستی دی او د ټولو نه اساس دا د سنجس وړ ده چه آيا دا آرزو صحيح او

(c) ketabton.com: The Digital Library

معقوله هم ده که نه، دې آرزو ته د رسېدلو دپاره وسایل برابر او مناسب دي که نه او که د غلطې غایې دپاره مو غلطې وسیلې اختیار کړې دي؟

پر دې سوالونو باندې نظر کول او د هغو پر نتایجو او عواقبو باندې غور به د خپل عنوان د سوالیې په چوکاټ کښې کوو او سمدستي به د هغې نه نه وځو، یعنې د اچه پښتانه دې څرنګ پښتانه وي؟ په دې لحاظ به مونږ او تاسې د ملیت اساس مسلم فرض کړو او سمدستي به بعضې مشکلات چه د ملیت یا د پښتونوالۍ په چوکاټ کښې راځي، حل کړو او دا فرعي سوالات چه د ملت د اساسي نظرېې مولود دي، لکه ملي ادب، ملي صنایع او ملي تاریخ به بل بحث ته پر ېږدو، نو اوس به خپلو پنځګونو سوالونو ته وګرزو او بیا به یې تکرار کړو او جوا ب به یې واخلو.

(۱) دا جامعه دې اوسنۍ جامعي وي که پخوانۍ:

د ژوندون شرایط د مدنیت سویه انساني جوامعو ته یو خاص رنګ ورکوي او هر څومره چه دا شرایط او دا سویه سره متشابه او ورته وي، هومره انساني مختلف جوامع (دا اختلاف د زمان په لحاظ وي او که د مکان) سره متشابه او یو بل ته ورته وي. پخواني یونانیان او د جاهلیت د زمانې عرب د قرون وسطی اروپایي جوامع او د ایشا پس مانده ملتونو سره ډېر شبیه وو، د دوی د فکر طرز، عادات او روایات حتی مذهبي تفکرات بدوي او ابتدایي دي.

هو! څومره چه د مدنیت سویه او یا د ژوند شرایط فرق وکړي، هومره د فکر طرز او د ژوندانه اسلوب فرق کوي، نو په دې لحاظ د بعضې پښتنو د پښتون خواهۍ آرزوګانې (تر کومه حده چه ما ته معلومې شوې دي) دا دی چه د هر پښتون ځلمي فریضه ده چه قدم په قدم دې د خپلو پلرو نیکو پسې و لاړ شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د پښتنو د دودونو دستورونو دې ډېر احترام وکړي، په ناسته ولاړه، روغ بر، اغوستنګ او فېشن کې دې د زړو پښتنو مقلدان وي، نــو دا آرزو ګــانې د دې جمعيت د اوسني توب سره مغايرې معلومېږي، ځکه نوی عصر د خپــل ځــان سره نوي مقتضيات او ايجابات، نوي آداب او نوي فکرونــه، راوړي او زاړه آداب او زاړه فکرونه د حيات زوړ طرز او د جمعيت زوړ فېشن د منځه وړي، نو دغــه آرزو چه د دې جامعې د تجدد دپاره موجــوده ده، د داســې هــدف ســره نــه جوړېږي.

(۲) دا جامعه دې مترقي وي که پس مانده؟

انساني ابتدايي جوامعو کښې چه حکومتونه (په تمامه معنــی) نــه و موجــود، دوی د خپل کار روزګار امنيت او ګډ ژوندون د پاره څه ابتدايي تشکيلات لرل او د خپل مدنيت د سويې سره سم يې بعضې اجتماعي موسســات درلــودل، د مثال په ډول يو د دغو اجتماعي تشکيلاتو يا موسساتو د جملــې نــه قبــايلي تشکيلات چــه پــه هغــو محيطونــو کښــې چــه دايمــي هــرج و مــرج او نــه خلاصېدونکې کشت و خون موجود و، د قبيلې تشکيل د موجــوده پوليســو او عدلي تشکيلاتو نه زيات ضروري و، هغه وخت افراد د کورنيو په سيوري کښې او کورنيو د عشايرو په چوکاټ کښې د خپل معيشت د ادامې دپــاره محتــاج و (او يا د اصطلاح سره سم) د غلو د وېرې کور او کلی شوی و، کــوم وخــت چــه مدنيت ترقي وکړه او اجتماعي علاقې زياتې شوې او قوي حکومتونه مــنځ تــه رالل، دغه ټول تشکيلات ورو ورو د منځه لاړل او يا ضعيف شول او يا په نويــو موسساتو او تشکيلاتو کښې محو شول او د يو مذهبي يا ملي سازمان په حيث تمام وظايف او اقتدار دولتونو ته منتقل شو او د ملــت مفهــوم يعنــې د لــويې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جامعې صورت تحقق اختیار کړ، ترڅو چه انساني افراد و د یوې خاصې قبیلې په نامه نور یو بل نه پېژانده او یوازې د ملیت او د وطنیت چوکاټ د مشترکو منافعو یا مشترک قدر د پاره کافي وګڼل شول او د تعاون او وروری روح محدودو فضاګانو نه اوچته شوه او په لویه فضا کښې یې په الوتلو شروع وکړه او د همکاری او معاونت روح په لویه ساحه او په یو غټ تشکیل باندې منځ ته راغله، نو که قبیلوي حساب د پښتو ممیزه وي او که دا قبایل او عشایر په دې لوی چوکاټ کښې د ننوتلو نه وروسته د پښتنوالی څخه ووځي، نو د مترقي جامعې آرزو به د پښتنو د پاره یوازې هم د دې مخالف واقع شي.

(۳) دا جمعیت دې موړ وي که وږی؟

ماړه جمعیتونه د وږو جمعیتونو نه په خوی بوی او دود دستور کښې څه لږ ډېر فرق لري. اقتصادي اوضاع د قوم پر کلتور د ژوندانه په رنګ او اسلوب ډېر ښکاره تاثیر لري، د قوم د اقتصادي حالت ښه کېدل په زراعت او تجارت او صنعت بنا دي او د دې سره د اقتصادي بناګانو انکشاف په ماشین او عصري تجهیزاتو پورې اړه لري، ماشین او عصري تجهیزات ځان سره څه نوي ایجابات او مخصوص مقتضیات لري او په دې اجتماعي مؤسساتو کښې تطور او تحول پېښوي، نو کوم وخت چه دا جمعیت موړ شي بیا به ستاسو په اصطلاح هغه د مړې ګېډې پاړسي هم وایي او داسې پښتانه چه دا نن دي او یا پرون ؤ ضرور به نه وي، نو که تاسې نه غواړئ چه پښتانه دې د خپل موجوده پښتني موقف نه اعتزال وکړي، نو د دوی د مړېدلو آرزو ستاسو د هدف سره منافات لري.

(۴) دا جمعیت دې آزادي دوست وي که اقتدار پسند؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اقتدار پسندۍ جرثوم په فاميلي تربيت کښې پروت دی او ترځو چه پـلار د زوی او زوی د کشر ورور د پټو سترګو اطاعت غواړي او ترڅو چه مېړه پر ښځه د بادار او مالک په څېر حکمروايي کوي او ترڅو چې د کلي مشران او د اولـس سپين ږيري کشرانو ته په خپلو کورنيو او يا اجتماعي چارو کښې د رايې حــق نه ورکوي، تر هغه وخته د آزادي پسندۍ دعوې بې فايدې او بې اساســه ده او تر هغه وخته چه کشران او واړه د مشرانو او د زړو پــه مقابـل کــې اطاعــت او تسليم (په حقه وي که په ناحقه) خپله اخلاقي فريضه او ملي آداب ګڼــي، تــر هغه وخته د آزادي پسندۍ روح منځ ته نه راځي. دا لا څــه کــوئ چــه آزادي پسندي يوازې د اقتدار په مقابل کښې نه، بلکې د نورو علايقــو او عوايقــو پــه مقابل کښې زياته ضروري ده. ډېر اجتماعي او عنعنوي قيود شته، ډېر خرافات او اوهام شته، ډېرې وېرې او ملاحظې شته چه افراد د ځنځير په شــان چــاپېر دي، نو که پښتون د دې قيودو په مقابل کښې د آزادۍ بېرغ اوچت کــړي، کــه پښتانه د عنعناتو او روايــاتو، د اوهــامو او خرافــاتو ځنځيرونــه وشــلوي او د احساساتو په عوض منطق ته متوصل شي او دېخوا په مقابل آينده ته ســترګې ونيسي، آيا بيا هم تاسې دا پښتانه پښتانه ګڼئ که يې ګڼئ، نو په رښتيا تاســو د دې جمعيت دپاره آزادي پسندي خوښوئ او که نه اقتدار پسند جمعيت مــو په کار و، خو زمانې د رنه آزادي پسند کړو او په خپله آرزو کښې ناکامه ياست.

(۵) دا جمعېت دې عالم وي که جاهل؟

دا جمعيت دې ضرور عالم وي او عالم ضرور د جاهــل ســره فــرق لــري، کــه بېسوادي او ناپوهي د دې جمعيت له منځه ورکه شي، له دې اولس نه بــه ډېــر ښه او باصلاحيته جمعيت جوړ شي، د دې اولس طبيعی او قدرتي استعداد بــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره ښه مجرى پيدا کړي، مګر افسوس بيا به ورته تاسې ملا واياست او پښتنو به يې نه ګڼئ.

نو راځئ په دې سوالونو باندې په سره سينه غور وکړئ او بيـا د هغــې جــواب ووايئ. دا جواب ما ته مه واياست، دا جواب خپل ځانته، خپلو کشرانو ته، خپلو همکارانو ته، د يو اجتماعي هدف په حيث ووايئ او يا يې اقلاً پــه خپــل لــوح ضمير کښې نقش کړئ، اما په ياد لرئ او دا خبره مه هېروئ چه د تحول قانون او د تطور جريان ستاسو تابع نه دى او هغه خپل کار کــوي تحــول او تطــور د جماعاتو نه همېشه بل څه جوړوي او بل ځاى ته يې بيــايي، ستاســو بــه يــوه سترګه خاندي او بله به مو ژاړي، مګر د دې جريان سره بــه ځــئ منتهــا د دې قانون دوه وجهې معلومې دي، يوه دا چه يوه بدوي جامعه، لکه تخم نشو او نما کوي او د تخم په نشو ونما کښې د وړې ذرې نه ونه جوړ ېږي، ښاخونه او نيلــې يې هرې خواته غز ېږي، مېوې او ګلونــه يــې هــره خــوا رژ يــږي، پيوندونــه او تصرفات په کښې کېږي.

خو نوم او هويت يې نه بدلېږي او کله دا تحول او تطور په بــل صــورت کښــې راښکاره شي چه د قوم نه، لکه مواد خام د حياتي شرايطو په ظروفو او د زمانې د انقلاباتو په اور کښې صابون جوړ کړي، هغه وخت هويت هم له منځه ځــي او د پخواني څيز په عوض يو بل نوى شى منځ ته راځي چه يوازې اوتوميســتان1 هغه پېژني او بس.

نو اى خدايه! ته ښه پوهېږې چه د پښتنو نه به څه جــوړ ېږي، دوى تــه خيــر کړې - لا علم لنا الا ما علمتنا انک انت السميع العليم.

اوتوميست د اتوم پوهان. ۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاریخ په خواوشا کښې

ګمان کوم د انسان د انسانیت حقیقت چه تر کوم حده پــه حافظــه پــورې اړه لري، هومره به د ده په نورو نفسیاتي کیفیاتو پورې تړلی نه وي. د انســان پــه تعریف کښې د حیوان ناطق فکر کوونکی حیوان جملــه مســلم تعریــف ګڼــل شوی دی، که مونږ هم دا تعریف قبول کړو، نو بیا هم د حافظې تــاثیر د ده پــه فکر او منطق باندې دومره څرګند معلومېږي چه بې د هغې له وجوده انســان د دې خاصې (نطق او منطق) خاوند کېدی نه شي.

که انسان د حافظې نه محروم پیدا شوی وای، د ده فکر به څه رنګ د جزئیــاتو نه کلیاتو ته منتقل کېدای؟ او څه رنګ به یې د کلیاتو نه جزئیــه اســتنتاجات کولای شوای؟ که د خاطراتو په تخته کښې څه مسلم او بدیهیه قضایا ثبــت او محفوظ نه وای، ده به څه رنګه په هغو قضایاؤ نور قضایا متفرع کــولای؟ او لــه هغو نه به یې نوي معلومات او تازه فکر حاصلولای؟

که د انسان حافظه نه وای، ده به څه رنګه د نورو تجاربو نه استفاده کــولای او په څه شان به یې د زرګونو کلونو انساني علمي میراث د پلار نه زوی او له زوی نه لمسي ته پربښودلای؟

که دا د پلرونو نېکونو د تجربو ماحصل مونږ ته سینه پــه ســینه نــه رامنتقــل کېدای، هغه وخت به هر څوک نوې تجربې او نوې مطالعې ته محتاج وای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخصیت یا خودي د (زه) او (من) مفهوم د حافظې له برکته محقق دی.

شخصیت د خاطراتو تسلسل دی، د ژوندانه د جریان مختلفې خواوې، وړوکتوب، لویوالی، د ناپوهۍ دوره، د پوهې دولت، غم او ښادي، پرون او نن ټول په حافظه کښې راغونډ شي او زه او ته ترې جوړ شوي یو.

دا د حیات تغیر او تحول د حافظې له برکته په شخصیت کښې تغیر نه راولي او که نه هغه د اولې ورځې پیدا وړوکی د ګور په غاړو ولاړ زاړه سره هیڅ شباهت نه لری، که د حافظې او خاطراتو د تسلسل کومک نه وای، دې شخصیت به هېڅکله نه ویلای چې هغه وخت وړ وم او اوس زوړ یم.

ژوندون پخپله یو بهیر (جریان) یا عملیه او یو حرکت یا تکامل دی.

د دې جریان مبدا ماضي او غایه یې مستقبل دی.

دا جریان د شخصیت په سواحلو کښې رابند شوی او د حافظې په کارګاه کښې د هغې سینما فوتوګرافي شوې ده او د معرفت او احساس سیند ترې جوړ شوی دی.

که دا لوی بهیر په دې واړه فلم کښې نه وای ضبط شوی، مونږ به هېڅکله د ژوندانه د سیند موجودیت ته ملتفت نه وای او په حیرانتیا او لالهندتیا به مو شپې ورځې تېرولای.

نه! زه تېروتم، حیرانتیا هم د فکر مظهر او تعجب هم د عقل مولود دی، فکر چه خپل نارسائي او عجز ته ملتفت شي، حیرانتیا ده او چه کله د خپلو خاطراتو په خزینه کښې د یوه مظهر ساری پیدا نه کړي، تعجب دی.

که حافظه نه وای، زه حیران یم مونږ به د حیرانتیا په عوض څه لرلای؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ؤ د يو فرد ضرورت حافظې ته! همدارنګ انسان په مجمـوعي هيئـت چـه جمعيت باله شي، تاريخ ته د حافظې پـه څېـر احتيـاج لـري. څـومره چـه د شخصيت مفهوم بې د حافظې له وجوده ناممکن دی، همدارنګـه د اجتمـاعي موجوديت په تاريخ او تاريخي رواياتو باندې بناء دی.

همدا سبب دی چه له ډېرې پخوا راهيسې، لکه انسانی افراد چه حافظه لـري، انساني جوامعو تاريخ درلوده او دا علم يا دا اجتماعي مظهـر د يـو څـو نـورو لومړنو او ضروريه علومو او اجتماعي خواصو په قطار کښې ډېر زوړ او قـديمي باله شي.

کوم وخت چه لا د خط اختراع نه وه شوې، کوم وخت چه انســان د خښـتې او پوټکي نه د کاغذ کار اخست، هغه وخت تاريخ موجود ؤ او دا تاريخ د افرادو په سينه کښې د شعر په پيرايه کښې د زړې دنيا په خـاطره کښـې محفـوظ ؤ، د پلار نه زوی او د زوی نه لمسي ته، لکه نور متروکت ميراث پاتې کېده.

دا تاريخ په شعر او قصو کښې، په افسانو او ډرامو کښې لکه ديني مراسـم پـه احترام ساتل کېده.

هغه وخت تاريخ سره ديني رنګ موجود ؤ، د خرافاتو او عنعناتو سره ګډ ؤ.

په رواياتو او عنعناتو کښې د انسان د اجتماعي خواصـو درې مهمـې خـواوې څرګندې دي:

اول د انسان د اجداد پرستۍ خاصه.

دوهم د انسان د جنګجوئي خاصه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دریم د انسان د قدامت پسندۍ خاصه.

که مونږ د تاریخ د تکوین په فلسفه غور وکړو، دا درې عامله پکښې ښېدخله نه معلومېږي، په دې ترتیب:

۱- هرکله چې انسان د مدنیت په دغو ابتدائي مراحلو کښې د مذهب په لحاظ اجدادپرست، دوی به خپلو پلرو، نېکونو ته د تقدیس په سترگه کتل او دوی به ئې اسماني او ملکوتي موجودات (مخصوصا له مرگه وروسته) بلل.

د تاریخ په ترتیب او تکوین کښې یو عامل د انسان د ا روحیه وه چه بایـد د دغو درنو او محترمو مشرانو او پیشوایانو گفتـار او کـردار، ژونـد او گـوزران، کارنامې او واقعې ثبت او حفظ کړي.

۲- انسان د بدویت په مرحله کښې جنگجـوئي او توریـالیتوب تـه لـه نـورو فضایلو نه زیات اهمیت ورکاوه او همدا سبب ؤ چـه دوی بـه د خپلـو اسـلافو جنگي کارنامې، د دوو قبیلو ترمنځ شخړې او د تاخت او تـاز واقعـې پـه ډېـر شوق او افتخار پېړۍ پېړۍ زوتولې او هغه به یې د اجتماع پـه مدرسـه کښـې گردانولې او د دې واقعاتو یادولو، گردانولو د تاریخ حیثیت درلود او د دې قصو زده کوونکي یا جوړوونکي مورخین وو.

که تاسې ښه ځېر شئ، و به وینئ چه د انسان دا روحیه د هغه وخت په شعر او ادب کښې په آرت او صنعت کښې ډېره ښکاره او څرگند مظهر لري، رزمـي او حماسي رنگ غالب معلومېږي. همدارنگ دې مظهر په تاریخ نگارۍ کښې (که تاریخ نگاري ورته وویلای شو) هم ځان ښوده او تـاریخ بـه زیـات د جنگـي کارنامو داستان او د رزمي واقعاتو ډرامه وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- د قدامت پسندۍ روح لړو ډېر د هر انسان سره شته او نن هـم دا روحیـه ښه ښکاره او څرګنده ده.

ډېر څېزونه دي چه اوس ئې هم مونږ محض د قدامت په لحاظ عـزت سـاتو او ډېر مظاهر په مونږ کښې شته چه د عنعناتو په زور حکومت کوي.

مګر د علم د تجدید (رنسانس) د دورې نه راپه دېخوا انسان تر ډېره حـده دا روحیه بایللې ده او د ماضي په عوض مستقبل ته زیات امېد وار معلـومېږي او اوس هر شي ته په دې لحاظ په درنه نه ګوري چه ګوندې دا پخوانو ویلی او یـا ئې کړی دی.

په علومو کښې د پخوانیو افکارو ته محض د علم او د تـاریخ پـه لحـاظ ارزش ورکوي او د علمي استفادې په لحاظ نویو نظریاتو ته هـر څـومره چـه زیـات وروستی وي، په زیات اهمیت قایلېږي.

مګر د هغه وخت انسان د اجدادپرستۍ په ترڅ کښې د ماضي پرستۍ په مرض هم اخته ؤ.

دوی ګمان کاوه چه زړه زمانه د نوې زمانې نه بختوره وه، دوی تصور کاوه چه د انساني طلائي دوره د ایام حالیه په ترړمیو کښې ورکه ده، دوی فکر کاوه چـه ګوندې فضیلت او عدالت، پوهه او لیاقت په پخوانۍ زمانه کښـې د هغـوی د ز مانې نه ډېر ؤ، نو دا دریم عامل هم د تاریخ په ترتیب او تکوین کې بې تـاثیره نه ؤ.

دوی غوښتل چه د دغې بختورې زمانې خبرې واورې او د تېرو شویو خلکـو د یادولو نه خوند واخلي او د خپل تریخ ژوند انه بدبختي لږ ساعت هېره کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرانو لوستونکو! تاریخ هم تاریخ لري او لکــه نــور اجتمــاعي مظــاهر دا هــم همېشه په یو شان نه دی پاتې شوی.

تاریخ د سینو نه لوحو ته او د لوحو نه پوټکو ته او د پوټکــو نــه کاغــذونو تــه رامنتقل شو او د دې تبدیل انتقال سره د تاریخ بڼه هم بدلېده، یعنې یــوازې د تاریخ په ظرف کښې فرق نه راته، بلکه مظروف هم تغیر کېده او تاریخ د ارباب الانواعو د روایاتو نه د انساني جوامعو واقعاتو ته راوګرځېد، ځان ئې و څانډه او خپلې زړې بڼې یې وغوړولې، د خرافاتو نه لږ لږ لرې کېده او د افسانې نه زیات حقیقت ته راوړاندې کېده.

دا وخت د دولتونو واقعاتو جنګي پېښې، د حکمرانانو تغییر او تبدیل په دقــت سره قید شول او د نورو ملتونو په سرګذشت کښې هم تاریخ نګارانو تحقیقات شروع کړل.

په دې دورې کښې ګویا تاریخ د محلي روایاتو د سیمې نه او د جنګي کارنــامو د دائرې نه راووت، مګر بیا هم د تاریخ په مخکښې د تحول او تکامل مزل پاتې ؤ او تقدیر د ده په تندي کښې څه نور تغییرات هم ښکلي وو.

په دې منځنۍ مرحله کښې د عربو پوهان او د اسلام د مدنیت پېشقدمان پــه ایران افغانستان او نورو ځایونو کښې ډېر دخل او برخه لري، مګر لا هم تــاریخ د ملتونو د اجتماعي حالاتو د څېړلو دپاره کومه د ستاینې وړ توجه نه وه کړې او د تاریخ فروعو ته چه دا اوس هره ورځ،لکــه تنکــۍ څــانګې زرغــونیږي او لوئیږي، د چا پام شوی نه ؤ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اوسنۍ زمانه کښې سربېره په دې چه د مدنيت تاريخ او د سياست تاريخ، د دې تاريخ او د هغې تاريخ مدون او مرتب شو او يو لوی او عظيم لټريچر يې جوړ کړ، د هر شي ذکر چه کېږي او يا هره موضوع چه ليکل کېږي، د موضوع د تعريف سره سم د مبحث عنه تاريخچه هم ليکي او بيا اصل مطلب ته ورځي.

همدا سبب دی چه دا تاريخونه او تاريخچې دومره ډېرې دي چه د هغو فهرست ترتيبول پخپله لوی لټرېچر کېدی شي.

د فلسفې سره د فلسفي تاريخ او د اقتصاد سره د اقتصاد تاريخ مل دی، مګر د موجوده تاريخ نګارۍ په اسلوب کښې د ملتونو او قومونو د اجتماعي مظاهرو خواته زياته توجه د ډېر قدر وړ ده.

د يو ملت د احوال او سرګذشت مطالعه د دوی ادب او تهذيب، د دوی اجتماعي تشکيلات او مؤسسات، د دوی اقتصادي او بدني حالت، د دوی معاشرت او د فکر راز، د دوی روزانه مشاغل او ناسته ولاړه په اهميت او ارزش کښې د دوی د سياسي واقعاتو او دولتي جرياناتو نه زياته ده او پخپله د تاريخ نه د تاريخي فلسفې سره زيات قرابت لري او د فکر د انکشاف او د خوند او لذت په لحاظ ډېر قيمت او اهميت لري.

دا ؤ د تاريخ تاريخ!

پاتې شو د تاريخ اسلوب چه هغه هم يو ځانله مبحث دی او په دې چه تاريخ د اسلوب په لحاظ څه طريقې غوره کړي او يا په کومه لار روان دی، د تاريخ منطق څه قواعد او مقررات لري، ډېر اوږد بحث او څېړنه غواړي، دا اسلوبونه چه تاريخ د تاريخ طبيعي او انتراپيولوجي او اتنالوجي او ارکيالوجي په رڼا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښېي ليکل کېږي اويا تاريخ او د تاريخ فلسفه سره څه رنګ اوړده په اوږده روانېږي يا د تاريخ مختلف شقوق او فروع تجزيه کېږي او څه رنګ تحليلېږي، ډېرې خبرې او ډېر کاغذونه تورول غواړي، مګر زه دلته تاسې يوې نکتې ته ملتفت کول غواړم او تاريخ ته د يوې بلې زاويې نه ګورم او غواړم تاسې هم له دغې زاويې نه د هغې تماشا وکړئ.

تاريخ له درو عناصرو نه جوړېږي او يا له درو خامو موادو نه په لاس راځي او يا درې جزونه د تاريخ دپاره د جود د علت حيثيت لري او هغه درې عناصر دادي:

۱- تاوده واقعات.

۲- ساړه واقعات.

۳- غير مرئي واقعات.

(۱) تاوده او ساړه واقعات:

تاسې به دا د ساړه جنګ او تاوده جنګ اصطلاح اورېدلې وي، زه هم د دې اصطلاح نه الهام اخلم او د خپلو مصطلحاتو دپاره هغه استعمالوم.

شخړې ته تود جنګ او تبليغ او پروپاګنډ ته سوړ جنګ وايه شي. واقعات هم دغه سړه او توده خوا لري او دا تودې سړې دي چه د تاريخ په تکوين او د جوامعو په سرنوشت کښې دخل لري.

تاريخي واقعاتو ته د عمومي تاريخ او اساسي تاريخ په لحاظ تاوده واقعات او د مدني او اجتماعي تاريخ په لحاظ ساړه واقعات ويلی شو، په بل عبارت هغه واقعات چه د يو جمعيت په سرنوشت باندې په ښکاره لوبې کوي او د يوه حال

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه یې بل حال ته بدلوي، لکه جنګونه، فتوحات د رژیمونــو تغییــر او تبــدیل، دیني او مذهبي انقلابات. دا ټول تاوده واقعات دي، اما د دې ســره یــو شــمېر ساړه واقعات هم روان وي چه د یو ملت د سرنوشت په تغییر کښــې تــر ټولــو واقعاتو زیات مؤثر دي، مګر څوک ورته په اول کښې ښه ملتفت کېږي نه، مثلا: په یورپ کښې یو خوا جنګونه روان وو او ملي حکومتونه منځ تــه راتلــل او د طوائف الملوکیو نه متمرکزو حکومتونو ته د سیاســت روش تغییــر کــاوه او دا وقعات ډېر تاوده او مؤثر ګڼل کېدل، مګر له بلې خوا یو بې نومه او بــې نشــانه انسان په یو کونج کښې د مطبعې د لومړنی اختراع په تطبیق بوخــت ؤ، مګــر دې بې نومه سړي ته چه وروسته وپېژندل شو، هغه وخت څوک ملتفت نه شو چه څه کوي؟ او د هغه وخت خلک او یا لویان چه په دولتي ادارو او یا جنګــي سازمانونو کښې مشغول وو، له دغه سړي او د ده د اختراع نــه هــډو خبــر نــه شول، مګر د ده اختراع د دنیا ښه وګرځوله، د علم او تعلیم د پیشرفت دپــاره، د دنیا د یو بل سره د نژدې کېدو دپاره او د یو بــل نــه دخبر ېــدو دپــاره د ده اختراع هغه کار وکړ چه د دنیا یو فاتح هم نه ؤ کړی. همدا شان په افغانســتان کښې له یوې خوا چنګېز راروان او د وینو او د اوښکو سېلاب بهېــده، ښــارونه روانېده او بندونه نړېده او دا واقعه ډېره توده او مؤثره وه، مګر د بلې خوا نــه د دنیا په یو بل ګوټ کښې یو حرکت روان ؤ چه هغــه د چنګېــز د واقعــې نــه د افغانستان د خرابۍ دپاره ډېر مؤثر ؤ، مګر څوک ورته نه ملتفت کېدل.

دا واقعه د کشتي رانۍ پیشرفت او د بحرونو د لارو ګودرونو زیاته پوهه وه، چه ځینې مملکتونو ته په لاس ورتله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دنیا کښې تجارت او معامله د ممالکو په مـنځ کښـې د وچـې د لارو نـه د کاروان په وسیله ډېره معموله وه، افغانستان د دې کاروان په لار کښې واقع ؤ، د افغانستان ترقي او پېشرفت، د لویو ښارونو وجود او دارو مدار ټـول پـه دې موقوف ؤ.

کوم وخت چه دا د وچې تجارت لمدې ته منتقل شو او افغانستان نور د شـمال او جنوب او د شرق او غرب د اتصال جنکشن پاتې نه شو، ښارونه وران، خلک بېوزلي، ملک د انزوا په حالت کښې پرېووت، د نورې مدني دنیا سـره ارتبـاط وشلېد او د دې ارتباط د شلېدو په سبب ذهنونـه محـدود، فکرونـه کوتـاه او اقتصادي حالت ابتر شو.

دا آفت په مونږ چنګېز نه شو راوستلای، بلخ ډېره لږه مـوده پـس ودانېـدلای شو، لیکن شرط داؤ چه تراوسه د ترکستان کاروان هندوستان ته په دغـه لار تللای.

د نادر افشار سره مونږ هم هندوستان ته تللـي وو او د بېرتـه راګرځېـدو پـه وخت کښې مو ځان سره څه جنګي غنائم راوړل، مګر زما پـه ګمـان لـومړنی (قره کلي) مېږه چه په شمالي افغانستان کښې لنګېده، هېڅوک پرې خبر نـه شو، مګر د هغې تاثیر په دې مملکت کښې د دغو غنایمو نه زیـات ؤ، لـومړنی واقعه توده او دوهمه یې سړه ده.

اوس خو زما د تودو او سړو واقعاتو په اصطلاح ښه پوه شوئ، نو راځـئ چـه اوس د تاریخ په دریم عنصر باندې خبرې وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- غير مرئي واقعات

سربېره په سرړو واقعاتو تاريخ څه نامرئي واقعات هم لري او دا نامرئي واقعات د سرړو او تودو واقعاتو په جريان او حرکت کښې که په تغيير او تبديل کښې دخل او تاثير لري، يعني له يوې خوا سياسي تاريخ او له بلې خوا مدني تاريخ، له يوې خوا واقعات او له بلې خوا اجتماعي جريانات متاثر کوي، دا نامرئي واقعات د کلوپاترا پوزه ده.

تاسې به ووايياست د کلوپاترا پوزه به لا څه بلا وي؟

کلوپاترا د مصر ملکه وه او د دې ملکې يوه پوزه وه، پوزه يې لا څه کوې چه نوره هم ډېره ښکلې وه.

د روم يو فاتح مصر ته لاړ او په دې ښځه مين شو، د دې معاشقې او مينتوب څخه يو سلسله مهم او لوی واقعات پيدا شول چه د پخواني مصر او زاړه روم په کورنيو معاملاتو او يو د بل سره د ارتباط په جرياناتو کښې ئې تاثيرات لرل.

د يورپ يو ليکوال وايي: «که د کلوپاترا پوزه يوه سانتي اوږده او يا لنډه وای، د دنيا د تاريخ مجری به بدله شوې وای.»

يعنې کلوپاترا به بدرنګه وای او رومي فاتح به په هغې مين شوای نه وای او وروستني واقعات به چه په دې مينتيا بنا وو، هېڅ منځ ته راغلي نه وای.

دا د کلوپاترا پوزه د تاريخ نامرئي خوا يا د تقدير لويه يا متافزيکي جنبه ده چه د تاريخ په جوړېدو او د واقعاتو په جريان کښې د هر ملت په سرنوشت او د هر قام په ژوندون کښې ډېر دخل او لوی مقام لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه پخپله د دې پوزو د ليدلو سره ډېره علاقه لرم او دا مــې شــوق دى چــه دا شان واقعات تر غور او مطالعې لاندې ونيسم، د تاريخ هر موقف په يو چارراهي کښې فرض کړم او له ورايه څلور واړو لارو ته وګورم او د ا تصور وکړم، که دا د حوادثو عرابه د کوم اتفاق په بنا په دا بله لار ښويېدلى واى، نو له دغه حرکتــه به څه نتايج لاس ته راغلي واى؟

فرويد، يو نفسياتي عالم او په نفسياتو کښې د يو خاص مکتب خاوند دى، دى پخپلو نفسياتي نظرياتو کښې د تحت الشعور تر عنــوان لانــدې يــوه نظريــه وړاندې کوي او په دې نظريه ډېرې خبرې لري او په هغو ډېرې فرضيې بنا کوي (دا چه د ده تحقيقات او تبليغات تر کومه حده منل شوي او صحيح دي او تــر کومه رد شوي او غلط دي، په ځاى دې پاتې وي.)

د تحت الشعور په ترڅ کښې وايي چه: د انسان د ژوندانه واقعات او مخصوصــاً د وړکتوب پېښې د شخصيت په تکامل او تکوين کښې ډېر تاثير لري. پــه دې صورت چه د کوچني توب خاطرات،لکــه کومــه وېــره، کومــه خطــره، کومــه خوشالتيا او کوم خپګان کومه پاتې شوې آرزو او سرته نه رسېدلى آرمــان يــا کوم کرت د پلا راو مور مداخلت او ممانعت د لوبو، وشتو په کار کښې د کوچني په تحت الشعور کښې د يو غير مرئي انتباه په صورت پاتې کېږي او دا ذخيــره شوي انتباهات په تحت الشعور کښې په راتلونکي عمر کښې پــه بلــه بڼــه يــا پيرايه څرګندېږي او د انسان په شخصيت او اخلاقــو، د انســان پــه صــحت او اعصابو ډېر ښکاره او اهم تاثيرات لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دارنګه هم اجتماعي تحت الشعور کښې څه دا قبيل پټ شوي انتباهات ذخيره کېږي او د ملتونو په آينده او د قومونو په راتلونکي ماهيت باندې لــوی تــاثير لري.

نو راځئ؟ چه په دې راز واقعاتو پسې پيلــوزې او ډېــوې راواخلــو، د تــاريخ د خاطراتو د تحليل او د کلوپاترا پوزه ومومو.

دا مطالعه به ډېره خوندوره او دلچسپه وي.

زه به په پای کښې د خپل بحث لنډ شان تکرار او خپل پېشنهاد لوستونکو ته وړاندې کړم، هغه دا چه:

تاريخ د اجتماع حافظه ده او د حافظې اهميت ته مو په سر کښې اشاره وکــړه، تاريخ تاريخ لري او د تحول او تکامل مراحل يې تېر کړي او تېروي يې.

په تاريخ کښې د اجتماع او تمدن تاريخ، د جنګي واقعــاتو او سياســي تــاريخ څخه زيات مهم او دلچسپ دی.

اول ته مو ساړه او دوهم ته مو تاوده واقعات وويل. د دې واقعاتو ســره ســره د تقدير لوبه هم روانه ده او هغه باندې د انسان کنتــرول او اختيــار نــه شــته او کلوپاترا د مور له ګېډې د خپلې پوزې سره هرومرو راځي، نو راځئ د بېکــارۍ وختونه د قصو او افسانو د لوستلو نه زيات تاريخ ته وقف کړو او په تاريخ کښې د سړو واقعاتو په مطالعه کښې زيات بوخت شو، زيات څه پرې ولولــو او زيــات څه پرې وليکو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاریخ د نامرئي واقعاتو غور او تحلیل د یو شطرنج د پـروبلم او یـا د معمـا د حل کولو نه زیات دلچسپ او خوندور دی، که دا معماګانې مو وڅېړلې، مـونږ او تاسو به هم استفاده وکړو او نور به هم مستفید کړای شو.

په پای کې زما مشوره د احتراماتو سره قبوله کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم په باب کې

ګورئ؟ دا ګمان ونه کړئ چه زه د علم په فضیلت کښې کومه موعظه کوم، ځکه علم د دې ښخه بې نیازه دی چه په فضیلت کښې یې څه وویل شي (افتاب آمده دلیل آفتاب) او انسان هم (زمونږ په شمول ان شاءالله تعالی) هم له دې مرحلې ښخه تېر شوی چه هغه ته د علم د فضیلت په حقله څه وویل شي. دا تصور هم مه کوئ چه ګوندې زه د علم په حقیقت کښې څه وایم، نه دا هم نه! ځکه د علم حقیقت باندې څه ویل ما غوندې سړي ته ګران کار دی. ډېره موده کېږي چه د فلسفې د قلمرو نه ټول علوم (د تجربې د طریقې په بناء) وتلي دي او استقلال یې غوره کړی دی، یوازې څه چه فلسفې ته پاتې شوي، هغه الهیات، اخلاق، او اپستیمالوجي یعنې د علم پر حقیقت باندې بحث دی چه د هغې د افادې دپاره ډېر دقیق نظر او صلاحیت په کار دی او سمدستي د دې مقالې له نظر اندازه هم بهر دی، نو راځئ چه د علم په سرګذشت باندې خبرې وکړو او د علم داستان یا د علم تاریخ باندې ځان مشغول کړو، مګر افسوس، د علم قصه هم دومره اوږده او دومره پېچلې ده چه له هره قلمه او له هرې خولې د هغې لیکل او ویل پوره نه دي، خو که ستاسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجازه وي، زه به لږ ډېر د علم د تطور د تاريخ لنډيز يا د علم د تطـور خلاصـه تاسو ته وړاندې کړم او هغه دا چه «حاصل عمرم سه سخن بيش نيست

خام بدم، پخته شدم، سوختم»

نو راځئ چه د علم تماشا هم په دې درې واړو مرحلو کښې وکړو.

يو وخت خلکو ګمان کاوه چه د يونان په خواوشا کښې او د بابل په ښار کښـې چرته يو برج دی او په دې برج کښې علم او معلومات او مغيبات ذخيره شـوي دي، په کوم طلسم او چل ول بعضې خلک ورننوزي او له هغه ځايـه د کاينـاتو اسرار او د اشياء حقايق ځان ته معلومه وي. علم او پوهه، اختراع او ابتکار ټول د دغه برج څخه د نيک بختو لاس ته ورځي. د تکامل د نظريې نـه رادې خـوا انسان په دې پوه شو چه هيڅ يو اجتماعي مظهر د تکامل د قانون د احاطې نه بهر نه دی او علم هم د نورو څيزونو په څېر تغيير او تبديل، حرکت او سـکون، آغاز او انجام لري او دا هم، لکه دا نور اجتماعي مؤسسات د يو خاص بدايت نـه دې نهايت ته (پرزېدلی غورزېدلی خوزېدلی) رارسېدلی دی. يعنې علم هـم د تکامل او تطور په لاس کښې لوبېږي او لوبېدلی دی.

ګويا دا نظريه هغه شاعرانه مفکوره چه خامې او پختيا او رژېدل د عمر حاصل ګني، رښتينی بولي.

هو! لکه هرڅه چه بې د خدای له ذاته (جل و علی شانه) متغير او متبدل وي او د تکامل د سير په قدمونو د يو ابتدايي ناقص صورت نه يو جامع او کامل شکل ته اوړي را اوړي، دا رنګ د انسان ټول اجتماعي تاسيسات هم متغير اومتبـدل دي. د ده علم، د ده پوهې، د ده فلسفې او دد ه فکر د تطور مراحل حـل تېـر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي او تېروي يې. د دې نظريې په بنا علم هم تاريخ لري او د دې تاريخ په رڼـا کښې علم دومره اوږ ېدونکی او اوښتونکی او غورز ېـدونکی او پـرمخ تلـونکی ښکاري، لکه طفل چه د مور د غېږې راوزي او د حيات مراحل طی کـوي. مـوږ وويل چه علم هم د انسان د نورو اجتماعي موسساتو په شان د تکامل د قانون تابع دی او د انسان په اجتماعي موسساتو کښې يو هم دولت (حکومـت) دی، که مونږ علم د دولت سره مقايسه او مشابه کړو، زيات بـه مناسـب وي، ځکـه دولت د انسان په ځې او علم د انسان پر مغزو حکم فرمايي کړې ده، د دولت د اوامرو او نواهيو انقياد د قانون په نامه او د علم د احکـامو د قواعـدو پـه نامـه پيروي شوې ده، دا دواړه د قوت او دسلطې خاوندان دي، نو ځکه يو بل ته سره ورته او مشابه دي.

دولت د خپل تکامل په مزله کښې درې دورې درلودې:

(۱) د پلار او د کورنۍ د مشرانو حکومت چه په پـای کښـې قبيلـوي طوائـف الملوکۍ ته منجر شوی.

(۲) متمرکزه او قوي حکومتونه چه په پای کښې ترې جهان شموله امپايرونـه (شاهنشاهۍ) جوړې شوي.

(۳) ملي حکومتونه چه دموکراسي او د عوامو حکومت د هغې نتيجه او خاصـه ده.

اوله مرحله د هرج و مرج او د انارکۍ دوره ده. دوهمه دوره کښې پـه انسـاني جوامعو کښې اداره په ډېر قوت سره ليدل کېـږي او د سـپلين د انـدازې نـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زياتيږي، د اقتدار خاوندانو ته سرونه ټيټيږي او اطاعت يې کيږي. پــه دريمــه مرحله کښې قانون د مقتدرينو ځای نيسي او جمعيت قوي کيږي.

اوس که مونږ علم د دولت سره مقايسه او تطبيق کړو، علم هم دا درې مرحلې لري چه دلته به پر هره مرحله بېله بېله پېښنه وکړو او لږه لږه به يې وڅېړو:

(۱) د هرج و مرج يا انارکی دوره:

په دې دوره کښې هر سړی د علم ادعا کوي او هيڅوک عالم نــه دی. پــه دې مرحله کښې انسان لا د تقسيم عمل سويې ته (لکه څرنګ چه ښايي) نــه دی رسېدلی، نو هر سړی هر کار کوي او هېڅوک هېڅ کار کښې (لکه څرنګ چــه ښايي) استعداد او لياقت نه لري، هر سړی هر څه چه کري، هغه ريبي او هغــه خوري، د خپلو ساتلو شويو حيواناتو نه ځان ته جامې او غذا اخلي، تجارت پــه ډېر ابتدايي مراحلو کښې ښکاري، هر څوک خپل مازاد توليدات خپل د زيــات شوي مال سره جنس په جنس بدلوي او د تاجر په نامه کومه خاصه طبقــه نــه موندله کيږي، هره کورنی يا قبيله د خپلو رمو او ګلــو او ورشــو او څــر ســيمو حاکمه ده او د هغې د حافظت دپاره د نورو تجاوزو نه په خپل سره دفاع کــوي او د امنيې او پوليس په نامه څه نه ښکاري، د حــاکم او د قاضــی پــه حيثيــت څوک منځ ته نه راځي، داسې هم لا د علم او د پوهې خاونــدانو کومــه خاصــه طبقه نه ده جوړه کړې او د هرچا هر څه زده دي او د مکتب په نامه کوم خــاص مرکز د علم دپاره نشته، په دې مرحله کښــې دســتاره شناســي معلومــات د زراعت او مالدارۍ په اطرافو کښې پوهه، د علاج او طبابت په نامــه ټــوټکې، د هرچا سره شته او هر سړی د خپلې زمانې دايره المعارف دی. هر سړی پــه دې وخت کښې د خپل کور يا کورنی مدرسه کښې د خپلې زمــانې راټــول شــوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلومات زده کوي، دا معلومات یا مفاهیم د مورنۍ ژبې سره سم د هر فرد مغزو ته د جمعیت نه منتقل کیږي. تاسې خو پوهیږئ چه ژبه په خپله د ډیرو افکارو او مفاهیمو حامله او د ډیرو حقایقو ناقله ده، د هر چا د علم افق د هر چا د فکر قالب د هغه مورنۍ ژبه او یا زده کړی فرهنګ دی (له فرهنګه مطلب د لغاتو مجموعه ده) او همدا وجه ده چه د علماوو ژبه وسیعه او دبې علمه خلکو ژبه محدوده ده. په دې دوره کښې علم د خرافاتو سره د کوډو او ټوټکو سره ګډوډ او لړلی دی او د علم او د جادو د علم او د افسانې په منځ کښې توپیر نه لیدل کیږي، د حساب او ریاضي او ستاره شناسۍ سره ساحرانه ذهنیتونه او د طب او د زراعت سره د خرافات پسندۍ فکرونه یو ځای او تړلي دي.

په دې دوره کښې د علت او د معلول په سلسله کښې بې ربطي موجوده ده. د طبیعت ډیرو پیچېده علایمو او پېښو ته ساده سببونه او ډیرو ساده او ښکاره مظاهرو ته کاږه واږه علتونه پیدا کوي او خپل ځان غولوي، مثلاً د سپوږمۍ د تور بدلو نه د کوډګرو په نیولو تعبیر کیږي او د جاذبې د قانون په ځای د زمکې د مدار دپاره د غوایي ښکر په فکرونو کښې ګرځي. دا سبب دی چه مونږ دا دوره د هرج و مرج او د انارکیزم دوره وګڼله.

(۲) د تمرکز او اقتدار مرحله:

په دې دوره کښې د تقسیم عمل په وجه په انساني جوامعو کښې طبقات لیدل کیږي او یوه طبقه هم د علماوو په نامه منځ ته راځي. علم د بدویت د مرحلې نه راوتلی او څه ناڅه پرمخ تګ یې کړی دی. دې مرحلې کښې که څه هم ټول علوم په یوه ځای کښې او یا یو فکر کښې راغونډ دي، مګر ساحه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لويه او نظر انداز يې وسيع دی. علم او فلسفه،لکه سور لال د ايرونه راوتلی دی او د علماوو په پټکي کښې له ورايه بر ېښ کوي او معلومېږي.

په دې دوره کښې،لکه چه د اقتدار خاوندان د چا مشوره نه منـــي او يــا يــوې طبقې ته د نورو خلکو نه ځان بل شان ښکاري او د اشرافو خطاب لري، علم هم د خپله اقتداره کار اخلي او د چا خبرې ته غوږ نه ږدي، د عالم او د جاهــل پــه منځ کښې د بېلتون کنده دومره ژوره او ارته ده چه پر هغې بانــدې د ارتبــاط پول نه ايښودل کېږي، لکه څومره چه حاکم له محکومه جدا دی، لکه څــومره چه د هغه او د ده په ذهنيت کښې فرق دی، هومره د عالم او د جاهل په مــنځ کښې افتراق او اختلاف موجود دی. په دې مرحله کښې د عــالم وينــا، لکــه د حاکم فرمان بې اعتراضه منل کېږي او په دې نامه چه فلاني عالم ويلي، د علم فرامين چليږي او په هغې کښې بحث ته مجال نه ورکول کېږي، د ې نظرياتو د نه منلو په وجه خلکو ته سزا ورکول کېږي او د جمعيت څني شړل کيــږي. پــه دې مرحله کښې د سقراط او د افلاطون او د ارسطو نظريــات پېــړۍ پېــړۍ د انسان په مغزو بې قيده او شرطه حکومت کوي او د هغې مخالف که د ګــاليلي غوندې سړی هم پيدا شي، د قاضي مخې ته يې د محاکمې دپاره راکاږي.

په دې مرحله او د صلاحيت پر خاوندانو انتقاد ګناه ده. له عوامو سره د انتقــاد قوت خو نه و چه د دې نظرياتو پر حقاينت او غير حقانيت باندې بحث وکړي او خواصو هم د تقليد افيونو دومره سست کړي و چه د انتقاد او د ابتکــار قــدرت پکښې پيدا کېده نه. علماء هم،لکه اشراف په خپلو خيالي قصرونو کښې ناست وو او له پاسه به يې د عوامو ټيټې سطحې ته کتل. دا کتل به زيــات د نفــرت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله کله د رحم او شفقت وو. دوی هم د پیروۍ او د تقلید د طلسم څخه نه شو وتلای.

۳- د علم د دموکراسي دوره:

په دې مرحله کښې علم هم،لکه سیاست او حکومت د عوامو لاس ته راځي او د علم د پوهې او د نشر په سبب په هر چا کښــې د خپــل نظــر د ښــکارولو صلاحیت پیدا کیږي. په دې مرحله کښې د زړې زمانې د علمي اقتدار طلســم ماتیږي او پر فلسفه او سیانس او په افلاطون او په ارســطو بانــدې اعتــراض او انتقاد رواج پیدا کوي. په دې مرحلــه کښــې علمــي انجمنونــه او جمعیتونــه دپارلمان غوندې صلاحیت د یوې محدودې طبقې د لاسه اخلــي او د تتبــع او استقراء طریقه د قیاس برهاني نه معتبره ګڼل کېږي او د استقراء جزئیات، لکه رای عامه د علمي مسایلو د تائید دپاره د نظر لاندې نیول کېږي. په دې مرحله کښې د طبیعت د مظاهرو طبقه بندي تحلیل او تجزیه، په ډېر دقت سره کیږي او د طبیعت د ټولو مظاهرو دپاره خاص قوانین منل کیږي چه د هغو قوانینو په برکت ډېرې مشکلې مسئلې او سوالات حل کېــږي. پــه دې مرحلــه کښــې د طبیعت د میکانیزم مفکوره منځ ته راځي او خودسري او خودرایي خپل ځــای په علومو کښې هم قوانینو او ترتیب ته پرېږدي. لویه خبــره داده چــه پــه دې مرحله کښې انسان د خپل فکــر تصــور او نارســائي تــه ملتفــت کیــږي او د ماوراءالطبیعه د سرګمۍ مشوړې نه حیاتي مسایلو ته توجه کوي، ګویا انســان دې صداقت او حقیقت ته رسي چه د انسان فکر د کائناتو د اسرارو د حل کولو او د وجود د ماهیت ته د رسېدلو دپاره نه دی برابر، باید دا فکر د حیات د بقــا دپاره په کار واچول شي او خپل روزمره ژوندون د نظر لاندې ونیسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې مرحله کښې مافوق الطبيعه په زړه، طبيعت او په دماغ کښې ځای پيدا کوي، يعنې د واجب د تصديق دپاره مينـــې او اخـــلاص او د ممکـــن د تســـخير دپاره عقل او فکر ته خلک متوسل کيږي. په دې مرحلــه کښـــې د تجربـــې او تجزئې طريقه په اکثرو علومو کښې رواج پيدا کوي او د حيوان او د نبـات او د مائع او د ګاز او د هغې او د دې حتی د ذرې ګېډه ســپړل کيـــږي او د هغـــې د ترکيب او د ترتيب نه خلک ځان خبروي، علم نور د بلنــدپروازۍ د آســمانه د حيات او د تطبيق ځمکې ته راکوزيږي او د صنعت د پيشرفت په لاره کښـــې د انسان سره مرسته کوي.

د دې دورې خصوصيت په دې الفاظو کې لنډېدلی شي چه علــم نــه يــوازې د علم دپاره تر نظر لاندې نيول کيږي، بلکه د سعي د افاديت او د په کار راتللـــو خواته اعتنا کوي، د انسان د فکر محصول او د هرچا رايـــې تـــه د احتـــرام پـــه سترګه کتل کيږي، تعصبات او تنګ نظري له هرې ناحيې چه وي، د علـــم پـــه ساحه کښې ورکيږي، علم او دولت سربېره په دې مشابهتونو يو بـــل مشـــابهت هم سره لري او هغه جنګ او جګړه ده، د علومو په منځ کښـــې هـــم جګـــړه او مشاجره، لکه چه د دولتونو په منځ کې پېښېږي، پېښه شوې ده. ډېر علمونـــه دي چه د يو بل سره يې ناسازي او خواشينې ښکاره کړې ده، ډېر علوم دي چه يو د بل له سرحده تيريږي او د بل په قلمرو کښې تصرفات کـــوي، ډېـــر علـــوم شته چه د سرحد د اشغال په وجه د دوی په منځ کښـــې ســـرحدي پېښـــې او واقعات پيدا کيږي، د دې مشاجراتو د رفعې دپاره کار شوی او کـــار کيـــږي او د ګډ ژوند (د زيست باهمي) پاليسي دلته هم منل شوې او منل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه بله خبره د یادولو وړ ده او هغه دا چه دې دورو ته د زمانې تعیین ممکن نه دی. داسې آثار او مظاهر د انسان په ټولنه کښې اوس هم لیدل کېږي چه د اولې دورې سره څه لږو ډېر مشابهت لري او یا کټ مټ د هغې زمانې یادګار او میراث حسابیږي او داسې علایم او آثار اوس هم سترګو ته راځي چه د دویمې دورې صبغه لري. هرڅ چه وي، وي به، ولې د علم روش د علم آینده او د علم اسلوب د دریمې دورې په پالیسۍ بنا شوي او پرمخ روان دي، علم د تجربې او مثبتیت په ساحه کښې حسابي او یا ریاضي کېږي، علم د هرڅه دپاره یوه سلسله اوزان او مقادیر طبقه بندي او مقیاسات ټاکي او اوس اوس یې د هرڅه نه زیات ذرې ته د امېد سترګې نیولي دي، خدای دې کاندې چه دا د دوهمې دورې باقیات یعنې د اقتدار خاوندان او یا د امپریالیزم شوقیان ذره د خپلو شومو اغراضو دپاره استخدام نه کړي او علماء پر ېږدي چه د بشر د خیر او سعادت دپاره د انسان د مشترک کور دپاره خدمت وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

توضيح

ښاغلی الفت صاحب!

ما سوال کړی و چې ښتانه دې څرنګ پښتانه وي؟

دې سوال څه غلط فهمي ګانې پېښې کړې او بعضې دوستان يې راځينې مرور شانتې کړل. د هغې جملې نه تاسو هم د هغې جواب د کابل په ۴۱۳ ګڼه کښې وکړ. زما په دغه مضمون کښې د هېڅ چا پر شخصي افکارو او آمالو اعتراض غرض نه و او زما نيت پر چا باندې انتقاد نه و، نه پوهېږم چه ولې هغه نظريه بده و منل شوه، حق ويل او حق اورېدل ډېر ښه خوی دی او د خدای وعده ده چه انسان د دې خاصې په برکت له زيان او تاوانه ساتي. پښتنو هم د دې تحمل او فراخ دلي امتحان ورکړی او د خوشحال خټک سپورې ستوغې يې تراوسه پخپل پښتني لټريچر کښې ساتلې دي. نه پوهېږم هغه پښتانه نور وو او دا څه نور شول. زه ښه پوه نه شوم، بعضې ولې رانه مانې جن شول او تا په خپل مضمون کښې څه غوښتل، تر ډېره حده ستاسو جواب زما د مضمون تشريح او تفسير و او تر ډېره حده زه له تا سره اتفاق لرم، معلومه شوه د مضمون د لنډوالي له کبله غلط فهمي پېښه شوې او څه چه تا وويل، ما ونه ويلی شول، مګر بيا هم څه لږ ډير د نظر اختلاف به هم موجود وي، د نظر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختلاف قضاوت به زماني او راتلونکي نسل ته پرېږدو، خو که ستا اجــازه وي، د غلط فهمۍ د لرې کولو دپاره به زه د خپل سوال لږ ډېر توضيح وکړم.

زما په مضمون کښې کوم عمده مطالب چه پراته وو او په پنځه ګونــو ســوالاتو کښې وړاندې شوي وو، په درې عنوانو خلاصه کېدای شي:

(1) اجتماعي تحول او تطور.

(2) د عنعناتو او دودونو ځرنګوالی.

(3) قبيلوي تشکيلاتو ته اشاره.

دا درې واړه مطلبوه به بيا وڅېړو چه زما مطلب ښه ځرګند شي.

(۱) د تکامل او د تطور قانون:

دا د اجتماع ډېر ساده او بسيط بحث دی، دا قانون ډېر روڼ او روښــانه دی، دا قانون ډېر ثابت او مستحکم دی، پرون هم ورته لږ او ډېر خلک ملتفت وو او نن يې د مکتب واړه هلکان هم پېژني، ماته ضرور نه ښکارېده چه په هغې مطــول بحث وکړم او اوس هم ډېره ضروري نه ده د هغې ټولې امثلې ستاسو لوستونکو ته وړاندې کړم.

زمونږ د پېشوايانو توصيه ده چه ستاسو زامن پيدا خو نن دي، مګر تعلــق تــر صبا پورې لري، دوی د سبا دپاره تربيه کړئ، معلومه ده چه د نن او د ســبا پــه ايجاباتو کښې فرق شته، د حادث او د متغير کليې ته تا هم اشاره کړې وه او په دې کښې دې راسره اتفاق ښکاره کړی دی، نو نه پوهېږم چه اختلاف په کــوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای کښې دی؟ د زمانې پردې خيرې کړئ، د زمکــې ګېــډه وســپړئ او د دې (حفرياتو) له کړکۍ نه زړې دنيا ته وګورئ، د تحول د قانون مظاهر به مــو پــه ډېر وضوح سترګو ته درشي. د لوی سکندر د راتلو نه مخ کښې دې ملک يــوه جامعه او يو مدنيت او يو کلچر درلود، هغه څه شو؟ دا ملــک ســکندر لانــدې يوست، د ده باز مانده ګانو ډېره موده حکمروايي وکړه او يوناني مــدنيت ډېــر نوي خيزونه افغانستان ته راوړل او ډېر پخواني يې ترې وايستل، د يونــان او د باختر د مدنيتو د اختلاط نه يو نوی مولود او بله جامعه پيــدا شــوه، مګــر اوس هغه هم نشته، بوديزم په دې ملک کښې تلې شخې کړې او پر زړو، رنګونو يې بل رنګ وخيژاوه، مګر د حوادثو بادو باران دا رنګ هم محو کړ. د اسلام رڼا دې ملک ته راننوتله او پردې ټولو رنګونو يې بل رنګ واړاوه، دا خدايي او اســماني رنګ زمونږ ښه يې وګرځوله او زمونږ څېره بدله کــړه. و مــن احســن مــن الله صبغة. دا رنګ مستحکم او ثابت وو، عصــري او نــوی و، د راتلــونکې زمــانو د سعادت ضامن او حامل و، د مغرب سلطه د افغانستان د پوالونو ته راورســېد، د دې قلا د چاودونو او دروازو نه راتېره شوه، د عسکري او سياســي ســلطې پــه مقابل کښې پښتنو پهلوانانو متې وغښتلې او د استعمار عفريت يې څو قدمــه په شا کړ،مګر د تهذيبي او کلتوري نفوذ مخه څه رنګ چه ښايي ونه نيول شوه (ذالک تقدير العزيز العليم)، مګر دا ټول تغيرونه او تبديلونه د عوارضو په شان په يوه جسم يا جوهر باندې راتله او هغه پښتني جامعه وه.

زما بحث په دې عوارضو کښې دی او د جوهر د مقولې ما هڅو يادښت نــه دی کړی، پښتانه پښتانه وو او پښتانه بــه وي او د دوی د کلچــر د ښــو خيزونــو د ساتلو ضامن د بقای اصلح قانون کوي، که د چا سره ښه او د کار خيــز موجــود وي، هغه په آسانۍ د لاسه نه ورکوي او که د بل سره کوم قيمتي او ښه فايــده

(c) ketabton.com: The Digital Library

من شی پیداشي، هغه ترې زر اخلي، هم دا سبب دی چه مونږ د غربیانو علم (سیانس)او تکنالوجي واخستله، په اداري تشکیلاتو او سیایت کښې مو د دوی پیروي لږه ډېره وکړه، اما دین او اخلاقي فلسفه مو تر ډېره حده خپله وساتله، پخپله یورپین په دې قایل دي چه د عیسوي مبلغینو هلې ځلې مسلمانانو په منځ کښې د ناکامۍ سره مخ شوې، د دې وجه دا وه چه عیسویت د اسلام سره مقابله او سیالي نشی کولای. زه بیا په تکرار وایم چه د دې ټولو تاریخي مظاهرو دپاسه علم او تربیت د اقتصادي حالت بدلون د قوم په روزگار او د قوم په کردار او گفتار او د جمعیت په کړه وړه تاثیر لري، د یو عالم اخلاقي مسلماتو او معاشرتي مقررات د فکر طرز او د وینا آهنگ د یوه بې علمه سره ډېر توپیر لري، مړښت څخه خاص اقتضاآت او تحولات راولي او ستا خبره کله کله ترې اغېز او زما په قول لوی بدلون ترې پېښېږي، د دې تاثیراتو نه حتی هیڅ جمعیت په امان نشي پاتې کېدلای، ستا اشعار او زما آثار د دې سېلاب په مقابل کښې د شگو بند هم نه شي کېدلای.

ښه! نو زمونږ تکلیف د دې قانون په مقابل کښې څه دی؟

پردې به وروسته تردې بل عنوان لاندې بحث وکړو.

(۲) عنعنات او دودونه:

پښتون خو یو ملت دی او هر ملت څه خاص دود او دستور، روایات او عنعنات، اخلاقیات او خصوصیات لري، ما نه دي ویلي چه زمونږ ټول دودونه بد دي، زمونږ ټول دستورونه کرغېړن دي، ما ویل ډېر عنعنات شته، ډېر اوهام او خرافات شته... آخر ډېر او ټول خو د معنی به لحاظ فرق لري او دوه بېل لغتونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي (لغوي څېړنه ستا کار دی، زه به خپل بحث د پښتونولی په خواوشا کښــې تعقیب کړم).

مونږ په دې څیزونوکښې ډېر څیزونه لرو چه پر دوهم د هغې تحسین کــړی او ډېر بد هم لرو چه خپلو مو هم هغه د ګلي دي او د خوشحال نه رانیولې تــر تــا پورې د هغې له لاسه ژاړي، نو ښه دا بدې خواوې به څرنــګ معلومــوو او د دې معلومولو دپاره به کوم معیار او محک ته متوصل کیږو؟ زه فکر کوم چــه مــونږ خپل عنعنات په درو مقولاتو ووېشو او په دې کښې د فقهــي مصــطلحاتو نــه استفاده وکړو، کار به ډېر آسان شي او هغه دا چه یو کار به یا واجب او یا حــرام او یا مباح وي2. مونږ به هم خپل دودونه درې قسمه فرض کړو:

(۱) ښه او ضروري.

(۲) بد او ناوړه.

(۳) غیر ضروري.

د اول قسم د وجایبو په مقابل کښې زمونږ فرض دادی چه هغه په دواړو لاســو ټینګ ونیسو او څو مو دلاسه پوره ده، هغه وساتو او که د تحــول قــانون هغــه اضطرار زمونږ نه واخلي، مونږ به د هغوی مسئوول نه یو، ځکــه مســئوولیت د اختیار په مقابل کښې راځي.

---

۲ په دې تقسیم کښې زما مطلب د اصول فقهي مامور په منهي عنه او مسکوت عنه ته اشاره ده. په دې اساس فرض، واجب او سنت یوه سلسله او حرام مکروه، تحریمی او مفسدات بله کړی ده او مباح ځانله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲) بد او ناوړه دودونه باید دا نن ایسته وغورزوو او ځان د هغې د شره خــلاص کړو.

(۳) که څه هم بد نه دي، خو ضروري نه دي. که زمانه یې زمونږ د لاسه واخلي او یا علمي او اقتصادي عوامل هغه له منځ وړي، سر به پسې نه ګرزوو او ژاړو به پسې نه.

د دې دریو مقولو لاندې ټول عنعنــات راغونــډول د عنعنــاتو انســایکلوپیډیا جوړول غواړي او که د نظر اختلاف پیدا کیږي، ځای یې هم دا دی څوک به یــو عنوان په یو باب کښې او څوک به یې په بل باب کښې ثبتول تجویز کوي، خــو د دې دپاره هم علاج شته، که تاسو داسې دایره المعارف جوړ او له یوه محــک نه کار واخلئ او هر دود او هر دستور په دې محک ووهئ، کره او کوټه بــه یــې معلومه شي او د تبویب کار به آسان شي، محک دین او انساني مشترک اخلاق او د افادیت خوا ده که یو شی د اخلاقي مسلماتو نه خلاف ؤ، که یو عمــل بــې فایدې یا مضر ؤ، هغه بد او که نه ؤ، ښه دی.

زه دا طبقه بندي اوس نه کوم او په روغ سر داغونه نه ږدم، مګر یو شی تــه دا اوس مختصر اشاره مناسب ګنم او هغه د تشریع او تقنین خــوا ده، یعنــې تــر کومه حده چه زمونږ دودونه تشریعي ماهیت او حقوقي جنبه لري، هغه کښــې څه وایاست؟

زما په ګمان خو هغه د عامیانه ادب او عامیانه روایاتو ادب او عامیانــه روایــاتو فولکلور او فوک سانګ قېمت لري ، دا ادب او روایات د ســتایلو او ســاتل خــو دي، مګر زمونږ د کلاسیک ادب او پیشرفته علومو ســره د مقــابلې کولــو او د سیالۍ نه دی، د خوشحال او د رحمان د دېوان سره د هغــې مقایســه پــر ادب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ظلم دی او د دې زمانې د افسانه نویس او ډرامه نګار په مقابل کښې هغه قصې طفلانه دي، داسې قانون هم نن او پرون په ډېره لوړه او عمیقه فلسفه بنـا دي او جلا علم او ګوښی فن ترې جوړ شوی دی او که د پردي او د خپل قانون پـه منځ کښې مجادله وي، سرې هرو مرو خپلو قوانینو او مقرراتو بانـدې ټینګـار کوي، مګر که د پښتنو شوروي (پارلمان) قانون وضع کړي (او هرو مرو بـه دې کښې دیني مقررات او ملي تعاملات نظر لاندې نیول کېـږي) او د پښـتو ملـي حکومت هغه پر خلکو تطبیق او نافذ کړي، ولـې همـدې تـه پښـتونولي نـه وایاست؟ او په دې کښې نور څه بحث موجود دی؟ یعنې نور د بـورې بـدنامي حل او فصل د بدۍ او دښمنۍ رفعه دفعه شـریعت او قـانون تـه پر بـږدئ (اذا تنازعتم فی شیئ فردوه الی الله و رسوله) ګواکې ثابته شـوه چـه دا څیزونـه یوازې د دود او دستور د حیات د طرز او طریقې ماهیت لري او کومـه اخلاقـي فلسفه او یا کوم خاص مشرب نه دی چه سړی ووایي، د هغې مثل اعلی شـته، خو مونږ هغه ته نه یو رسېدلی.

(۳) قبیله او عشیره:

انسان اجتماعي حیوان دی او فرد اجتمـاع تـه محتـاج دی، انسـاني حیـات انساني فلسفه،انساني اخلاق هم دا دوه خوا لري، معنی فردیت او اجتماع؛ پـه فرد کښې د بحث ګنجایش نه شته، زید زید او عمر عمر دی، مګر اجتماع څـه شی دی، فامیل کورنۍ ده که قبیله ده؟ که ملت دی؟ کورنۍ خو نـه ده، ځکـه کورنۍ د فرد او اجتماع په منځ کښې یوه بلـه طبیعـي او قـدرتي کـړۍ ده او اجتماع سیاسي او مدني ټولنه ده، قبیله او په ملت کښې هرې یـوې تـه چـه خپله اجتماع وایي، اختیار لرئ، مګر اجتماعات د مشـترکو منـافعو مشـترکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

قبمتونو یا قدرونو په بنا جوړېږي، په زړه زمانه کښې قبیلوي منافع مشترک او په دې زمانه کښې ملي منافع مشترک ښکاري، قبیلو خپل ځـای ملتونـو تـه پرېښی او یوازې ملي حکومتونه د دې مختلفو قبیلو د کشش او د جذب مرکـز او وطن د هغې مقناطیسي ساحه ده. زه وایم دا ټـول قبایـل او عشـایر دې د افغان په نامه کښې شامل او د وطن ځامن شي. که څوک یې په بل زي او خېـل تجزیه کوي، نو یې ورسره نه زمانه مني او نه یې پښـتون منلـو تـه تیـار دی، پښتانه نور د غلجي دراني په نامه یو د بل ځنې نه پردی کېږي، پښتانه نور پـه دې نومونو یو د بل مخ نه شوکوي، د افغانستان نه بهر پښتانه نور د یوسـف زي او ترکاڼي په نامه بېل نه ساتل کیږي، دوی هم د یو ملي مشترک مرکز په هڅه کښې دي، دا ټول ذرات یو مرکز ته تمایل ښکاره کوي او یو ملـي او اجتمـاعي لوی جسم او موجودیت جوړوي، دوی له دې تجزیې او تفرقې نه ډېر ضـررونه لیدلي او ډېرې سختۍ پرې تېرې شوې دي، د خوشحال نه راواخله تر تا پورې ټولو دوی ته هم دا سرزنش کړی او هم دا پیغور یـې ورکـړی دی. د میـرویس میراث او د احمدشاه کور هم په دې وجه د دوی د لاسه تللی دی.

زما په عقیده د کورنیو اختلافاتو منبع هم دا قبیلوي تعصبات و چه د افغـان د تجزیې او د انحطاط علل یې منځ ته راوړل. منم پر دوهم دې اور ته ډېره لمـن وهلې، خو که دا اور نه وای، چا به څه لمن ورته وهله، زما په ګمان کـه د امیـر دوست محمد خان برکت او د امیر عبدالرحمن خان قوت نه وی، مـونږ تـه بـه میرویس او د احمدشاه د متروکې نه دا لږ څه پاتې نه وای، نو راځئ چه پښتنو ته د لوی افغان او ملي حدت سندرې ووایو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الفت صاحب! تا د احساساتو او منطق مقابله منځ ته راورغوزوله، منم چه انسان د احساساتو او منطق د دواړو نه مرکب دی، منم که په انسان کښې عقل شته، احسا س لمړی شته، که فکر شته، غریزه هم شته، که سنجش او حساب شته، عاطفه هم شته، منم انسان اول حیوان او بیا ناطق دی، مګر دا راسره ومنه چه انسان ته په حیواني لحاظ احساس او غرایز د عقل او د شعور نه ډېر سکه او ډېر نژدې دي. د احساس د ورکېدو او کم زورېدو خطر کم او د عقل او د منطق زیات دی، عقل ویرزړی او محجوب اولاد او حساس، ګستاخ او سپین سترګی زوی دی، عقل پس رفته او احساس نازولی دی، نو راځه دا نازولی او سپین سترګی او ګستاخ اولاد لږ ورته او هغه بل ته هم په غېږ کښې ځای ورکړه، ګوندې د دماغ په حجرو کښې د بعضې نورو نظریاتو ځای هم پیدا شي، پاتې شو د پښتنو خویندو میندو سوال تر کومه حده چه په دوی پورې مربوطه ده، ډېرې ښې بیبیانې او ښې میندې دي. دوی د پښتون بچي په رزولو او د وطن په دفاع او د نارینه سره په کار کښې ګډون کړی او کوي یې، مګر تر کومه حده چه په نارینه پورې مربوطه ده (زما او ستا په منځ کښې دي پاتې وي)

ظالم یې هم وهي هم یې ژړا ته نه پرېږدي

من آنچه شرط بلاغ است با تو میګویم

تو خواه از سخنم پند ګیر خواه ملال

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعر او جامعه یا رحمان بابا او پښتانه

پخواني یونانیان د علم او ادب ډېر شوقیان و، د نورو معلوماتو په تــرڅ کښــې يې د خپلې ژبې، ادب او ګرامر ته ډېر اهمیت ورکاوه او د هر چا قدر او منزلــت د ده د علم او د ده د فصاحت په اندازه و. د دې ضرورت په بنا یو ســړی کومــه ورځ یو فیلسوف ته ورغی او د هغه نه يــې وغوښــتل چــه ده تــه د ادب درس ورکړي، فیلسوف استاذ هغه ته درس شروع کړ او په لمړي سبق يــې داشــان پیل وکړ:

شعر او ادبي کلام په دوه قسمه دی:

اول: نثر.

دویم: نظم.

(نثر هغه ته وايي چه وزن او قافیه ونه لري، لکه عادي او رواني خبرې چه زه او ته يې سره کوو او نظم...)

شاګرد وویل: استاذه! دا خبرې چه زه کوم، دا هم نثر دی؟

استاذ: هو!

شاګرد: نثر هم په ادبي تقسیماتو کښې شامل دی څه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاذ: شامل لا څه چه ډېر مهم رکن دی.

شاګرد: نو زه خو ادیب یم او ادبي کلام وایم، حاجت مې لوستلو او زده کړلو ته څه پاته شو، په خدای سپارلي.

سړی لاړ او استاذ په خندا شو.

ګرانو لوستونکو! ګوندې تاسې له هم خندا درغله؟ مګــر مــه خانــدئ او هغــه یوناني خوارکی مه غندئ، زما په ګمان هغه یو لوی حقیقت ته اشاره کړې ده او هغه حقیقت دادی چه واقعاً هر سړی ادیب او هر سړی شاعر دی، څوک بې لــه دې چه ګرامر ولولي، خپلې خبرې د ګرامر قواعدو سره سمې کوي او هر سړی بې له دې چه منطق ووایي، د سلیم عقل په برکت هوښیار او مستدل ګڼ‍ــړي. داسی هم بې له دې چه سړی د علم الجمال فلســفه لوســتي وي، د ښــکلا او ښایست نه خوند اخلي او په خپل ژوندانه کښې لږ یا ډېر د ښــکلا او ښایســت دپاره کارو خدمت کوي، د عالم او عامي په مینځ کښې فرق دومره دی چه هغه څه چه څوک وایي (ژبه) او هغه څه چه څوک خوښــوي (ښایســت)، د ګرامــر پوهان او د علم الجمال ماهران د هغه قواعد او ضوابط راغونــډوي او د انســاني میل او روش مجری او اسلوب معلوموي او ځان پرې ملا کوي او بیا دا خبرې په مونږ او تاسې په ډېر آب او تاب د یوې نظریې په نامه په ډېرو نخرو خرڅــوي او یا په هغه د یو مستقل علم عنوان ږدي او هغې تــه فلانــۍ پوهــه او (بســتاني لوژي) وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر انسان په ښکلا مین او د ښایست ساتندوی دی، هر سړی د ښکلا تږی او د ښایست وږی دی، هر څوک د دنیا د کار او بار په توده هنګامه کښې کله کلـه عالي مبادیو ته مخ اړوي او د کایناتو په اسرارو او رموزو کښې چورت وهــي. دا مشاغل او دا ناوزګارتیاوې چه د ژوندانه سره ملګري دي، نشي کولی چه سړی دې د عالي مبادیو نه، لکه اخلاق او جمــال حقیقــت او غایــه همېشــه غافــل وساتي، هر سړی د ریالیزم د وچو او کلکو حقایقو نــه ایــډیالیزم د تصــوري او خیالي دنیا شنو او زرغونو باغونو ته پناه وړي، هرڅوک سره د دې چه ظواهر د ده سترګو ته نبغ نبغ کېږي او د ده ټول فکر ذکر په دې ظواهرو بوخت دی، خو بیا هم د باطن عالم د ده په مغزو او د ده په سینه کښــې ورتــه پورتــه کېږي. د دې خبرو حاصل دادی چه هر سړی یوه فلسفه لري، هر سړی شــاعر دی او یوه معشوقه لري او هر سړی (خدای مې دې غاړه نه بنــدوي) د تصــوف صبغه لري.

انسان د هرڅه نه لمړی شاعر دی، غوږ کېږدئ، زه به د دې فرضــیې د ثبــوت دپاره تاسو ته خپل دلایل وړاندې کړم، په هر قام کښې هومران د سقراطانو نه مخ کښې دنیا ته راغلي دي، یعنې د انسان د کلچر په ابتدایي مراحلــو کښــې هغه وخت چه عالم او فیلسوف لا نه و پیدا، شاعر موجــود و، د ده وینــا او د ده شعر د ده نظریاتو او د ده خیالاتو، د انساني جامعې په تکوین او تکمیل کښــې لویه برخه درلوده، دوی د ټولنې روایات راغونــډول، دوی د انســاني جمــاعتو اساطیر (متالوژي) په شعر کښې داخلول او نظــم کــول، دوی د خپلــې زمــانې پوهه او معارف د خپلې زمانې او د خپل ولس مفاخر او فضایل په خپلو اشــعارو کښې ذخیره کول او هغه یې ساتل او بیا یې دا ټول بل نسل ته سپارل یا یې بل جمعیت ته نقلول، دوی د ژبې د روزنې او ساتنې وظیفه په غــاړه اخســتې وه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی د ژبې د تکامل او ښایسته کولو ذمه واري لرله، د دوی له برکته ژبــې لــه بدوي حالته متکامل او عالي مرتبو ته رسېدلي او له فنا او له زواله ساتل شوې دي، دوی د انساني جماعاتو د نورو ضروریاتو دپاره غټ غټ خدمتونه او لــویې کارنامې ښودلې دي، که انسان جنګ تــه ضــرورت لاره، دوی ورتــه حماســي سندرې ویلې دي او د دوی سندرو د تورو نه زیات زلمي مــرګ تــه ورکــړي او زیات خلک یې وژلي دي. آهنګر تورې او ده اشعار جوړول، خو د هغه مصــنوع د ده د موزون سره مقابله نشوه کولی، که بنیادم کله په خپل نفس کښــې ســر ښکته کړي او د فکر او طمانیت دنیا یې لټولې ده، بیــا هــم دوی د هغــه ســره کومک کړی او د روح د طمانیت او د عالم د حقیقت فلسفه یې ورته پــه شــعر کښې ویلې ده، یوازې هومر له سقراطه مخ کښې نه دی، په هره جامعه کښــې داسې مثالونه موندلی شي، د اسلام د ظهور نه لمړی د بیت الحرام په کتابخانه کښې یوازې (سبعه معلقات) ایښود شوی و او عربو د هــر کتابــه مخکښــې دا کتابونه لرل.

دا و د اجتماع تاریخ، راشئ چه اوس د فرد سوانحو ته مراجعه وکړو. د فرد پــه حیث هم د هر انسان په سوانح حیات کښې یو دوه درې بیته یا لنډۍ یادول یا خو طفلانه مقفی او مسجعې جملې زده کول د کسب او کار او علم او پــوهې د یادونو نه لمړی دی، د برګو کودنو او ښایسته تیرو او مریو، شنو زرغونــو ښکــو رواج د اطفالو په مینځ کښې د سرو او سپینو د سکو د رواج نه لمــړی شــروع کیږي، نو اوس خو مو راسره ومنله! چه انسان د هرڅه نه لمړی شاعر دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسان خپله دا شاعري او جمال پرستي په دوه توګه څرګندوي او د دې خاصې د ظهور قانون په دې ډول دی:

که ښکلا کمال ته رسي، انسان بې اختیاره د هغې ستاینه کوي او د هغې ثنا او صفت وايي او شعر او موسیقي ترې جوړه شي، انسان ښکلا ته لا کله کله خوشامندي کوي او ورته پورته پورته غورزي، نو د نڅا او اتڼ نوم پرې ږدي او که ښکلا د جلال قبا واغوندي انسان د هغې په مقابل کښې د احترام سر ټیټوي او د عبودیت سجده ورته ویله شي، هم دا سبب دی چه مونږ د جمال مطلق دربار ته (جل و علی شانه) همېشه د نیاز سجدې وړاندې کوو او د هغې نه خوند اخلو، اوس پوه شوئ چه هم دا د جمال دوستۍ تنده ده چه مونږ یې په شعر ماتوو او هم دا د آرزوګانو د لمبو نه ډکه سینه ده چه په دې روانو اوبو یې سړووو؟

کله چه سړی د شعر دېوان ببرته کړي او د کوم لوی استاذ اشعارو ته مخ واړوي، دی ګمان کوي چه هغه د ده د زړه خبرې کوي، دی هله پوه شي چه هغه مرموز کیفیات چه د ده د سینې په پنجره کښې لکه بندي مرغۍ همېشه دانګونه وهي او وزر پړقوي، ناڅاپه د الوتلو فضا پیدا کړي او د جولان ساحه ومومي، دی هغه مبهم او ناقابل تفسیر خیالات چه همېشه یې لکه نازېږېدلی جنین د مغزو په رحم کښې ګرزوي، ناڅاپه د دې قابلې (شاعر) په برکت د حیات په ساحه کښې داخل او شامل ووینې او هغه پیدا شوی مولود ورو ورو وده وکړي او د قطرې نه دریاب جوړ شي.

دی د خپلو فکرونو او چورتونو دپاره چه د عالم په اسرارو کښې یې لري، روښانه او واضح تعبیر د هغه له خولې واوري، دی د خپلو صوفیانه خیالاتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپاره چه، لکه روح مجرد د ده په مخيله کښې پراته وو او نه يې خولې ته راتله او نه يې پرې لاس لګېده، په دې شعر کښې تن او قالب بيــا مــومي او د ده پــه مخکښې مجسمه شي.

لنډه دا چه دا سړی د خپلو ټولو دردونو، غمونو دپاره نوي شکلونه ســمبولونه پيدا کړي او يا د خپلو مزو او خوندونو دپاره تازه او بکر تعبيرونه لاس ته راولي او د خپلو آرزوګانو او هوسونو د پاره پــه زړه پــورې مجســم مثالونــه ووينـــي، ګواکې دی د شاعر په آئينه کښې ځان وګوري او د خپل ځان د ليدو نه خوندي واخلي، خپل سر او صورت د دې آئينې له مخې جوړ کړي او خپلـــې آرزوګـــانې پالش او ارايش کړي. دی د دې آئينې په برکت د عقل سترګې تورې او د خيال شونډې سرې کړي او د خپـــل شخصـــيت لـــه مخـــه نـــاوړه داغونـــه ووينځـــي، هوښيارانو ويلي چه د زرو قدر په زرګر وي او رښتيا يې هم ويلي، نـــو کـــه پـــه انسان کښې د زرګرۍ قريحه او د شاعرۍ صبغه نه وي، ده بـــه هيڅکلـــه د دې زرو قدر نه کولی، همدا سبب دی چه مونږ تاسې ټول شاعران او د ښکلا مينان يو، نو ځکه د رحمان غوندې خلکو قدر کوو او د هغه ويناوې، لکه: د ســـرو زرو په شان په مونږ کښې رواج پيدا کوي.

وګورئ! څوک چه ستاسې د زړه خبره کوي او لسان الغيب يې بـــولئ، پـــه چـــا کښې چه: تاسې خپل ځان وينئ او بيا هغه ته رحمان وايئ، د کومې آئينې لـــه برکته چه تاسو ځان سينګاروئ او د مهذب انسان حيثيت اختياروئ، د چا لـــه خبرو چه تاسې خوند اخلئ او د دنيا غمونه پرې هېروئ، څوک چه تاسو د دنيا د دې زوږ له کړاوه د يو عالي مبدا قلارې تـــه بيـــايي، کـــوم ســـړی چـــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستاسې ارواح د جمال محراب او د ښکلا کوټګي تــه رســوي، انصــاف وكــړئ، داسې کسان به په تاسې څومره حق لري؟!

نو رحمان بابا هم په تاسې دا ټول حقونه لري او پښتانه ښه کوي چه کــال پــه کال د حمل په اولو ورځو کښې د پښتونخوا په هره برخه کښې هغه يادوي او د هغه په يادو مجلسونه کوي، پښتانه حق لري چه د ده دېوان په هر کاله کښـــې لا څه چه په هر زړه کښې محفوظ وساتي او رحمان حق لري چه پښتانه ورتــه بابا وايي او د ده په مزار د زړه له کومې دعا او ثنا ولولي. رحمة الله تعالى عليه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وړو شعر

عنوان که د وړو په نامه دی، خو خبره لویه ده. د وړو شعر یا د وړو دپاره شـــعر یعنې څه؟ تاسو داسې شعر کله اورېـــدلای یـــا ویـــلای دی؟ یقینـــاً بـــه ځینـــو لوستونکو ته زما خبره ټوکه، مسخره ښکاره شي، ځکه چه له دې عنوان ســـره د پښتني دنیا شعر او ادب ډېر آشنا نه ښکاري، اما زه ټوکې مسخرې نه کـــوم، جدي ګړېږم.

ښه غوږ کښېږدئ، مخصوصا اې پښتنو ادیبانو تاسې!

آبله ورځ مې د کابل مجلې په(۸) ګڼه کښې د (پښتو اولسي ادب) تـــر عنـــوان لاندې یو مضمون ولوست، دا مضمون ښـــاغلي لایـــق لیکلـــی دی او د عامیانـــه ادب، چوپاني سندرو یا کلیوالي شعرونو څخه بحث کوي. تاسو هرڅه چه ورته وایئ، منګر دا مقاله دپښتو په پخواني ساده ادب باندې بحث کوي او د داســـې اشعارو څه نمونې یې هم اخستي دي. د نمونې په ترڅ کښې ده د فراهي حافظ عبدالعزیز په نامه د یو شاعر یوه چاربیته د مثال په توګه راوړې ده. په حاشـــیه کښې لیکي چه دا شاعر ړوند و او د فراه په خلکو کښې اوس هم ښـــه شـــهرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري. معلومه شوه، دا هم لکه (هومر) (ابوالمعلی) او د خپل هم وطن (ابو نصـــر) په شان ړوند و، زه دې شعر جلب کړم، د هغې سر دا دی:

غوړ ونیسئ یارانو دی عجب شیرین گفتار   شروع مې کړ غزل

وینا زما خوږه ده وایم تاسې ته اشعار   سوری مې سو کوگل

ما رتبې نیولي کشپ چای ورجو شولې چونگښې په مستی کښې خپلې سترگې تورولې

ولاړه چرمښکی وه افسانې به یې ویلې ماهي پرې راولاړ شو که چپه یې سماوار

الخ...

ماته واړه او د وړو احساسات او د وړو دنیا ناخاپه تر سترگو ســترگو شــوه. مــا فکر کاوه که دا مضمون واړه واوري، څومره به یې خوښ کړي او څومره دانگونه به ورته ووهي او څه اتڼ به ورته واچوي.

زه په دې فکر کښې ولوېدم چه د دنیا په ټولو ژبو کښې د وړو دپاره شعرونه، د وړو دپاره قصې شته، پرون لا د پارسي په ادب کښې د موش او گربــه غونــدې کتاب لیکل کېده. د وړو ماشومانو دپاره تر هغې خوږه او دلکشه لوبه یــا قصــه بله نه وه، دا د پښتو په ادب کښې تر دې عنوان لاندې ولې څه نه لیدل کېږي. مغربي عالم خو د وړو دپاره مخصوص شــاعران لــري، د وړو دپــاره خصوصــي جریدې او مجلې وباسي. د وړو دپاره مصور، ښکلي ښکلي د لنډو قصو کتابونه شایع کوي. نو موږ دا کار ولې نه کوو؟ زمونږ گوندې په خپلو صغیرانو رحــم نــه راځي او مینه ورسره نه لرو؟ رشتیا مونږ د خپلو مشرانو څه قدر وکړ چه پــاتې شو صغیران. د پښتنو لوی لوی رجال تر پرونه د گمنامۍ او مقیدۍ پــه زاویــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښېـ پراته وو چه نن ورته نوی نسل ورو ورو ملتفت کېږي. څومره نــور بــه لا تراوسه زموږ تر یاد لاندې نه وي راغلي. د دنیا د تاریخ په صــحنه بانــدې دا د شپو او ورځو تورې او سپینې پردې راکوزې شي، د معاصــرو تماشــابینانو لــه سترګو هرڅه پناه کړي. دا د تاریخ نګار قوي لاسونه غواړي چه دا پردې پورته کوي او بیا خلک د تاریخ د ډرامې د پهلوانانو غــورزې پــرزې ووینــي. خبــره اوږدیږي، لوی به پر بېږدو زموږ دعا په وړو کښې ده.

هلته په مغرب کښې (هر چرته او هرځای) عظیمې کارخــانې لګیــا دي، د وړو ماشومانو د پاره د لوبو او مشغولا سامانونه جوړوي. هغې یو خوا لوی او عظــیم ټانکونه د یو پیکره بمبارډ جټونه جوړوي چه د دوی لویان پرې دنیا ورانه کړي، خو د بلې خوا د هغې وړوکي موډل د خپلو کوچنیانو په لاس کښې هم ورکــوي چه لوبې وشتې پرې وکړي، منګر موږ په خپلو صغیرانو رحم نه کوو.

ښه د صنعت څخه خو موږ بې بهرې یو او کله موږ خپل نور ضــروریات پــوره کړه چه پاتې شو د وړو سامان. مګر د شاعر، د پښتون شاعر په دنیا کښې ولې د وړو برخه نشته او دی د هغوی دپاره څه نه جوړوي؟ د پښتنو شــاعران ولــې دوی دپاره کله کومه لوبه، کوم غزل، کوم نظم او کومه قصه نه وایــي؟ ګونــدې شاعران لوی خلک دي، جدي خلک دي او خپل ګــران وخــت د وړو ســره نــه ضایع کوي، مګر نه! شعر خو یوازې جدیت نه دی، شعر خو یوازې لــویې لــویې خبرې نه دي، شعر د بشري احساساتو آئینه ده.

د روحي تاثراتو اظهار دی، شعر د خیال او د تصور د جهاز سرګذشت دی چه د دې دنیا د لویو او وړو پېښو بیان کوي، نو د شــاعر پــه عواطفــو کښــې د ده د خیال او د تصور په دنیا کښې کومه لمحه هم د طفل او طفولیــت د یــادګیرنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپاره نشته څه؟ ولې؟ راځئ يو بل حساب وکړو. که مونږ د شاعر عمـر شـريف پنځوس کاله فرض کړو (که پنځوس کاله تاسو ته کم ښکاري خفه کېږئ، مه د مثال دپاره وايم)، په دې پنځوس کاله عمر کښې اول طفوليت او بيا د ځوانۍ او بيا د پخوالي او زړښت دوره ده، په دې پنځوس کاله عمر کښې څه پـه لوبـو او په غفلت؟ څه په عشق او په مستۍ او څه د کور او کهول په سـازولو تېر بــږي، په دې پنځوس کاله عمر کښې زما په ګمان که سړی د ډېرې پر شورې عشقي ماجرا سره مخامخ شي، هم ګمان نه کوم تر پنځو کالو او يا تر لسو کـالو زيـات دوام وکړي، دا باقي عمر خو سړی کور شي او عايله تشکيل کـړي او د اطفـالو ماشومانو سره تر مرګه روزګار تير بېږي او د هغوی روزنه او تربيه، ګټه وټه ده ته ورپه غاړه وي.

په لومړني عمر کښې خو دی پخپله طفل او ماشوم و او د هغې خاطرات هم تــر ډېره حد، د ده په شعور او تحت الشعور کښې ژوندي دي. نــو دا د شـعر دنيـا څرنګ يوازې د ځوانۍ او د مستۍ د دغه پنځو يا لسو کالو د وارداتو دپاره وقف شوی او د زلف او کاکل خط و خال، وصل او هجر خبرې کوي او د وړوکتــوب د خاطراتو هيڅ انعکاس پکښې نه ليدل کېږي. زه نه وايم جمال دوستي ګونــدې د شعر کار نه دی او يا بېځايه خبرې دي. زما په عقيده خو شعر پيــدا شــوی د دې کار دپاره دی، دا نور څه خو شاعران، لکه د بيکار پيټی پر ده اچــوي. خــو آخر په طفل کښې ډېره ښکلا او ډېر کښښ شته او د طفوليت په دنيــا کښــې خو ډېر رموز او واردات شته چه د شعر دپاره د الهام ښه منبع کېدای شي او د شاعر دپاره بله لويه نه تمامېدونکې د مضمون ذخيره موجوده ده، نو دا زمــونږ شاعران ولې د دې منبع نه الهام نه اخلي او ولې د دې ذخيرې څخه اســتفاده نه کوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه چه مونږ او تاسو له خوږو نغمو او شعري تخیلاتو څخه خوند اخلو، لکه چه مونږ او تاسو کښې د جمال دوستۍ تنده پرته ده او دا تنده په شعر او د هنر په نورو مظاهرو ماتوو، دغسې اطفال هم شعر ته، موزون کلام تــه، ســور شــین او برګ کاڼي کالي ته د اشتیاق په سترګه ګوري او هغې ته احتیــا ج لــري او لــه هغې نه لذت اخلي. تاسو به د وړو د لوبو ټوکو په وخت کښې د دوی له خــولې ډېر مقفی (مګر بیمعنی) جملې اورېدلې وي، دا د دوی د شعر دوستۍ ژونــدی مثال دی، دوی قصې ډېرې خوښوي، دوی د نیا او د مور خولې ته چه په قصــه مشغولې وي، په ډېر دقت او اشتیاق ګوري. نو رشتیا مونږ او تاسې هغه وخــت چه شعر لیکو، هغه وخت چې رمان جوړوو، هغه وخت چه ډرامه سازوو، آیا کله مو هم د دوی دپاره څه لیکلي دي؟ هو! ما لیکلي دي، په تمام عمر کښــې دوه پارچې چه یو یې نثر او بل یې د بلبلو د زیارت په نامه باندې نظم دی، چه هغــه ما دوی ته اهداء کړی دی، اوس ستاسې وار دی ملګرو، بسم الله!!

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليک

ګرانه رشتين صاحب!

خدای دې و کا صحت دې ښه وي، يو شعر مې دلته ويلی و، در وامــې ســتاوه، امېد دی د کابل مجله کښې شايع کړې او زه به خوشحاله اوسم چه زما علايــق د دغې درنې مجلې سره لا شته دي، دا شعر د بحر الهام دی او زه يې خپل هغو ګرانو وطنوالو ته اهداء کوم چه د خدای له دې لوی نعمته محروم دي، ستاســې مجله را رسي او نوي چاپ شوي کتابونه هم رارسېدلي دي. تشکر. سيد شمس الدين مجروح

سمندر

زړه مې راته ووې د درياب تماشه غواړمه

ووتم له خونې د ساحل غاړې ته لاړمه

زړه ويل نڅا کوم موجونه په نڅا دي ټول

سترګو ويل اوښکې دي دا زه ورسره ژاړمه

سترګو زړه ترمنځه زما فکر شو حيران پاتې

سترګې د حيرت شولې په لوري د آسمان پاتې

وويل آسمان، دوهم آسمان دی دا زما په شان

ځمکې غبرګ کښې ونيو چه جهان دی دا زما په شان

لمر په لړزېدو او ډوبېدو کښې راته وويل

سور افق ته ګوره سور نيران دی دا زما په شان

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګه يې له غېږې نه سپوږمۍ شوه ويل دا درياب
لوی منبع د ژوند دی مور او پلار دی د هرڅا درياب
عقل راته وويل ژور دی لکه ما غوندې
روڼ لکه ښيښه او منور دی لکه ما غوندې
عشق وويل نه! توره تياره ده او خطر لري
دا درياب بې باکه زړه ور دی لکه ما غوندې
پاتې شوم حيران د دې جنجال او د دعوې ترمنځ
حق او د باطل ترمنځ، د دروغو د رښتيا ترمنځ
لاړمه مجلس د مشورې د انسانانو ته
د ا خبرې ټولې مې کړې وړاندې هوښيارانو ته
پوه مې په مطلب کړئ قضاوت ور پکښې وکاندئ
دا مشکل مې وړاندې کړلو ډلې د قاضيانو ته
زوږ شو ر او غوغا شوه په مجلس د انسانانو کښې
هيڅ اتفاق نه ؤ قضاوت د هوښيارانو کښې
يو ويل عسکر يمه، تور زن يمه، مارشال يمه
ښه خبر خو زه د سمندر په حال احوال يمه
دا اوبه سرې کړې ما په وينو باندې څو کرت
ډېر جنګونه وړي ما، په خپل بري خوشحال يمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

فتحې د دنيا او استعمار د دې جهان لره
حکم په درياب باندې په کار دی حکمران لره
بل ويل تاجر يم، کړي ما ډېر سفرونه دي
ښه راته معلوم د ګټې وټې چال چلونه دي
شته غواړې که مال غواړې، فايده غواړې ورګډ شه ته
دا خو اوبه نه دي مرغلرې مرجانونه دي
ته سينه درياب کړه که څه سود سودا کول غواړې
ډکه دې کشتۍ کړه که جېبونه تشول غواړې
خوږ آواز مې واورېد د شاعر د خولې وينا ده دا
زړه ته لري لاره او د غوږ سره آشنا ده دا
وويل شاعر درياب جمال دی هم جلال پکښې
جوش دی، هم سکون دی هم ژړا ده هم خندا ده دا
کله په قلار شي چپه خوله د فلسفې په شان
کله زګ په خوله غورزنګ کوي د لېونې په شان
کله عاشقانو ته د لمر سپوږمۍ پيغام وايي
خپل پاسته نسيم کښې د جانان د خولې سلام وايي
شور او په غوغا او په چپو او په موجونو کښې
مستو ته خبرې صراحې يا خو د جام وايي

(c) ketabton.com: The Digital Library

غبړې کښې لغړې جونې نیسي چه لمبا کوي
دی ورسره خاندي نازنینې چه خندا کوي
کله شي په قهر ببړی ډوبه د انسان کاندې
کار کښې خپل حیران د کشتۍ خلک او کښتي وان کاندې
ډکه وي ببړی او زړونه ډک وي په آرزو باندې
دی د نپتون3 په آستانه باندې قربان کاندې
لویه کشتۍ وغورځوي یو خوا ته او بل خواته
ماتې تختې یوسي تشې تورې د ساحل خواته
دلته شاعر غلی شو زه غلی شوم حیران ومه
ناست وم لاس تر زنې بې خبره له جهان ومه
نورې سودا کمې وې چه دا سودا پیدا شوله
هرڅه نه بېزار ومه بېزار له خپل ځان ومه
راغی ماهیگیر ویل کم بخته غم د ځان وخوره
پاڅه چرته لاړ شه ښه تازه تازه مایان وخوره

د بحر رب النوع.۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

له شعر نه څه غواړئ؟

شلمه صدۍ ده او په دې پېړۍ هر څوک د خپل ذوقه سره برابر نومونــه ږدي. دا منم چه دا نومونه به چا بې موجبه نه وي ایښي، دې نومونو کښې به ضرور د دې عصر د ښکاره او ممتازو خصوصیاتو نه الهام اخیستی شوی وي، مثلا څوک یې د برق زمانه بولي او چا ورته د سرعت قرن ویلی. دا لا څه کوې نــن پــرون اتوم منځ ته راغلی او د دې پېړۍ نسبت خلک غواړي د دې صدۍ دې شــاندار مګر خطرناک مولود ته وکاندي.

خبره چې لږه لاندې باندې شي، نو اوس خلک اتوم د سړي مخ ته وغورزوي او وایي د اتوم عصر دی، داسې کار نه دی په کار (سل په لالي پورې دا یوه یــې د بنګړو)، نو تاسې څه اعتراض لرئ، که زه دې عصر ته (د کار پېړۍ) ووایم او یــا پرې (د مادیت صدۍ) نوم کښېږدم.

مادیت او کار همېشه او هر کله په دنیا کې و او د دې قرن کوم ابتکــار نــه دی، خو دومره راسره ومنئ چې کار په دې پېړۍ کې ډېر شوی او ډېر کار کېــږي او مادیت هم خپل معراج او لوړ مقام ته رسېدلی، چې په تېره زمانه کــې بــه دې اندازې ته نه وی رسېدلی، د پراګماتیزم فلسفه او حسي تجربوي سیانس چــې په دې زمانه کې ګرم بازار لري، مخ کې یې نه درلود، نو که پــه دې دلایلــو مــو قناعت وکړ، نو به دا د نوم ایښودل راسره ومنئ، ښه نو که مو دا راســره قبولــه کړه، نو د دې دا مطلب نه دی چه څه ډېزې او خوشحالتیا دې پرې وشــي او یــا

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې کومه مېلمستیا جوړه شي او د نامه د ایښودو جایزه او افتخار دې هم زمـا په نصیب شي، مطلب په دې مقدمه کې دا دی چې د دې عصر دا خصوصــیات که راسره ومنئ، نو څه آثار او نتایج چې په اجتماعي ژوندون کې او یا د انسان په خلق او رویه کې پیدا شوي، هغه به هم راسره ومنئ، کار ولې زیات شوی؟ او مادیت ولې غلبه کړې ده؟ علت دا دی چې د ابتدایي انسان احتیاجــات لــږ او ضروریات یې محدود وو، نو د هغو لږو احتیاجاتو او محدودو ضروریاتو دپاره په هم هغه پیمانه کار کېده، نن د انســان احتیاجــات ډېــر شــوي او د مــدنیت د پرمختګ سره نوي ضروریات منځ ته راغلي دي، چې یو مدني انسان هغــه تــه ځان دومره محتاج ګڼي، چه یو ابتدایي او بدوي انسان خوراک او څکاک ته هم ځان دومره اړ نه ګاڼه، څکه هغه ساده انسان، هغه د طبیعت او مبادیو ته نژدې مخلوق چې به د ورځې یو کرت په مړه ګېډه خوراک وکړ، نو د سبا به ورســره دومره زیاته سودا نه وه، د لوږې او تندې مقابله به یې هم تــر ډېــرو ســاعتونو کولای شوه.

منګر مونږ او تاسو ته که د ورځې څو کرت خوراک، چای او قهــوه، ســګرټ او مېوه را ونه رسېږي، نو ډېر متاثر معلومېږو او لویه نیمګړتیا محسوسوو.

انسانانو په خپلو هغه ابتدایي او نارسا وسایلو خپل احتیاجات پوره کــول، خــو اوس دا لوی او دېو پیکره ماشینونه چې د کیسو نکلو د دېوانو پېریانو نــه هــم زیات او زر کار کوي، هم د دې زمانې د انسان د احتیاجاتو او خواهشاتو د پوره کولو نه کله کله عاجز شي او دا ګرده د انسان له خولې نه د «هــل مــن مزیــد» چیغې وزي، نو د کار زیاتېدل او په بیړه کار کول، انسان تــه د لتــې او کــلارۍ فرصت نه ورکوي، دا دومره زیات کارونه او دا دومره ډېر احتیاجات، دا بې سرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې پايه فنون او معلومات له انسان نه هـم ورو ورو ماشـين جـوړوي، ځکـه د معقول او د منقول جامع کېدلو دپاره اوس د انسان عمر کفايت نه کـوي او پـه ټولو کارونو باندې د چا پوهه او احاطه نه راځي، نو کار هم تعميمېږي او علوم او فنون هم اختصاصي رنګ پيدا کوي او طبعاً يوه انساني اوسنۍ اجتمـاع د يـو ماشين سره زيات شباهت لري او د (الناس على دين ملـوکهم) پـه مصـداق د ماشين حکومت په جامعه کې خپل آثار بخښي، ماشين سـره د دغـو خوارقـو چې يې لري، روح نه لري، فکرونه نه وهي او د ذوق له مرضه بې غمه دي، نو په ماشيني جامعه کې دې هم بايد روح مړ شي او ذوق سره دې وداع وکړي.

په داسې محيط کې چې د کاروبار له هنګامو ډک وي او د حيات ځوګ ځـوګ يې له هره ګوټه خېژي، د شاعر او د صوفي د پاره ګمان کوم دلته وړ او مناسب ځای نه پيدا کېږي، هغه ته د غزل سرايي او د ه ته د تفکر کولو او چرت وهلـو موقع نه ورکوي. هم دا سبب دی چې نن د ې دوو کسانو ته څوک په ډېره درنه سترګه نه ګوري، که کوم يو د دوی نه راپيدا شي، نو د ملامت او توبيخ اوازونـه (هئ) له هرې خوا را اوچتېږي، څوک به وايي، مونږ فلانی احتياج لرو او بستانی کار مو په مخ کې پروت دی او ته په څه لګيا يې، بـل بـه وايـي مـونږ فلانـۍ نيمګړتيا او بستانی ضرورت لرو، چې بايد هغه ترسره کړو او تاسو پـه خوشـو خبرو او چرتونو وقت ضايع کوئ، ومو ويل د شاعر دپاره دا د دې زمانې اجتماع مساعده نه ده. د اقبال خبره ده خدای دې وبخښي، د نسترن په زر او د ګلابـو په اشرفيو په بازار کې ډوډۍ نه اخيستل کېږي، نو شاعر ګني په فنـا محکـوم دی؟ او له دې دنيا دې ووزي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

او که نه ځان دې اصلاح کړي او د محیط سره دې تطابق اختیار کا؟ تاسې څه وایاست؟ د پادشاهانو د مدحې په ځای دې د ماشین او فابریکې په نامه قصیدې جوړوي؟ او د یار د مخ د پلوشو په عوض دې د برق ستاینه کوي؟ او د خط و خال په عوض دې اتم او نامریي وړانګو په خواوشا کې نازک مضمونه پیدا کړي؟ نه!

یوه به هم نه کوي او که راپورې نه خاندئ او لېونی راته نه وایئ، شاعر به د نر غوندې په دې دنیا کې ژوند کوي او خپلې غزلې به وایي، بې حوصلې کېږئ مه، دلیل به یې په راتلونکو کرښو کې پیدا کړئ.

په داسې محافلو کې چې د شعر بر له یا بر علیه خبرې شوي، یو دا مبحث دی چې ادب یا شعر وسیله ده که غایه؟

زما دا عقیده ده چې ادب په خپله غایه ده او بعضې ملګرو هغه د نورو شیانو دپاره وسیله ګڼله غایه څه؟ او وسیله څه شیز دی؟ په دې دواړو کلماتو کې کوم اوږد او مفصل تعریف ته ضرورت نه لرو او نه هغه کوم علمي تعریف ته چې په اصطلاح سره جامع او مانع وي، څه دومره ډېر احتیاج لرو. زه په یوه مثال کې لوستونکو ته د دواړو نمونه وړاندې کړم. تاسې فرض کړئ، زه یوه بهرنۍ ژبه مثلاً فرانسوي یادوم، د دې ژبې د یادولو نه زما دا مطلب دی، چې په فرانسوي کې هر کله چې علمي او فني شیان ډېر موجود دي، نو به زما دپاره د علم د تحصیل امکانات ډېر شي او زما پرمخ به د علم یوه دروازه برسېره شي او یا به د سیرو سفر په وخت کې د هغې ځنې په ناسته ولاړه هوټل او بازار کې استفاده وکړم. معلومه شوه، ما دا ژبه د څه نورو اغراضو دپاره وسیله کړې ده،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اما دلته زمونږ په کورسونو کې هلته يو سړی لګيا دی پښتو زده کـوي، مګـر د هغه منظور د پښتو دیادولو نه د پښتو يادول دي او کومه عملي استفاده مثلاً د هغه په نظر کې نشته. هغه وايي: زه پښتون يم او دا د پښتنو ملي ژبه ده او زما دا ژبه نه ده زده، بايد زه يې ياده کړم، دلته د ژبې زده کول په خپلـه غايـه ده، هو! د دې ملي ژبې په يادولو څه آثار او نتايج مرتبېږي، مګـر دا سـړی (هغـه آثارو ته ملتفت يا غير ملتفت) محض په خپله د ژبې د يادولو او يا د دې ارمان د سره کولو دپاره بوخت دی، نو هېڅ څوک نه شي کولای پـه خپلـو منطقـي تحليلاتو سره دغې ژبې ته د دغه سړي په مورد کې د وسيلې رنګ ورکړي، نو راځئ وګورو چې شعر غايه ده که وسيله؟ دا په خاطر کې ساتئ چـې پـه يـوه معين ځيز کې لکه شعر د دې دواړو وجهو تشخيص غور او دقت غواړي او لکـه نفسي کيفيات چې کله سره څو ځيزونه ډېر ګډ او مخلوط وي، چې بېلول او يا لمړنی اغېزه معلومول يې ګران وي. دلته هم دا مشکلات موجودېږي، شـعر او ادب په دنيا کې ډېر لوی رول لوبولی دی او لوبوي يې، د حماسې په صورت کې يې د جګړې هنګامه توده کړې او ځوانان يې چړو او تورو ته ورکړي دي، چـې فلسفي رنګ يې اختيار کړی، نو فکري انقلابونه يې په عالم کې پيدا کـړي دي او که يوازې د خوش ګذرانۍ او معاشقې سندرې يې غږولي، نـو يـې انسـان د عياشۍ او بې مبالاتۍ په ګړنګ غورزولی دی، تراژدي يې ډېرې سترګې په ژړا سرې کړې دي او کمېډي يې ډېر تشي په خندا چولي دي، نو پـه دې مـواردو کې خو شعر د وسيلې په څېر څرګندېږي او معلومېږي د څه نورو غاياتو دپاره، شعر او ادب استخدام شوی دی. منګر خير داسې لنډه فيصله به نه کوو، راځئ د انسان په ژوندانه کې ښه ځير شو او د ده سـلوک او رويـه د ژورې مطـالعې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې ونيسو او څه لږ نور تحليلات وکړو او مثالونــه راوړو، بيــا حکــم کــول او فيصله صادرول څه دومره ګران کار نه دی.

مونږ د ژوندون د ساتنې دپاره خوراک، څکاک، اغوســتن او پوشــاک او يــوې کوډلې او سرپناه ته په اوله درجه کې احتياج لرو، چې مو ګېــډه مــړه شــوه او بدن مو پټ شو او د خپل کار روزګــاره وزګــار شــو او پــه خپلــه کوډلــه کــې کښېناستو او ځان مو د لوږې، تندې او تودوخې او د سړو او د غله او د لېوانو نه په امن کې وليد، نو بيا که مو شوق کېده، سندرې به وايو، منګر دلته يو ســوال منځ ته راځي، چې لوږه خو په وچه يا لمده ډوډۍ رفــع کېــږي، نــو د دومــره رنګارنګ طعامونو ته څه ضرورت دی؟ په طعام کې د خوشبويۍ او خوشخورۍ کيفيت پيدا کول حتی هغه کې د رنګ او نمايش په لحاظ اعتنا کولــو تــه څــه احتياج دی؟

دا ښکلي چينايي لوښي، پاک او ستره دسترخوان، ډېرين مېزونــه، بخملــي او پالش شوې کرسۍ، د ډوډۍ د خوړلو په خونه کې د لوږې دفعه کولو دپاره څــه رول لوبوي؟ دا ښکلې صراحي، هغه بلورين ګيلاس، د تندې د رفع کولو دپــاره څه خدمت کوي؟ اوبه د هر لوښي نه چې راوزي، خپل خاصــيت لــري او تنــده ماتوي، نو ولې وايي اوبه د لوښي له رويه چښل کېږي؟ يوه جامه کې چې تاسې خپل ځان ونغاړئ، د تودوخې د بندولو او د سړو نه پرې خلاصــېږئ، منګــر دا برګ برګ کالي د تودوخې د بندولو او د سړو په لرې کولو کې څه دخل لــري؟ کوم مزيت په دې لحاظ په رېښم کې شته چې په شــړۍ کــې نشــته؟ دا چــې فلانی خياط ښه کالي ګنډي او ډېرې پيسې (اجوره) ورکوي، د هغه د ســکښلو (برش) طريقه تاسې د سړو او تودوخې نه زيــات محفــوظ ســاتي؟ د افريقــا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدویانو په کوډلو کې هم شپه تېرېږي، نو دا لوړ لوړ قصرونه او مجللې بنګلې د څه دپاره جوړېږي؟ ډېرین خو ځکه دي چې بنا مستحکمه او قوي وي او زر نه ورانېږي.

ښه منم، خو دا ډېرې دومره ولې مړي رامړي او صیقل کوي يې؟ مرمر او رخام او دا د غره نورې ګټې خو به د کلکوالي په لحاظ دومره توپیر نه لري، نو څه دلیل موجود دی چې دا ګټې په دومره لوړ قیمت رانیسي او په خپله بنګله کې يې لګوي؟ دا رنګ او روغن چې تاسې خپل کاله ته له بهر او له دننه خوا ورکړی، دا نو ساړه او تاوده ښه نیسي، دا نو عمارت ټینګوي؟ د دې په معنی خو هیڅ پوه نه شوم، دا نو څه معما ده، دا خبرې ټولې معماوې دي، معما خو ځکه دی چې په خوراک کې، پوشاک کې، مېنه کې، انسان غواړي، ښکلا او جمال پیدا کړي او د خپلو د دې اولي ضروریاتو په ترڅ کې خپل ذوق هم تسکین کاندي، نو ښکلا یوه معما ده او د هغې تعبیر او تعریف او حدود ټاکل د یوې معما نه زیات فکر او دقت غواړي، وګورئ په دې څیزونو کې چې ښکاره په ډاګ پراته د ژوندان د دوام وسایل او د انسان ذوق او د بدیع حس دومره اغېزه کړې چې دغه حیاتي وسایل يې هم تسخیر کړي او جمال خپل حکومت او پادشاهي د نورو په قلمرو کې هم کوي او د دغې وسیلې سره سم جمال د یوې غایې په څېر څرګندېږي: نو د شعر او د موزیک او د رسامی دنیا خو د جمال او د ذوق خپل ملک او بلا منازع او مدعی محروسه ده، نو څوک څه حق لري چې دی د خپله ملکه وباسي؟ نه! څوک دا زور او قوت هم نه لري، ځکه هغه په هر چا قوي دی او په هر ځای کې د هغه فرمان چلېږي، که تاسو د تلو او مسافرت زحمت په ځان قبول کړئ، زه به تاسې ته د هغه د حکومت اغېزه په یو نو کې هم در وښیم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې مو وویل چې شعر د حیات په مختلفو صحنو کې استخدام شوی او خپل رول یې لوبولی دی، دا د جمال مظهر او د حسن مداح و، د ده آواز ته هر چا غوږ ایښود او د ده آواز هر زړه ته لار لرله، نو خلکو د خپلو اغراضو دپاره دی استخدام کړی دی، دا اغراض به کله ښه وو او کله بد، منګر په دې نو شعر د خپل آسماني او ملکوتي مقامه نه راپرېوزي او چا دا نه دي ویلي چې شعر به ګوندې له دې غرضه بل کار نه کوي او یا دې خپله اصلي وظیفه پرېږدي، موسیقي باندې نن پرون ډاکټران د مریضانو علاجونه کوي، مګر څوک حق نه لري هغه ته دارو درمل او یا د علاج وسیله ووایي.

په دې شلمه صدۍ کې چې د سرعت او د کار او د برق او د مادیت قرن مو ورته ووایه، اوس هم د حسن او د جمال معابد اوچت ولاړ دي، د دې معابدو زایرین ډېر دي، د سینما او تیاتر او نقاشخانو په دروازو کې د دفتر او ادارو او مارکېټونه کم خلک نه لیدل کېږي، هغه امریکا چې د اتوم بم یې جوړ کړی او هیروشیما یې پرې ورانه کړې ده، د بیټهنګ بیوتې فلم هم جوړوي او د زړونو خونې پرې ورانوي، په لابراتوارونو کې که د اشیاوو او انواعو په مطالعه بوخت دي، هلته هالیوډ کې هم څه فعالیت جاري دی، د هغه د ښارونو په کوڅو کې او د باغونو په خیابانونو کې څه مجسمې لیدلې کېږي چې نه د کوم قهرمان یادګار او نه د کوم معبود (باطل) بت دی، هغه محض د جمال او د ښکلا نمایندګي کوي، نو ما حق لاره که نه چې ما ویل شاعر به اوس هم شعر وایي؟

د ذوق او د ښکلا عشق او د شعر سره علاقه د یو متمدن انسان او د یو صحرایي او بدوي بنیادم سره یو راز شته، فرق دومره دی چې د بدوي قومونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعر هم ساده او صنعت او آرت يې ابتدايي او غير مهــذب وي، واړه ماشــومان څه مقفی او موزون الفاظ او کلمات لري او هغه په کوچنيتوب کــې غــږوي او د هغې نه حظ او نشاط مومي. دا د ماشومانو اشعار په هره ژبه کې شته، ظاهراً څه معنی نه لري، خو د وړو خوښيږي، د اطفالو ذوق په دغه سن کــې يــوازې پــه قافيه او وزن باندې هم قناعت کوي، ليکن لويان او مشران بيا له شعر نــه نــور څه هم غواړي، نو تر کومه وخته چې په انسان کې دا ذوق او حس موجــود وي، شاعر به هم موجودي وي او خپلې سندرې به د دغه ذوق د تأمين دپاره وايــي، د ماشين آواز د ده آواز نه شي چپولای او د کار خلک ده تــه وزګــار نــه شــي ويلای.

هغه کسان چې شعر محض د شعر په حيث نــه خوښــوي او وايــي، دا دې پــه اجتماعي خدماتو کې استخدام شي او د علم او د تهذيب په لاره کې دې تــرې کار واخسته شي، دا يوه ډله ده، بله ډله هغه خلک دي چې شعر هډو خوښــوي نه او غواړي د شاعر په مرۍ ګوتې کښېږدي. زه به د دې دواړو ډلو سره ځان له ځان له وغږېږم.

اولې ډلې ته وايم، زه دا نه وايم چې شاعر يو آسماني موجود دی او دی د دنيــا او د محيط سره هيڅ کار نه لري، نه! شاعر د خپل محــيط موجــود دی، هغــه د خپل ماحول نه هرومرو متأثر کېږي، ښه ته به ښه او بد ته به بد وايي، کله به د يو روحي مربي په حيث زمونږ تداوي کوي او کله به د يو واعظ په څېر راته وينا کوي، خو تاسو د شعر نه دا مه غواړئ چې هغه دې ضرور تاســو تــه د رياضــي فارمولې در وښيي او (دوه دوه څلور دې) په شعر کې راوړي او يا دې د ساينس درسونه او د اقتصاد نظريې په نظم کې ننه باسي او يا دې شاعر غنم او وربشې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ملک کې ډېر کړي، علم خپل ځای لري او شعر او ادب خپل مقام لري، علـم د دې نه مستغني دی چې هغه د شعر په زور په خلکو قبول کړو، هغه د پاره بل قوت او زور په کار دی، چې هغه ته دليل او برهـان وايـي، د قـومي اصـلاحاتو دپاره د تبليغ او تنقيد ډېرې لارې موجودې دي، البته په هغه کې يـوه لار دا د شعر او ادب لار هم ده، د دې اسلحې نه به سړی د خرافاتو د مقابلې او د قومي اصلاحاتو د تعميم دپاره کار اخلي، منګر د شعر روح به نه وژني او چـا چـې د شعر په غرض وايه، هغه به د مری ځخه نه نيسئ، کار به هـم کـوو او د ذوق او صنعت نه به هم سترګې نه پټوو، که مونږ دا اجتماعي ماسکې دمخه لرې کـړو او يوه شپه او ورځ،لکه ځرنګه چې يو، هم هغسې ځان خلکو ته وښيو، عجيبـه تماشا به جوړه شي. مونږ چې کله د ځـان سـره ځـه فکرونـه وهـو او بعضـې هوسونه کوو، هغه چاته نه وايو، کوم وخت چې مونږ يوه نـه تنفـر او د بـل پـه نسبت په زړه کې علاقه مندي پيدا کړو، هغه دواړه راباندې نه خبر يږي، مـونږ هم د خپل خيال په دنيا کې ډېر قصـرونه آبـادوو او ورانـوو، ډېـرې مېلــې او مشغولې جوړوو، ليکن ځوک پرې نه خبر يږي، اما د شاعر د احساساتو ريکارډ (سره د دې چې اکثره خودداري او رياکاري هم کوي) په شعر کې پاتې کيـږي، نو يوازې هغه مه ملامتوئ او د انسان د طبيعت په لحاظ دی معذور وګڼئ!

اوس هغه ډله چې بالکل شعر نه مني، د هغو په خدمت کې عرض کوم چې پـه دې صدۍ کې کار ډېر، احتياجات زيات دي، ستومانتيا هـم زياتـه ده، پـه دې جنجالي او پر آشوبه دنيا کې تشويش او سودا هم ډېره ده، نو د دې ستومانتيا او آلامو دپاره د دې تشويشونو او اضطرابونو دپاره به د شاعر ملکوتي اواز (زما په ګمان) د تسکين او راحت ښه وسيله وي او په بنيادم کې به د اسـتوګنې او مقابلې قوه په دغه دنيا کې زياته پيدا کړي، هغه وخت چې تاسو يوازې ناسـت

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د کار او روزګار نه وزګار یاست او مستقبل مو سترګو تــه تــورتم او تاریــک معلوم شي او تاسې دغه تاریکي او تررږمۍ مشوش کاندي، که شعر ستاسې پــه شونډو کې یو د تبسم بر بښنا پیدا کړه، نو دغه تورتم به ستاسې د سترګو نــه ورک شي، نو دغه ځای دی چې شعر خپله وظیفه سرته رسولې ده، هغه وخت چې تاسې د منطق په زور خپل مشکلات حل نه کړل او د نااميدۍ پــه دریــاب کې ډوب شوئ او سا مو لنډه لنډه کېده، نو که شعر د یو تنفس قدر تسکین او آرایش تاسو له درکړي، ګویا خپله وظیفه یې ادا کړې ده، هغه وخت چې تاســو د عناد او بدبینۍ په تیارو کې روان یاست، که شعر تاسو د څو لمحو دپــاره لــه دغه عالمه بېګانه کړي او د ځان سره مو مشغول کړي، یوه مقدسه وظیفه یــې سرته رسولې ده، هغه وخت چې په دې پر آشوبه او طوفاني دنیا کې چې بحرو بر کې یې د خونریزۍ میدان ګرم دی او په ځنګلو او صحراګانو کې یې درنــده حیوانات سرې ته پناه نه ورکوي، که تاسو یــوه ګــړۍ د شــعر او موزیــک پــه ځانګونو د ځمکو له کرې اوچت شئ او د وریځو له ما ورا نه د ځمکې دا ښکلې او ښایسته منظره او دورنما د ورایه ووینئ او د نیا مو په سترګو کې عزیز شــي، دا لویه خبره ده او شعر لوی کار کړی دی. هو! دا اعتراض پاتــه کېــږي چــې د شعر او آرت دښمنان به یې په ما وکړي، هغه دا دی چې مونږ وروسته پاته یو او یوروپین او امریکایان مخ کې تللي دي، هغــوی د پــاره د ذوق د تامینولــه او د هنر د قدرانۍ فرصت شته، اما مونږه باید اول ګېده مړه او تن پــټ کــړو، دلتــه باید دا ووایم چې د آرت او د هنر تکامل، د شعر او د موســیقۍ وجــود د کــوم ټاکلي پروګرام او تقسیم انحصار دمخ نه نه کېږي او نــه شــوی دی، اقوامــو او ملتونو داسې نه دي کړي چې څو سوه کاله اول یې د خپلو حیــاتي ضــروریاتو کار کړی وي او بیا یې دې خوا مخ راګرزولــی وي، د بشــر د پیدایښــت ســره

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوځای د مذهب او مدنیت د تکامل سره څنګ په څنګ او د حیـات پـه هـره صحنه او ساحه کې ذوق او هنـر یـو ځـای روان دی او د تکامـل او پیشـرفت مزلونه کوي، دا د هنر تکامل د جماعت د نورو کمالاتو نمایندګي کوي. هو! پـه یوه جامعه کې باید تمام مدني مظاهر ټول ضروریات د خپل حد او اندازې سره سم او برابر تکامل وکاندي او که یوه خوا مهمله پر ېښوده شوه او بله خوا ډېـره ترقي وکړي، یو راز عدم توازن ترې پیدا کېږي چې هغه د یوه جمعیت د پـاره خطرناک دی. زه د توازن طرفدار یم او د افراط مخالفت کوم او افـراط د یـوې ردې ملکې په حیث پېژنم، خو تاسې هم د تفریط خوا مـه نیسـئ او راځـئ د شاعر او هنر پېشه سره صلح وکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زلميانو حيثيت او وظيفه په جامعه کې

ښاغلی بېنوا!

تاسې د ويښو زلميانو په خواوشا کې مضامين غونډوئ او کم کتاب جوړوئ، په دې خوان کرم مو ماته هم ست کړی، منګر څه حيران يم دې کـــې څـــه برخـــه واخلم او کوم مضمون وليکم، د زلميانو تعريف او خصوصيات، د زلميانو وظائف، زلميان او دين يا د زلميانو دين، زلميان او حکومت يا د زلمو حکومت؟ کـــم يـــو لمړی کړم او څه وليکم؟ ګمان کوم ليکوالو به پر دې ټولو خواوو پام کړی وي او څه به يې پرې ښکلي وي. نو ماته دا سودا پيښه شـــوې چـــې ګنـــې ماتـــه بـــه مضمون نه وي پاتې، خو خير! د شاعر دا بيت مې زړه ور کوي چې وايي:

يک عمر ميتوان سخن از زلف يار ګفت

در بند آن مباش که مضمون نمانده است

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو وروره! زه به د زلمو حيثيت درته په يوه انساني جامعه کې در وښيم.

يوه جامعه د درې طبقو نه جوړه ده: زوړ او ځوان او وړوکی؛ زاړه تېرې زمــانې پورې مربوط دي او ماضي ته ګوري او واړه راتلــونکی نســل دی او مســتقبل د هغوی دی، زلمي د اوس دي او اوس (حال) د دوی دی او يوازې حــال دی چــې سړی هغه ته په موجوديت او فعليت قايلېدای شي. ګويا زوړ (پرون) دی او ووړ (سبا) او زلمی (نن) دی. بله تشبيه به هم وکــړم: زاړه د (مفــاخرو او روايــاتو) حيثيت لري او واړه (امېد او آرزو) ده، او زلمي (فعل او عمل) دی. يو بله لا هــم واورئ: زاړه د دې اجتماعي وجدان فکر او حافظه ده، واړه د پټــو اســتعداداتو (امکاني قواوو) مثال لري او زلمي د دې پيکر قوي بازو او د کار او عمــل لاس او پښې دي.

ومو ويل زوړ، لکه پرون دی، اما د پرون ورځــې خــاطرات، پرونــۍ ويــاړنې او افتخارات له مغزو څخه نه وزي او د هغوی يادونه په سړي کې مناعت، د نفــس عزت او ملي غرور پيدا کوي، نو زلمي به سپين ږيرو تــه د عــزت پــه ســترګه ګوري. مونږ زړو ته د حافظې او فکر مقام ورکړ، بې لــه فکــر او حــافظې هــېڅ پروګرام نه جوړېږي او هېڅ عمل سر نه نيسي، واړه مو د آينده آرزوګانو ســره تشبيه کړه او آينده خوږې آرزوګانې په سړي کې د عمل قوت او جــرأت پيــدا کوي او د خوش بينۍ قريحه په سړي کې زياتوي، نو واړه د اجتماعي ژوندانه د سلسلې همغه حلقه ده، خو يو ځای ځلمي دي چې فکر او آرزو، تېر مفاخر او د سبا خوش بيني به ټول په خپلو مغزو کې يوځای کــوي او د ځــان نــه بــه يــو معجون مرکب جوړوي او دا د حيات څرخونه به ګرزوي. تېر مفــاخر او د ســبا

(c) ketabton.com: The Digital Library

امېد به روح خوشالوي، منګر تن نه پټوي او ګېډه نه مړوي، باید سـړی د حـال نه استفاده وکړي او د (اوس) په قلمرو کې ځان له ځای پیدا کړي، هم دا سبب دی چې شاعران تېره مړه بولي او راتلونکي ته نازېړېدلی وایي او یـوازې اوس ته په موجودیت قایلېږي او د وقت د اهمیت او د ضرورت په خـوا کـې نعـرې وهي او غلبلې کوي چې:

نګهدار فرصت که عالمی دمی است

دمی پیش دانا به از عالمی است

نو زلمی، د حال پورې تړلی او د حال د صحنې بازیګر دی، د حیات تماشـا پـه ده توره ده، د ماضي او د مستقبل د ارتباط دپاره کمه کړۍ د اتصال وي، هغـه هم دا زلمی دی، زلمی!! فرصت، وقت یا دغه دقیق او باریک (اوس) په فکـر او سودا کې، په تماشا کې، په خوب کې هم تېرېږي، که زلمی کـار نـه کـوي او د تېرې زمانې سودا وړی وي، زلمی نه دی، که د سبا په امېد ناست دی، زلمی نه دی، که ویده وي، زلمی څه چې ژوندی نه دی، زلمی به کاریګر، فعال، چـالاک او ویښ وي، نو به هله یوه جامعه د حال څښتنه شي او خپل پخواني مفـاخر او راتلونکی نېک بختي سره مربوطې کړي او یو به د بل سره وګنـډي، کـه نـه د تباهي او د فنا او د بدبختۍ سېلاب به دغه جامعه له دنیا محوه کوي.

ښه نو زلمی به څه کوي؟ کارونه ډېر او نیمګړتیاوې زیاتې دي، هر څوک چـې یوې نیمګړتیا ته ملتفت شي او هغه ورته د ټولو نه اهمه ښکاره شي، نو طبیعي ده چې ځلمی به اول هغې ته رابلي، خو زه د ټولو نه اول یو کار دوی ته ښـیم،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هغه زما په فکر ډېر ضرور دی او په مونږ کې د هغې ډېره نیمګړتیا ده، هغه څه شی دی؟ ښه اخلاق او سجیه!

راپورې خاندئ مه! دا د هغه واعظ خبره نه ده چې يې ويل: ښه کـوئ بـد مـه کوئ. دا محض خبره نه ده! دا زمونږ د ژوندانه حساسه نقطه ده، دا زمونږ لويـه نیمګړتيا ده، دا زمونږ د راتلونکي موجوديت او د اوس د بهبـود او د اصـلاح د تهداب ګټه ده؟ غوږ کېږدئ، زه به دې کې تفصيلات هم درکړ.

خدای ته وګورئ! راځئ نوره رياکاري بس کړو او ځان جهان په دې ونه غولـوو چې مونږ پښتانه يو، مونږ د ښو سجاياوو او لوړو اخلاقو خاوندان يو، زمونږ ژبه، ژبه ده او زمونږ قول قول دی، مروت او شجاعت مو د پلار ميراث دی او... مـونږ هرڅه لرو، خو اخلاق نه لرو. زما په عقيده زمونږ اقتصادي نيمګړتيا دومـره نـه ده، لکه چې زمونږ اخلاقي کمزوري دي. زمونږ علمي فقر دومره نه دی زيـات، لکه چې مونږ د سجاياوو او نېکو ملکاتو نه خلاص يـو. د دنيـا د تـاريخ پـاڼې واړوئ راواړوئ، داسې به درمعلومه شي چې يو قوم کوم وخت چې د اخلاقو او د سجيې قوت موندلی، هغه په دنيا کې د خپل قوت او موجوديت سکه وهـي، منګر همدغه قوم بل وخت د دې دولت د محرومېدلو له کبله له پښو لوېدلی او علم او مال او نورو حياتي عناصرو د دوی د فنا کېدو مخه نه ده نيولې.

لرې به نه ځو، د عربو تاريخ د اسلام نهضت د دې نظريې بهترين ګواه دی او دا د دې دپاره انتخابوم، که يو مسلمان هرومرو لږ ډېر د اسـلام د تـاريخ سـره آشنا دی، د لمړنو مسلمانانو نهضت د اخلاقو په زور او د سجاياوو پـه قـوت و، علم او دولت وروسته راغلل او کم وخت چې علم او دولت د ترقۍ او ډېرښـت په لوړه پايه کې و، د بغداد خلافت د تاتارو د ګذارونو په مقابله کـې لـه پښـو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولوېد، هوا! هلاکو چې بغداد ته ننوت، هلتــه څــه و چـــې نــه و؟ طــلا، جــواهر، تزئینات، لوړ لوړ عمارات، ډېر مال او منال، ډک بازارونه، مدرسې، کتابخــانې، د یونان فلسفه، د هند تصوف، د ایران صنعت او آرت، دا ټول په بغداد کې و، امــا هلته یو شی نه و او د هغه شي کمبود په وجه دا بلا پېښه شوه، هغه څه شی و؟ هغه علت پیدا کړئ؟ او له بلا ځان وژغورئ.

زمونږ دا اخلاقي نیمګړتیا دومره زیاته او ډېره ده چې زه په دې څو پاڼو کې نه شم کولای چې د هغو ټولو نیمګړتیاوو په خوا او شا کې بحث وکړم او مقایسوي او تطبیقي جنبه یې در وښیم. دا یو جلا کتاب غواړي او دا لوی دفتر دی، منګر دومره وایم چې علم او ثروت دواړه په دې پسې راځي، منګر دا دومره ډېر پــه چا پسې نه ځي، د علم نه تربیت په حیات کې ډېر په کار بېږي او دمال نــه ښــه اخلاق او لوړه سجیه د انسان سره زیات کمک کوي، نو د زلمو اوله وظیفه دا ده چې د مغزو بتخانې ورانې کړي، مداهنه او مجامله، خیانت او دروغ، بدعهدي او بې وفایي، تنبلي او مفت خوري، اختلاس او ارتشــاء، خودنمــایي او تظــاهر او داسې نورو قبایحو سره مبارزه وکړي، چې دا په حقیقت کــې د تــاریکو مغــزو مواد او د بت پرستۍ لوی ارکان دي، بتان خو یوازې د ګټــو ختــو نــه وي کلــه بنیادمان، کله آرزوګانې، کله فکرونه د بتانو ځای نیسي. د هغه شي سره چې د انسان د سعادت دپاره نه په کار بېږي چې په دنیا، آخرت کې په درد ونه خوري، چې عملي قېمت نه لري، عشق او علاقه ساتل او په هغې کلک نښتل او د هغې نه دفاع کول بت پرستي ده، ځلمیان به دا دین ورکوي (حتی لا تکــون فتنــة)، زلمیان باید خپل ځان د ښه خلق او لوړې سجیې نمونه کاندي، چې نور د دوی پیروي وکړي، که دی ویښ وي، که دوی فعــال وي، کــه دوی د اخلاقــو او درد

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاوندان شي، دوی به په خپله خپله وظيفه وپېژني، د کارونو په اصلاحاتو کــې به متردد نه شي، غيبي تاييدات به د دوی ملګرتيا وکړي.

دا د زلمو وظيفه ده، چې د ريا پردې څېرې کړي چې سپينې ســپينې ووايــي، قوم خپلو معائبو ته ملتفت کاندي، پښتون ته د ده عيبونه دردونه ور وښيي او د هغې په رفع او اصلاح کې عملاً برخه واخلي. دې بې برخې پښتون ته چې کم اخلاق د پلار نيکه ورپاته و او يا هغه تعليم چې اسلام ورکړی و، هغــه يــې لــه لاسه وتلی دی او د نورو مباديو سره لا نه دي آشنا شوي، د ايثــار معنــی يــې هېره کړې، خپل شخصي منافع د ملي منافعو دپاره قربانولو باندې نه پوهېږي، دوی اجتماعي مفکوره د کورو کلي په خواوشا کې څرخي او چې له ځان ســره مجرد شي او جګه اجتماعي آرزو او فکر وکړي، هغه فقط د قبيلې په خواوشــا کې وي، د لوی پښتون مفکوره له منځه تللې او مليت په هغه معنی سره چــې لازم دی، نه پېژني، دا د زلمي وظيفه ده چې پښتون ته د مرکزيــت معنــی ور وښيي او د لوی پښتون د تشکيل درس ورکړي او د ايثار او فداکارۍ خلعت ور واغوندي.

هو! ظلم کول ګناه ده، اما ظلم قبلول او ظلم ته تن ايښودل پســتي ده، يقينــاً هغه سړی چې په حيوان يا په هغه انسان چې د دې په قــدرت او اختيــار کــې وي، ظلم کوي، يقيناً هغه د بل ظلم ته هم تن ږدي او دا ورته يو مســلم قــانون ښکاري. هغه چې د بل مال خوري، ناروا کوي، اما خپل به هم په چا نه خــوري، اما د بې انتظامي او ريا او د بې عدالتۍ محيط د دې دواړو خــواوو اهميــت لــه منځه وړي، هغه چې د بل په خوړو پستو خبرو غولېږي او خوشحالېږي، دی بل ته هم غوړه مالي کوي او په پستو او خوږو خبرو يې تېر باســي، نــو دا د زلمــو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وظیفه ده چې د دې افراط او تفریط مخه ونیسي او په دماغو کې د هرڅـه نـه مخکې د ایمان قوت پیدا کړي، تنبلي او مفت خوري بد خوی او خصـلت دی او د دې نه فقر او فلاکت پیدا کېږي، موهوم پرستي یوه روې ملکه ده او ددې نـه جهل او ناداني روزنه مومي، نو که زمونږ زلمي د بدو اخلاقـو پـه مبـارزه کـې کامیاب شو، نو تاسې څه ګمان کوئ، علم او ثروت به د ارمغـان پـه څېـر دې جامعې ته یا د یو جایزې په توګه د اخلاقو د مکتب شاګردانو تـه ورانـدې نـه کړي؟هو، دا دواړه رحمته به خدای (جل وعلی شانه) په دې جامعـه ولـوروي، منګر هله چې دوی په نېکو اخلاقو متخلق شي او د هر څه نه لمړی د ضمیر او وجدان مناعت او سرافت خاوندان شي. په پای کې د ځلمو وظیفه د داده چـې هی کار وکړئ او کار؟ نه لکه چې ما غوندې خبرې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګل پاچا الفت یادونه

الفت (خدای ج) دې و بخښي زما د ډېرې مودې آشنا ؤ.

زما او د ده په منځ کښې آشنايي د ځلمي توب د و خته شروع شوې وه او د ده ترمړينې يې په همهغه تودښته دوام وکړ او اوس هم زما په زړه کښــې د هغــه مينه او احترام هماغسې ځای لري. دا بې پروا او زړور شاعر چې اشعار يې پــه انتقاد اوسپينه وينا ډک دي ډېر محجوب سړی ؤ.

دغه شاعر او وينا کوونکی چې تراوسه مونږ سره د شعر په ژبه ګړېږي ډېــرکم ګويه او خاموش سړی ؤ، بې ضرورته خبرې يې نه کولې اوهمېشه به يې د بــل خبرو ته غوږ ايښود. ډېره ظريفه طبعه يې لرله، ښې د مزې ټوقې به يې کــولې خو د ده په ټوقو او ټقالوکښې هم ادبي نکات پراته وه اوزياتره يې ادبي طنــز ؤ. (هغه عاميانه او سپکې ټوقې مسخرې نه وې) د ده تحصيل پــه دينــي علومــو کښې په فقه کښې وه او په صرف اونحو او منطق کښې يې هم تحصيل کړی ؤ. په ځوانۍ کښې يې شعر نه وايه او د ادب خوا ته يې توجه نه وه مګر د تحصيل

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه وروسته ورته ناڅاپه د شاعرۍ جذبه پيدا شوه او دا قريحه يې را ژوندۍ شوه او داسې را ژوندۍ شوه چې د سيلاب غوندې روانه شوه.

ده چې به کوم شعر وليکه د چاپ دمخه به يې ماته ولوستو او زما نظر به يې پکښې غوښته او ما به غير د تحسين او آفرين نه بل نظر نه لرلو.

د ده شعرپه پنځو برخو (حداقل) وېشلای شو:

(۱) زياته برخه يې سياسي او اجتماعي انتقادونه دي چې په محيط کښې د اجتماع د وېرې او د قدرت د خاوندانو د وېرې چا غږ نه شوکولای، ده په ډېره ازادي خپل اوازجګ کړی ؤ.

(۲) دوهمه برخه يې د بې وزلو، مسکينانو اويتيمانو سره همدردي او په شتمنوانتقاد دی چې د دوی د حاله بې خبره دي. پدې برخه کښې دومره د سوزه ډک آوازونه شته چې سړی ژړوي او دخپلې اجتماع په بې عدالتي سړی قانع کوي.

(۳)دريمه برخه يې د ريا کاره زاهدانو او ملايانوغندنه ده او پر هغوی هم په ډېره بې پروايي انتقاد کوي او په هغوی پورې په ډېره بېباکۍ خاندي.

(۴) څلورمه برخه يې حمد، نعمت او ديني او مذهبي احساسات دي چې ځای په ځای څرګندېږي او دا جذ به خو د ده په نهاد کښې دومره ښخه پرته وه چې دغه نورې برخې يې زيات غوندې کار ښکاري.

(۵) پنځمه برخه يې عشق او جمال دی چې دا خوا که په کې لږ ده، مګر ډېره خوږه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ده سترګې ډېرې تېزبينه وې او په ډېرو وړو شيانو کښــې يــې غټــه معنــى پيداکوله. د ده سترګې ډېرې مړې وې او هېڅ طمعه او توقع يې د چا څخه نــه لرله اوهم دخپلې ګټې وتې په فکر کښې نه ؤ.

د ده ثبات او استقامت په اخلاقي خواکښې اوهم په ناســته اوولاړه او اشــنايي کښې دومره ناقابل تغيير ؤ چې د طالب العلمۍ د وخته رانيولې تر وزارته پورې هم هغه يوشان سړی ؤ.

د ده د پاره په ژوندون کښې د سلوک اورفتار معيار او داخلاقو مثالي (ايډيالي) معيار او د شعر معيار دا دی چې دی يې پخپل دې شعر کښې ښکاره کوي:

کوم شعر ښه او څوک ښه شاعر دی؟

انسان دوه خواوې لري، يوه خوا عقل او منطق او بله خوا يې عواطف او جذبات دي . د علم، صنعت، ساينس او ټکنالوژۍ منبع ناطقه قوه ده. يعنې پر عقــل او منطقو اتکا لري او شعر او هنر د مخيله قوې نه الهام اخلي او دهغه پر تخيل او جذباتو بنا ده. شاعر دانسان عواطفو او روحي وارداتو نماينده دی، نو ځکه دی د بل انسان عواطف او احساسات راپاروي او متاثر کوي يې.

انسان يوازې له نورو حيواناتو نه د ناطقه قوې په لرلو سره امتياز نه لري، بلکې ژړا او خندا هم کوي او نور حيوانات له ژړا او خندا نه محروم دي، نــو شــاعر د ژړا او خندا له جهان سره ارتباط لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تخیل او جذبات خوا تړلنیز قیود نه مني او تر هېڅ امر او قاعدې لادې نه راځي، نو ځکه زه شاعر د هر چا نه زیات انقلابي ګنم. شاعر داجتماعي قیودو او ادابو پر خلاف ګرېږي او خپل عواطف او جذبات ازاد بیانوي. شاعر د ریاکارۍ پردې او درياكارانو ګرېوان شلوي. دی په ښکاره سورې وهي، چې خوله یې راکړه. شاعر د ښکلا او جمال مداح دی، دی د جمال په رباب کې خپلې قصیدې وایي.

پر دې سربېره شاعر د ژبې په انکشاف او ښایسته کولو کې کومک کوي او د ده ابتکارات، تشبیهات او استعارات د ژبې ذخیره زیاتوي. شاعر د تخیل پر بنا د فیلسوف سره شباهت لري، ځکه فیلسوف هم د تخیل په زور د کایناتو پردې شلوي او حقایق راڅرګندوي او شاعر هم د تخیل په قوت د تحت الشعور پردې څیري او دانسان روحي حقایق ښکاره کوي. همدا وجه ده، چې اکثر فلاسفه شاعران هم وو. په مشرق کې بو علي سینا او حکیم عمر خیام عم شاعران او هم فیلسوفان وو او په مغرب کې ګویتي او نیچیي هم شاعران او هم فیلسوفان وو. د ا فهرست ډېر اوږد دی او اوس یې هم په دنیا کې ژوندي مثالونه شته. که شعر په رښتیا سره د عواطفو بیانګر وي او د بل احساسات بیان کړي، ښه شعر او ویونکی یې ښه شاعر دی.

نو پر دې بنا ما د جهاني په اشعارو کې دا صفت ولیده او زه یې متاثر کړم. جهاني په خپلو سندرو کې د وطن په غم کې په زار زار ژړلي دي او هم یې په خپله تخیلي میخانه کې په کټ کټ خندلي دي. دې د اراکوزیا د میرو اوسېدونکي د شعر په بحر کې د درياب سفر کړی او د خیال په اسمان کې یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزرې خورې کړې دي. زه ویلای شم چې جهاني د شعر په قلمرو کې ځانته ښه مقام پیدا کړی او د شاعرانو په محفل کې یې ښه درنه کرسۍ نیولې ده.

دریم څپرکی

د سیدشمس الدین مجروح د ادبي مقالو ځانګړنې

د سید شمس الدین مجروح په ادبي مقالو باندې یوڅه لیکل هغه هم د نوموړي د مقالو په دوو اړخونو (منځپانګې او ژبې) یو مهم مګر سخت کار دی. خو دلته د مقالو له محتوا ډکې کرښې سرې ته قوت وربښي چې په یادو دواړو اړخونو د پام وړ څه ولیکي نو همدغې موخې ته د رسیدو لپاره لازمه بولم چې لـومړی د راټولو کړو مقالو په منځپانګه (ښیګڼو اوبد ګڼو) او بیا ورپسې یې پـه لیکنـۍ ژبه رڼا واچوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مجروح ادبي مقالې په کابل مجله کې د ۱۳۲۰تر ۱۳۵۰کلونو پورې په بېلا بېلو ګڼو کې چاپ شوي چې لټون او پیدا کېدو یې پوره زيار او وخت ته اړتیا درلوده، چې له نيکه مرغه په دې کار وتوانېدم او دا دی په دې مقدمه کې هره مقاله یوپه بل پسې څېړم او په مهمو ټکو يې د خپلې پوهې تر کچې رڼاچوم.

په دې ادبي مقالو کې په هغو مهمو او اړينو موضوعاتو بحث شوی چې هره يوه یې د نسلونو لپاره د عبرت، هوښیارۍ، بیدارۍ، پوهاوي او زده کړې ښه درسونه دي، هره مقاله په زړه پورې پیل موضوع په علمي توګه رانغاړي، په ځینو کې مثالونه راوړل کیږي چې د موضوع په وضاحت کې ډېره مرسته کوي، د هرې موضوع لپاره په زړه پورې سرليک غوره شوی چې لوستونکی هڅوي موضوع تر پایه پورې ولولي.

په دې مقالو کې د پورته يادو شويو ټولو ښيګڼو ترڅنګ چې لري يې دوه عمده ستونزې هم زما په اند په کې ليدل کيږي يوه دا چې ټاکلې هرې موضوع ته ليکوال اوږده مقدمه ورکړې او اوس مهال د ليکنو په څېر يې راساً(مستقيماً) په موضوع پيل نه دی کړی او له يوه اوږده بحث وروسته اصلي موضوع ته راغلی، بيا د مقالې په وروستۍ برخه کې د موضوع تشريح ته تم شوی او هغه يې واضح کړې ده، بله ستونزه دا په کې ليدل کيږي چې ليکوال د عربي ژبې تر ډېر اغېز لاندې راغلی او په هره مقاله کې داسې عربي لغات او کلمې کارول شوي چې يوه عادي لوستونکي ته به ستونزمنه وي چې په معنی يې ژر پوه شي او په اسانه ترې مفهوم واخلي، نو عادي لوستونکي اړ کيږي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهېدو په موخه يې کوم بل چاته مراجعه وکړي. لاندې مې په ترتيـــب ســـره په هره مقاله لنډه رڼا اچولې او موضوع مې له خپله انده تحليل کړې ده.

د پښتو ليکلو بشپړ او مشترک سبک تر سرليک لاندې په دې ادبي مقاله کې مجروح لومړی هڅه کړې چې سبک ته تر ډېره قانع کوونکی او پرځای تعريف پيدا کړي، هغه چې په ادبي مسايلو کې ښه بصيرت او عميق نظر درلــود نــو د سبک په اړه وايي چې سبک په نثر کې روح دی او دغه حس هغه مهــال ښـــه احساس کېدای شي چې د سر د سترګو پرځای ورته د زړه په ســـترګو وکتـــل شي.

يعنې سبک هغه شی دی چې لغات او الفاظ د اعضا او جوارحو غوندې، صرف و نحو د ضربان قلب او د وينې د چلند په شان د هغې لپاره کار کــوي او چـــې دا ټول (او پاتې نور) سره راغونډ شي، نو يو موجوديت ترې جوړ شي.

که ليکوالان له ځاني ذوق او ځان غوښتنې تېر شي نو زما په اند بــه پــورتنی تعريف د سبک لپاره قانع کوونکی او پرځای وي.

يو سړی نه شي کولی چې په يوازې ځان يو ســـبک رامنځتـــه کـــړي او د يـــوه واحد سبک مخترع وبلل شي، خو په دې برخه کې د ژبې سرلاري ليکـــوالان او څېړونکي کولای شي چې د يوه ټول منلي، څرګند او معتبر سبک لپـــاره لاس په کار شي او کومه موخه چې لري هغې ته ځان ورسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه راز په دې مقاله کې ټینګار شوی چې په پښتو ژبه کې دې هر څه او ډېر څه ولیکل شي خو ښه دې ولیکل شي چې له یوې خوا ژبه په هره برخه کې هرڅه ولري او له بلې خوا سبک په کې د لمر په څېر روښانه څرګند شي چې له رڼاڅخه یې نور لارویان خپله لار پیدا او مقصود منزل ته ورسیږي.

په لیکنه کې د د خپلو لغاتو او اصطلاحاتو کارول، اوډون او ښکاره کول د سبک د روح د قوت ترڅنګ د هغه ظاهري ښه داسې ښکلې کوي، لکه یو مصور چې په تابلو کې خپل استادانه مهارت کاروي.

لیکوال په دې ادبي مقاله کې په دې نظر دی چې ښه سبک کولی شي د تقلید او محافظه کارئ ګردونه لرې او په ځان بسیا لوری غوره کړي، بله دا چې کله زمور د ژبې له لومړنۍ دورې ووزو او په مسلکي توګه وړاندې لاړ شو، نو سبک په خپله ځان څرګندوي، قوت مومي او نور ترې په غوره او بهتره ښه ګټه اخیستلی شي.

غرض دا دی چې هغه اوږدې او کږې وږې جملې ونه کارو او د مطلب ټکي ته له کږو وږو لارو رانشو، له کرغېړنو ترکیباتو نه ځان وژغورو او هغه څه چې د پښتو روح له هغې نه بېزاره دی، بېزار شو او د سلیم ذوق په لارښودنه او قضاوت عمل وکړو.

همدارنګه په دې مقاله کې پوښتنه شوې چې آیا د پښتو نثر لیکلو بشپړ او مشترک سبک لري؟ بېرته لیکوال لنډ ځواب ورکړی چې نه! نه یې لري! او په سلو کې سل کېدای هم نه شي او باید توقع یې هم ونه لرو، ځکه چې هر لیکوال خپل بېل ذوق او بېل طرز لري او هغوی ټول په یوه فکر او لاره برابرول، ستونزمن کار دی، په لنډه او ژر وخت کې یې تمه نشي کېدای ځکه چې د عربي

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاثیر، د فارسي اغېزه، د اردو رنګ زموږ په نثرونو کې لــه ورایــه ښــکاري او د سبک اشتراک یې وران کړی. خو ددغه سبک تکمیل ممکن دی او دا کار هغه مهال شونی دی چې ټول ددې کار لپاره یوځای متې راونغاړي او په همدې هوډ رغنده ګام واخلي.

پښتانه دې څرنګ پښتانه وي تر دې سرلیک لاندې ادبي مقاله کې د پښــتنو په څرنګوالي اوږدې خو په زړه پورې خبرې شوې دي دغه مقالــه د مجــروح د ډیرې خوښې وړ هم بلل شوې ارواښاد مجروح په دې مقاله کــې پنځــو مهمــو پوښتنو ته په علمي او واقعي توګه داسې قانع کوونکي ځوابونه ویلي چــې کــه دغه یاد خصوصیات پښتانه په شعوري توګه پــه عمــومي ډول پــه ځــانونوکې رامنځته کړي،نو په دوی کې موجودې ناخوالې به د تل لپاره له دې تاریخي ټبر څخه کډه وکړي، دا ټبر به د هوسا ژوند نوې ساه واخلي او تېرې ناخوالې به بیا په هغه لور هم ور ونه ګوري.

لیکوال هرې موضوع ته داسې لارې چارې په ګوته کوي چې هغه په علمــي او واقعي دلایلو ولاړې او په عملي کېدو یې هوساینه او پرمختګ رامنځته کیږي.

په دې موضوع کې هم نوموړي په هغه درد، احساس او آرمان رڼا اچــولې چــې اغېز یې ددې ټبر په ټولو نسلونو او قشرونو کې د لمر په څېر څرګند او ښکاره ده.

هغه دغه پنځه پوښتنې یوه په بلې پسې را اخلي او وایي چې(۱) پښــتانه دې پخوانی جمعیت وي که اوسنی (عصري)؟ (۲) مترقي وي که پــس مانــده؟ (۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماړه دې وي که وږي؟ (۴) آزاد دوست وي که اقتدار غوښتونکي (۵) باسواده وي او که بې سواده

دې پوښتنو ته په ترتیب سره ځوابونه ویل شوي.

لومړی دا چې هرڅوک د خپل قوم او ملت لپاره ښه او ښېګنه غواړي خوشحالتیا او سعادت یې پرې لورېږي، ځینې وخت په انساني جوامعو کې یوه مخصوصه عقیده حکومت کوي او د هغې عقیدې په ترڅ کې خاص کلمات او مصطلحات رواج شي او ځینې وخت بعضې کلمات پر اذهانو احاطه او سلطه پیدا کړي چې د هغوی الفاظو ځینې بعضې عقاید زېږي او دا عقاید د جمعیتونو د بنیاد (بنسټ) ګڼې شي او د هغو خوځول او لرې کول ګواکې دنیا خوځول او ړنګول دي.

دا خبره ښکاره ده چې د ژوند شرایط او مدنیت انساني ټولنو ته یو ځانګړی رنګ ورکوي او هر څومره چې دا شرایط سره ورته وي، هومره انساني بېلا بېلې ټولنې سره یو بل ته ورته وي.

دویم دا چې څومره د ژوند شرایط فرق وکړي، هومره د فکر طرز او د ژوندانه اسلوب توپیر کوي موږ باید په دې عصر کې د زړو پښتنو مقلدان ونه وسوو، ځکه نوی عصر له خپل ځان سره نوې غوښتنې، ایجابات، نوي اداب او نوي فکرونه راوړي.

اوس ددې وخت دی چې نور دې دغه ټبر له زاړه فکر او زړې برستنې څخه لاس په سر او له نوي فکر سره د نوي لباس په فکر کې شي او ځان دې د وخت له غوښتنې سره برابر کړي ترڅو د نوي ژوند نوی خوند واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریيم دا چې پښتانه دې نور په دې پراخه نړۍ کې له خپلې قبيلوي محدودې ووزي او پر ځان دې دا پراخه نړۍ د مساپر د پيوندي او شليدلې شړۍ په څېر نه تنګوي او په دې لوی جهان کې دې په خلاصو سترګو الوت پيل او هر ګـوټ کې دې د يوه مترقي انسان په توګه فقط د انسانيت په معنا ژوند وکـړي او لـه خپلې اوسنۍ محدودې دې راووزي.

دا ثابته ده چې په نس مړې ټولنې له وږيو ټولنو څخه پـه خـوی، بـوی او دود دستور کې څرګند توپير لري. اقتصادي اوضاع د قوم پر کلتـور د ژوندانـه پـه رنګ او اسلوب ډېر ښکاره تاثير لري، د قوم د اقتصادي حالت ښـه کېـدل پـه زراعت، تجارت او صنعت بنا دي او له دې سره د اقتصادي بناګانو انکشاف پـه ماشين او عصري تجهيزاتو پورې اړه لري.

نو په همدې اساس که پښتانه غواړي چې له دې اوسـني فقـر، خـوارۍ، بـې روزګارۍ او احتياجۍ څخه نجات ومـومي لـه موجـودې ټکنـالوجۍ او غـوره اقتصادي او کرنيزو اغېزمنو لارو چارو دې د نورې نړۍ په څېر ګټه پورته کـړي او خپل موجوده ژوند ته دې د يوه بډايه مليت په توګه دوام ورکړي.

څلورم دا چې آزادي د هر غيور ټبر حـق او غوښـتنه ده چـې دا غوښـتنه او خاصه بيا په پښتنو کې تر نورو که زياته نه وي نو کمه خو هـيڅ نـه ده او ددې پديدې د ترلاسه کولو لپاره يې ډېره قرباني هم ورکـړې ده، خـو پښـتانه دې داسې هم نه چې په پټو سترګو تر ياد چتر لانـدې د نـورو هرڅـه ومنـي او د هغوی قرباني دې شي، دوی بايد تل داسې آزادي ولري چې ګټه يې څو برابـره له زيان څخه زياته او خوندي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتنو کې ډېر اجتماعي او عنعنوي قیودات او خرافات شته، ډېرې وېرې او ملاحظې شته چې د ځنځیر په شان تـرې چـاپېر دي، نـو کـه پښـتون د دې قیوداتو په مقابل کې د آزادۍ بېرغ وچت کړي، که پښتانه د عنعناتو او روایاتو، او خرافاتو ځنځیرونه وشلوي، د احساساتو په عوض منطق ته مخه کړي نو دې قوم به هم خپله ازادي ساتلې وي او هم به یې د وخت لـه دسیسـو او نـادودو سره عقلاني مقابله کړې وي.

پنځم دا چې د پښتنو لپاره چې ډیر حیاتي او اړین ده هغـه د دوی لپـاره زده کړه، پوهه او سواد دی چې په وسیله یې دوی کولی شي د ژوند لوړو پوړیو تـه ورسیږي، له دې ولس څخه باصـلاحیته ټولنـه رامنځتـه شـي او د دې ولـس طبیعي او قدرتي استعداد به ډېر ښه مجری پیدا کړي.

د یادې مقاله له روح او منځپانګې دا جوته کیږي چې پښتانه دې د زده کـړې هوډ په خپل لوح ضمیر کې نقش کړي، ځکه زده کړه د انسان او ټولنې کچـه د تحول او بدلون خواته بیایي چې بیا تحول د چا تابع نـه شـي کېـدای نـو کـه غواړئ چې ژوند مو د زده کړې له لارې په ټولو برخو کې بدلون وکړي نو اړینه ده چې له یاد جریان سره به ځئ، خو ډاډه اوسئ چې له دې علمي تحول سـره ستاسو نوم او هویت له منځه نه ځي، بلکې لا مو د خپل نوم او هویـت پـه اړه پېژندنه او علمي پانګه نوره هم زیاتیږي، خو که خدای مه کړه له زده کړې مـو مخ واړاوه او فاصله مو ترې ونیوه نو وپوهیږئ چې په ژوند کې د نورو ناخوالو او تیارو ترځنګ تل د سون توکو په څېر د نورو د راحت لپاره سوځېږئ چې بیابه په ډیر لږ وخت کې نوم او هویت هم ورسره له منځه لاړ شي او د تل لپـاره بـه خدای مه کړه چلپا پرې راکش شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی د تاریخ په خواوشا کې تر دې سرلیک لاندې په دغه مقاله کـې لیکـوال هڅه کړې چې د تاریخ ارزښت بیان کړي او خلکو ته وښيي چې تاریخ ولـې د اهمیت وړ دی او څنګه تاریخ له پيړیو راهیسې تر دې ځایه را ورسېد.

په دغه مقاله کې مخکې له دې چې لیکـوال د تـاریخ پـه اړه خبـرې وکـړي لومړی د انسان په حافظه غږېدلی ځکه چې حافظه د تاریخ لیکلو لپـاره هغـه اصل دی چې هر څه یې په ذخیره کې د تاریخ لیکلـو لپـاره موجـود دي او د لیکلو پرمهال ترې د اړتیا وړ توکي رااخیستل کیږي او لیکل کیږي.

ده لیکلي چې که انسان له حافظې څخه محروم پیدا شوی وای،نو بیابـه ددې امکان نه و چې د ده فکر به له جزئیاتو څخه کلیاتو تـه منتقـل شـوی وای او همدارنګه که د انسان حافظه نه وای، ده ته به ډېره مشکله وای چې د نورو لـه تجربو څخه دې استفاده کړې وای او نه به و توانېـدلی چـې د زرګونـو کلونـو انساني علمي میراث له پلار نه زوی او له زوی نه لمسي ته پر ېږدي او کـه دا د پلرونو او نیکونو د تجربو محصول ته سینه په سینه تراوسه نه رامنتقل کېدای، هغه وخته به هر څوک نوې تجربې او نوې مطالعې ته محتاج وای.

ددې مقالې په یوه برخه کې لیکل شوي چې انسان تاریخ ته د حافظې په څېر احتیاج لري. همدارنګه د ټولنې موجودیت په تاریخ او تاریخي روایـاتو بانـدې بناء ده.کوم وخت چې لا د خط اختراع نه وه شوې، کوم وخـت چـې انسـان د خښتې او پوټکي نه د کاغذ کار اخیست، هغه وخت تاریخ موجود و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاریخ په ترتیب او تکوین کې یو عامل د انسان هغه روحیه بلل شوې ده چې باید ددوی د مشرانو او لارښوونکو کردار، ژوند، کارنامې او واقعې ثبت او حفـظ کړي. دغه راز انسان د بدویت په مرحله کې جنګ و جګړو او توریالیتوب ته له نورو موضوعاتو څخه زیات اهمیت ورکاوه او همدا لامل و چې دوی به د خپلـو مشرانو جنګي کارنامې، شخړې او د تاخت او تاز واقعې په ډېر شوق او افتخـار پېړۍ پېړۍ زوتولې.

لیکوال په دې مقاله کې قدامت خوښونې ته اشاره کړې او لیکلي دي چې روح لړو ډېر له هر انسان سره شته او نن هم دا روحیه ښه ښکاره او څرګنده ده نـو په همدې موخه په علومو کې پخوانیو افکارو ته محض د علـم او د تـاریخ پـه لحاظ ارزش ورکوي او د علمي استفادې په لحاظ نویو نظریاتو ته هـر څـومره چې زیات وروستي وي، په زیات اهمیت قایلېږي.

دا خبره ثابته ده چې تاریخ د سینو نه لوحو ته او د لوحـو نـه پوټکـو تـه او د پوټکو نه کاغذونو ته رامنتقل شوی او د دې تبدیل انتقال سره د تاریخ بڼه هم بدلېده، یعنې یوازې د تاریخ په ظرف کې فرق نه راته، بلکې مظروف هم تغیـر کېده نو په همدې اساس د وخت په تېرېدو سره تاریخ له خرافاتو څخه لـرې لـرې کېده او له افسانې څخه زیات حقیقت ته راوړاندې شو.

په دې مقاله کې تاریخ له درې عناصرو څخه جوړ بلل شوی او یا له درې خامو موادو نه په لاس راځي لومړی یې تاوده واقعات، دویـم یـې سـاړه واقعـات او دریم یې غیر مریي واقعات دي. نو دې ته په کتو چې شخړې ته تود جنـګ او تبلیغ او پروپاګنډ ته سوړ جنګ ویلی شو. واقعات هم دغه سړه او تـوده خـوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري او دا تودې سرې دي چې د تاريخ په تکوين او د جوامعو په سرنوشت کې دخل لري او دغه راز غير مريي واقعات هم جريانونه متاثره کولی شي.

دغه راز مجروح ددې مقالې په پای کې د تاريخ پر اسلوب، قواعدو او مقرراتو باندې هم رڼا اچولې او په دې اړه يې په تفصيل سره اوږدې خبرې کړې او تاريخ يې د ټولنې حافظه بللې ده.

تر پورته سرليک لاندې مقاله کې ليکوال د مقالې محتوا له پيل څخه ترپايه پورې ساتلې او د موضوع اوږدون ته پوره پام شوی، خو په موضوع باندې پيل شوی بحث يو څه په اوږده مقدمه پيل شوی چې کېدای شي هغه مهال به همدغه دول دود و.

د علم په باب مقاله کې که څه هم چې هغه د علم په اړه غربېدل له خپله وسه وتلې خبره ګڼلې خو دا يې په ډاګه کړې چې د لمر راختل په خپله د لمر دليل دی او اوس د علم په اړه نورو ته څه ويل ځکه ډېر اړين نه دي، چې د علم په ارزښت هر انسان ښه پوهيږي، اړتيا يې هر څوک ښه درک کولی شي، چا چې د علم اهميت درک کړی نو د علم له مزاياوو څخه ډېر برخمن شوي او د پرمختګ او هوساينې په حال کې دي.

د علم په حقيقيت باندې بحث ډېر دقيق نظر او صلاحيت ته اړتيا لري او دا اړتيا هغه مهال ښه پوره کېدای شي چې خبرې کوونکی په خپله په ژوره مطالعه سمبال او د علم د حاصلولو په لارو چارو کې پوخ شوی وي. د علم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیسه دومره اوږده او پیچلې ده چې له هره قلمه او له هرې خولې د هغې لیکل او ویل پوره نه دي.

په دې مقاله کې په ډاګه شوې چې علم هم د نورو څیزونو پـه څېـر تغیـر او تبدیل، حرکت او سکون، آغاز او انجام لري او انسان هم باید لـه دې حـالتونو سره بلد او ځان عیار کړي، داسې نه چې د بې علمۍ په ګرداب کې یې راګیر او د حرکت له رڼا یې بې برخې شي، چې بیا به د بې سوادۍ په تیارو کې معیـوب لاس او پښې وهي خو ګټه به ونه لري.

مجروح ددې مقالې په یوه بله برخه کې ډېر په زړه پورې لیکلي چـې علـم د انسان پر مغز حکومت کوي، نو له همدې امله د عالم ژبه ډېره وسـیع او د بـې سواده تن ډېره محدود ده. د عالم او د جاهل په منځ کې د بېلتون کنده دومره ژوره او ارته ده چې پر هغې باندې د ارتباط پول نه ایښودل کېږي.

که څوک وغواړي نو علم له چا څخه مخ نه اړوي له پاچا څخه نیولې تر ګـدا او له لوی څخه تر واړه پورې ټول کولی شي چې د علم په ګاڼه ځانونه سمبال او د خپل ژوندبریمنه او هوسا لار پیدا کړي.

د توضح تر سرلیک لاندې په یوه لیک کې د هغې لیکنې وضاحت شوی چـې مجروح اروابناد الفت ته لیکلې ده.

مجروح هغه مهال ددې وضاحت اړتیا حس کړه چې کله یې تـر دې سـرلیک لاندې چې پښتانه دې څرنګ پښتانه وي؟ یوه لیکنه خپره کړه او بیا ورته پـه ډاګه شوه چې یو شمېر لیکوالو ملګرو یې داسې احساس کـړې چـې ګونـدې مجروح په دې لیکنه کې د پښتنو ټول دودونه بد ګڼلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو هغه وايي چې دده له مخکنۍ ليکنې چې پښتانه دې څرنگه پښــتانه وي؟ سم تعبير نه دی شوی خو بايد هير نه کړو، چې حق ويل او حق اورېــدل ډېــر ښه خوی دی او د خدای وعده ده چې انسان د دې خاصې په برکت له زيــان او تاوانه ساتي.

د مجروح په اند، پښتون خو يو ملت دی او هر ملت څه خاص دود او دســتور، روايات او عنعنات، اخلاقيات او خصوصيات لري، ما نه دي ويلي چې زموږ ټول دودونه بد دي، زموږ ټول دستورونه کرغېړن دي، ما ويلي ډېر عنعنــات شــته، چې خرافات دي...

هغه په دې توضيح کې د پښتنو دودنه په درې ډوله ويشــلي لــومړی ښــه او اړين، دويم بد او ناوړه او دريم غير اړين دي چې لومړی ډول يې هغه دي چې بايد په هر قيمت چې وي ساتنه يې وشي او بايد له لاســه ورنــه کــړل شــي او دويم ډول يې چې ناوړه او بد دي بايد چې نور دا ټبر ترې ځان خلاص کــړي او له ناوړه پايلو يې د تل لپاره ترې خوندي پاتې شي او دريم ډول يې هم کــه د وخت او شرايطو له امله له لاسه ورکړو، نو ډير زيان يې نه وينوو.

په دې توضيح کې مجروح بيا هم په دې ټينگار کړی چې پښتانه دې له خپــل ويشنې او پښې ويشنې ځانونه خلاص کړي او نه دې بل ته دا چــانس ورکــوي چې دوی په خپلونو وويشي، بلکې پښتانه دې خپل ځانونه د يوه ازمويل شوي غيور ملت په توگه د اوږده تاريخ په رڼا لکه څرنگه چې ثابت شوي نور هم ښه ثابت او وساتي او ناوړه خپل دودونه دې له ځانه لرې وغورځوي، ترڅــو پــورې دوی د وخت او حالاتو له سم او گټور پرمختگ سره ملگري، د خپل نوي نســل

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره روښانه راتلونکی ولري او ددغسې یوې ښې هیلې د لرلو له امله باید نــه راڅخه څوک خوابدي شي او نه هم زما لیکنه ناسمه تعبیر شي.

رحمان بابا او پښتانه تر سرلیک لاندې په دې په زړه پورې مقاله کې مجروح، رحمان بابا او د هغه شاعري د نایابه مرغلې په څېر بللې او هغه یــې د پښــتنو هغه سرتاج یادکړی چې ددې ټبر او ژبې لپاره یې هغه ویاړونه ترلاســه کــړي چې اوس هم د ډېری هېوادونو پوهــان دده پــه شــاعرۍ او شخصــیت بانــدې خبرنې کوي او د رحمان شاعري د پښتو ژبې د معنوي بډاینې لپــاره د پــام وړ پانګه بولي او وایي چې دده نظریاتو او خیالاتو، د انساني جامعې په تکمیل کې لویه برخه درلوده.

په دې مقاله کې شاعر ته اشاره شوې، چې د ټولنې روایات به یــې راغونــډول، په شعر کې به یې داخلول او نظم کول، د خپلې زمانې پوهه او معارف، د خپلې زمانې او د خپل ولس مفاخر او فضایل به یې په خپلو اشعارو کې زیرمــه کــول، هغه یې ساتل او بیا یې دا ټول بل نسل ته سپارل یا یې نقلول، دغــه راز دوی د ژبې د روزنې او ساتنې دنده پــر غــاړه اخیســتې وه، دوی د ژبــې د تکامــل او ښایسته کولو مسوولیت درلود،نو د دوی له برکته ژبې له بدوي حالت څخــه د تکامل او عالي مرتبو ته رسېدلې او له زواله ساتل شوې دي.

همدا شاعر دی چې ښکلا کمال ته رسوي، د هغې بې اختیاره ستاینه کوي چې بیا له دې ستاینې څخه توري د مریو په څېر په یوه خواږه مــوزون کــلام کــې وپېل شي،آهنګ او موسقیت پیداکړي،چې په اورېدو ان انسان په یو ناڅــاپي نڅا راولي او هر غمجن تن ته خوښي ورکــوي، نــو همــدا د جمــال او شــاعر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوستۍ تنده ده چې موړ يې په شعر ماتوو او همدا د آرزوګانو لــه لمبــو ځخــه ډکه سينه ده چې په دې روانو اوبو يې سړوو.

مجروح،د رحمن بابا د شاعرۍ په اړه په ډاګه وايي چې کله سړی د هغه د شعر ديوان بېرته کړي او اشعارو ته يې مخ واړوي، دی ګومان کوي چې هغــه د ده د زړه خبرې کوي، هغه مهال سړی په دې خبره پوهيږي چې هغه مرموز کيفيات چې د ده د سينې په پنجره کې، لکه د بندي مرغۍ په څېر تل ټوپونه وهــي او وزر پړقوي او ناڅاپه يې د الوتلو فضا پيدا کړې.

رحمان بابا د ټولنې ناتفسيره شوي حــالات او خيــالات لــومړی د نازېږېــدلي جنين په څېر د مغزو په رحم کې ګرځولي، بيايې د حيات په ساحه کې داخل، ورو ورو يې ودې کړي، بالا خره پيدا او بيا يې له قطرو درياب جوړ شوی دی.

د رحمان بابا صوفيانه خيالات او د ټولنې بېلابېل رازونه،ســتونزې او کــړه وړه دده په ذهن کې د يوې ارزښتمنې شتمنۍ په څېر پراته وو، نه يــې خــولې تــه راتلل او نه يې پرې لاس لګېده، خو يو وخت په ناڅاپي توګه د شعر پــه قالــب کې راڅرګند او د ده په مخکې مجسم شول،چې بيــا دده شــاعرۍ د ټــولنې د وګړو لپاره د يوې روښانه او څرګندې لارښوونې بڼه غوره کړه.

هوښيارانو ويلي چې د زرو قدر په زرګر وي او رښتيا يې هم ويلي، نو کــه پــه انسان کې د زرګرۍ قريحه او د شاعرۍ صبغه نه وي، ده به هيڅکله د دې زرو قدر نه کولی، نو ځکه د رحمان غوندې خلکو قدر کوو او د هغه ويناوو، لکــه: د سرو زرو په څېر په موړ کې دود موندلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې مقالې په پای کې مجروح په لنډو ټکو اشاره کړې چې څوک ستاسې د زړه خبره کوي، چې له خبرو يې تاسې خوند اخلئ او د دنيا غمونه پرې هېروئ، څوک چې تاسو د دنيا له انساني ژوند او مسووليت او د آخرت لپاره له ارزښتمنې توښې خبروي او هغه سړی چې ستاسې ارواح د جمال محراب او د ښکلا کوټګۍ ته رسوي، نو هغه رحمان بابا دی او هغه پر موږ او تاسو حق لري چې په درنه سترګه ورته وګورو، ټول پښتانه يې بايد په ياد د اوس په څېر يادغونډې جوړې او د هغه له طرز تفکر څخه راتلوونکي نسلونه خبر کړي.

د وړو شعر تر سليک لاندې په دې مقاله کې مجروح په دې خبرې ډېره سخته نيوکه کړې چې د پښتو ژبې شاعرانو او ليکوالو د ټولنې دغه مهم او ارزښتمن قشر(ماشومان) له ياده ايستلی او د هغوی لپاره يې نه په نثر کې کيسې او نه يې په شعري قالب کې ورته څه ليکلي، ددې ژبې ليکوالو او شاعرانو خپل ماشومان د ادب په برخه کې بيخي هير کړي او د هيڅ په سترګه ورته کتل شوي او لا هم کتل کيږي، چې دا کار ډير ناهيله کوونکی دی، خو په نورو ژبو او هېوادونو کې د ماشومانو حق ته لومړيتوب ورکول شوی او ورکول کيږي، د هغوی لپاره په خپله ژبه کې کيسې، داستانونه، شعرونه،او نور موړون کلامونه ليکل شوي، انځوريز کتابونه ورته چاپ شوي او ډول ډول لوبو ترڅنګ ددوی په ژبه ډرامې او فلمونه جوړ شوي دي.

په دې مقاله کې پښتانه ماشومان د وړو ادب له پلوه په دې خوار بلل شوي چې لويانو يې ورته کار نه دی کړی او د نثر او نظم په برخه کې يې ددوی د اړتيا وړ څه نه دي ورته ليکلي او نه دغه موضوع ددې تېر د تاريخ په اوږدو جدي ګڼل شوې، ماشومانو ته د وړو په سترګه کتل شوي، د هغوی اوس او سبا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پام کې نه دي نيول شوي او نه ارزښت ورکړل شوی،که ددې ليکنې سرليک د وړو په اړه ده خو خبره تر هغه څه لويه ده چې موږ يې په اړه فکر کوو.

په دې مقاله کې دا په ډاګه ويل شوي دا چې موږ د خپلو ماشومانو لپاره څه نه دي ليکلي په دې معنى دي چې موږ په خپلو ماشومانو بې رحمه يو او مينه نـه ورسره نه لرو او په دې برخه کې ځکه ګرم نه يو چې موږ د خپلو مشرانو قدر نه دی کړی، نو د وړو به چېرته وکړو. زموږ په قوم د شپو تورې وريځې او پردې را خورې دي، چې لرې کېدل يې قوي متې او ټينګ هوډ غواړي.

ماشومان هم شعر ته، موزون کلام ته، سور شين او برګ کـاڼي اوکـالي تــه د مينې په سترګه ګوري، اړتيا ورته لري او لذت ترې اخلي، نو بايد زموږ ليکــوال او شاعران د دوی له عمر سره سم دکيسې، شعر او نورو ادبي ژانرونو يو بډايــه ادبي ماشومانه چاپيريال رامنځ ته کړي، څو دوی هم د نورو ژبو د ماشومان پــه څېر په خپله ژبه کې له هرڅه برخمن وي.

راغلی ليک، دا هغه ليک دی چې ارواښاد مجروح د مصر له پلازمېنې قــاهرې څخه د هېواد وتلي ليکوال او څېړونکي رښتين ته له يوه شعر سره راليږلــی و ترڅو دواړه په کابل مجله کې خپاره کړي.

هغه، ددې ليک او شعر د ليږلو موخه دا په ګوته کــړې چــې وښــيي تراوســه پورې زه له دې مجلې سره علاقه لرم او غواړم چې اړيکه مې د مخکې په څېــر ورسره ټينګه وي ترڅو ددې مجلې له نورو مطالبو ګټه پورته کړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه په هېواد کې اوسېدل ستر نعمت ګڼلی او له هېواد څخه لرې اوسېدل یې د خدای له دې لوی نعمت څخه بې برخې کېدل ګڼلي.

له شعر نه څه غواړئ؟ تر دې سرلیک لاندې مقاله کې لـومړی د دې اوسـني عصر په اړه خبره شوې چې ځینو ورته د اتوم زمانې نوم ورکړی، ځینې یـې د برق زمانه بولي او چا ورته د سرعت قرن ویلی، دا نومونه هر چا پـه خپـل ذوق ایښي دي، خو مجروح دا عصر د کار او مادیاتو بللی، ځکه چې په دې عصر کې هم ډېر کار شوی او لا هم کیږي او دغه راز مادیات هم خپل اوج تـه رسـیدلي چې په تېره زمانه کې دې اندازې ته نه و رسیدلي، په داسې محیط کې چـې د کاروبار له هنګامو ډک وي او د حیات زوږ یې له هره ګوټه خېژي، د شـاعر او د صوفي د پاره ګمان کوم دلته وړ او مناسب ځای نه پیدا کېږي، هغه ته د غـزل سرایي او د ه ته د تفکر کولو او چرت وهلو موقع نه ورکوي. نو دا په دې معنـی نه ده چې شاعر دې د پادشاهانو مدحې وکړي، یا دې د خط او خال پرځای پـه شعر کې د فابریکې، ماشین او برق ستاینه وکړي، نه! یوه بـه هـم نـه کـوي او شاعر به د نر غوندې په دې دنیا کې ژوند کوي او خپلې غزلې به وایي.

شعر او ادب په دنیا کې ډېر لوی رول لوبولی دی او لوبوي یې، د حماسـې پـه صورت کې یې د جګړې هنګامه توده کړې او ځوانـان یـې چـړو او تـورو تـه ورکړي، چې فلسفي رنګ یې اختیار کړی، فکري انقلابونه یې په عالم کې پیدا کړي، نو شعر، موزیک او د رسامۍ دنیـا خـو د جمـال او ذوق خپـل رنګینـه چاپیریال او ملک لري، نو څوک څه حق لري چې شاعر او شعر د خپلـه ملکـه وباسي؟ نه! څوک دا زور او قوت هم نه لري، ځکه هغه په هر چا قوي دی او پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر ځای کې د هغه فرمان چلېږي، که تاسو د تلو او مسافرت زحمت پــه ځــان قبول کړئ، زه به تاسې ته د هغه د حکومت اغېزه په يو نو کې هم در وښيم.

مخکې مو وويل چې شعر د حيات په مختلفو صحنو کــې اســتخدام شــوی او خپل رول يې لوبولی دی. نو شعر د خپل آسماني او ملکوتي مقامه نه راپر ېوزي او چا دا نه دي ويلي چې شعر به ګوندې له دې غرضه بل کار نه کوي او يــا دې خپله اصلي وظيفه پر ېږدي.

شاعر د خپل محيط موجود دی، هغه د خپل ماحول نه هرومرو متــأثر کېــږي، ښه ته به ښه او بد ته به بد وايي، کله به د يو روحي مربي په حيث زموږ تداوي کوي او کله به د يو واعظ په څېر راته وينا کوي، خــو تاســو د شــعر نــه دا مــه غواړئ چې هغه دې ضرور تاسو ته د رياضــي فــارمولې در وښــيي او (دوه دوه څلور دي) په شعر کې راوړي او يا دې د ساينس درسونه او د اقتصاد نظريې په نظم کې ننه باسي او يا دې شاعر غنم او وربشې په ملک کې ډېر کړي.

مجروح ددې مقالې په پای کې وايي: د شاعر ملکوتي آواز (زما په ګمان) بــه د تسکين او راحت ښه وسيله وي او په بنيادم کې به د استوګنې او مقابلې قــوه په دغه دنيا کې زياته پيدا کړئ. که شعر تاسو د څو لمحو دپاره له دغه عالمــه بېګانه کړئ او د ځان سره مو مشغول کړئ، يــوه مقدســه وظيفــه يــې ســر ته رسولې ده.

د زلميانو حيثيت او وظيفه په جامعه کې تر دې سرليک لاندې مقالــه کــې د ځوان نسل قوت، اهميت، وړتيا او د ټولنې اړتيا ورته په ګوته شوي، ځوان فعل او عمل بلل شوی او هغه د ټــولنې هغــه پــوړ پــه ګوتــه شــوی چــې ســتړيا،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماتې،ناسته، خوب، سستي او ناهیلي نــه پېژنــي، بلکــې پرمختــګ، نوښــت، کارکول، او ځان د ژوند لوړو پوړیو ته رسول غواړي.

په دې مقاله کې ځوان مسوولیت لرونکی او ټــولنې تــه وده ورکــوونکی بلــل شوی او هغه ته د ویښ انسان خطاب شوی ځکه چــې د ټــولنې ســترګې هــم همدغه ځوان قشر ته دي او له همدې قشر څخه د ډېرو کولو هیله هم لري.

دغه مقاله له پوره مفهوم او اهمیت څخه برخمنه ده، د ځوان قشر مســوولیت او مقام ښه په کې په ګوته شوی او هغه راتلوونکي ته متوجه شوی.

همدارنګه په دې مقاله کې ځوان کهول زغم ته رابلل شوی او ورتــه پــه ډاګــه ویل شوي چې ځوانان دې په عمر له پخو مشرانو څخه ښه تجربه شوي کارونه راواخلي او د هغوی کړه وړ دې د خپلې راتلونکې په موخه یوځلې له ځغلنــده نظره تېر کړي،څو له اغېزمنو او مثبتو ټکو یې ګټه واخیستل شي.

دغه یوه یادونه اړینه بولم چې پر دوه مقــالو (د کــل پاچــا الفــت یادونــه او د جهاني جهان) باندې رڼا نه ده اچولې او نه مې دي تحلیل کړي او لامل یې دا و چې د کتاب د چاپ په وروستیو مراحلو کې مې ترلاسه کړې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مجروح د ادبي مقالو ليکنی او ژبنی اړخ

په هره ليکنه کې د منځپانګې، پيغام، او پوره مفهوم ترځنګ د هغې ليکنې ژبنی اړخ هم ډېر مهم او د پام وړ دی.

ډېری ليکوالان د ليکنې موضوع په زړه پورې او د وخت له غوښتنې او د چاپېريال له اړتيا سره سمه ټاکي، خو ليکنی او ژبنی اړخ يې بيا ډېر کمزوری او نيمګړی وي، چې ان زياتره وخت د موضوع مفهوم په کې له لاسه ورکوي، چې لامل يې د نامعياري ژبې کارونه ده.

د معياري ژبې د کارونې ترڅنګ چې تر ډېره په املا ولاړه ده، انشا(ليک نښې) هم مهم ځای لري او همدا ليک نښې کره ليکنه له نا کره څخه بېلوي.

دغه راز هغه لغات او کلمات هم په ژبني اړخ کې راځي چې عام فهمه، د معتبر علمي ارګان له خوا منل شوي او د ژبې ټولو ويوونکو ته يو ډول مفهوم وړاندې کړي.

په دغه کتاب کې ما د سيدشمس الدين مجروح راټولې کړې مقالې په دقت سره له ژبني اړخه څېړلي او مطالعه کړې مې دي چې ژبه يې روانه، خوږه او عام فهمه ده، ليک نښې په پوره توګه په کې په دقيق ډول سره مراعات شوي او لازم پام ورته شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ادبي مقالو کې د ژبې روان والي ته د پام ترڅنګ ليکوال هڅه کړې چې ژبه عام فهمه او سوچه وکاروي، خو فکر کوم چې ليکوال په عربي ژبــه کــې د زيات پوهېدو له امله ددغې ژبې تر اغېزې لاندې راغلی او مقالې يې له عربــي ژبې څخه متاثره دي. په دې مقالو کې ځينې ځايونه لوستونکی له داسې عربي لغاتو او کلمو سره مخ کيږي چې پوهېدل ورته يو څه ستونزمن وي.

زه ليکوال تر ډېره حده په دې ځکه نه ملامتوم چې هغه مهال خو يو زده کړې تر ډېره پورې په دوديزه بڼه د کلي د جومات له امام او ياهم په مدرسو کې تــر سره کېدې او که يونيم سړي ته به په بهر کې د زده کړو چانس برابر شو، نــو د هغو مخه به هم عربي هېوادونو ته وه چې بيا دغه ډول ليکوالان حتماً د عربــي ژبې تر اغېز لاندې راتلل نو اروابناد مجروح هم يو له همدغې ډلــې ليکوالانــو څخه و چې هغه مهال يې په کلي ولس او هېواد کې ټولې زده کړې پــه دينــي برخه کې کړې دي او له عربي ژبې په پوره توګه متاثر دی.

غواړم چې په دې برخه کې ځينې داسې لغات او کلمات راوړم چې يا لږ او ډير املايي نيمګړتيا لري او يا سخت عربي بڼه يې کارول شوې، چې کېــدای شــي هغه مهال به يې استعمال په همدې ډول دود و او د ژبې سوچه والی ډير مطرح نه و، لکه د اوس په څېر.

غواړم چې يوڅه عربي لغات د بېلګې په ډول دلته راوړم چې د مجروح لــه دې مقالو څخه مې راټول کړي. لکه اقتراح، نبض، مشترک، تحديد، مظاهر، انسجام مغايرت، متغير، تطورات، انحطاط، بطي، اسلوب، جمود، ذکــاء، ملتفت،امثــال، محاورات، جماعات، منشعب، معتقــدات، نصــب العــين، تســهيلات، متشــابه، تفکرات، مقتضيات، تجدد، عشايرو، معاونت، مميزه، اعتزال، منافات، جرثــوم،

(c) ketabton.com: The Digital Library

عوایقو، اوهام، متوصل، مجری، استنتاجات، متفرع، عجز، عظیم، مبحث عنـــه، معاشرت، مشاغل، قرابت، شقوق، فروع، تحت الشعود، انتباه، مغیبات، اشـــیاء، بدایت، نهایت، متبدل، سیر، انقیاد، تتبع، افادیت، مقادیر، عفریت، اقتضـــاآت، تشریع، محجوب، طمانیت، شایع، مداح، معابد، معائب، خلعت، مناعت او نور...

دغه راز چې املايي برخې ته يې سړی ځير شي نو د مجروح په ټولو مقالو کـــې (چه) په دې ډول کارول شوې په داسې حال کې چې اوس د (ه) پرځای (ې) کارول کيږي اوسنی بڼه (چې) ده.

همدارنګه په يادو مقالو کې ليکوال چې د کونړ (ختيځې) سيمې اوسېدونکی و، خو (کښې) چې په کندهاری لهجه کې کارول کيږي، ده هم په ټولو مقالو کې (کښې) کارولې، په داسې حال کې چې اوس (کې) کارول کيږي، پاته يې د (ه) په لرلو سره کارولې په داسې حال کې چې اوس پاتې د (ې) په لرلو سره کارول کيږي، په دې مقالو کې بلکه د (ه) په لرلو سره کارول شوې پِه داسې حال کـــې چې اوس د (ه) پرځای (ې) کارول کيږي او بلکې ليکل کيږي. په ټولو مقالو کې د پاره په دې بڼه ليکل شوې خو اوس د (د) پرځای (له) کارول کيږي چـــې لـــه پاره ليکل کيږي،په دې مقالو کې لمړی په دې بڼه ليکل شوی په داســـې حـــال کې اوس د (و) په اضافه کولو سره لومړی په دې بڼه ليکل کيـــږي، يـــو شـــمېر نورې کلمې هم شته چې ليکنی بڼه يې له اوسنی بڼې سره يوڅه توپير لري.

ددې ترڅنګ ځاآکړولو، چې اوسنی شکل يې د ساه کښلو دی، پـــه دې مقـــالو کې (زمونږ) يې په دې ډول ليکلی چې اوس (زموږ) په بڼه ليکل کيږي، دغـــه راز (ګرزو) داسې ليکل شوي چې په اوسنی بڼه کـــې يـــې د (ز) پرځـــای (ځ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارول کيږي او (ګرځو) راځي دغه ډول (هد، آمالو، فراخ دلی، جزب، څکاک، برښېره) ليکل شوي چې اوسنی بڼه يې (حد،اعمالو، پراخ دلی ،جذب، ښباک او برسيره) ليکل کيږي.

ددغو مقالو په ځينو برخو کې ليکوال هغه خپله سيمه ييزه کليوالي لهجه هم کارولې لکه قلارې قلاری، منګر او داسې نور...

د پورته ذکر شويو موضوعاتو تر خوا ليکوال په دې مقالو کې د دري ژبې ډير لغات او کلمات هم کارولي چې په مقالو کې يې د عربي ژبې تر اغېز وروسته د دري ژبه اغېزه هم ډيره تر سترګو کيږي.

بايد يادونه وکړم چې دغه ټکي مې د نيوکې په بڼه نه دي ياد کړي،بلکې په دې موخه مې راوړي چې له لوستونکو سره ددغو مقالو د ليکني او ژبني اړخ په اړه بايد معلومات وي او بله دا چې که په راتلونکي کې څوک غواړي چې د ارواښاد سيدشمس الدين مجروح د مقالو په ژبني اړخ څه ليکي، نو په دې برخه کې به ورسره مرسته شوې وي او د هغه په معلوماتو به يوڅه ور اضافه شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

۱- بینوا، عبدالرووف.(۱۳۸۸لمریزکال).اوسنی لیکوال.کندهار: دعلامه رشـاد خپرندویه ټولنه.

۲- بینوا، عبدالروف.(۱۳۸۸لمریزکال)اوسني لیکوال. (د مطیع الله روهیال په ترتیب او زیاتونې). کندهار: علامه رشاد خپرندویه ټولنه.

۳- بختانی، عبدالله. (۱۳۳۳لمریزکال). شعر او ادب (ټولـوونکی او مهـتمم). کابل: پښتو ټولنه. د کابل عمومي مطبعه، ۳- ۱۳ مخونه.

۴-کابل مجله.(۱۳۲۲لمریز کال). شپږمه گڼه. وږي میاشت، پرله پسې ۱۵۰مه گڼه، ۱۳ کال، ۲- ۴ مخونه.

۵-کابل مجله.(۱۳۳۵لمریز کال). ۷مه گڼه.چنگاښ میاشت، پرله پسې ۴۱۱مه گڼه، ۲۶ کال، ۱- ۴، ۲۶ مخونه.

۶-کابل مجله.(۱۳۳۵لمریز کال) ۸مه گڼه. چنگاښ میاشت. پرله پسې ۴۱۲مه گڼه، ۲۶ کال: ۱- ۴، ۲۵- ۲۸ مخونه.

۷-کابل مجله(۱۳۳۵لمریز کال). ۹مه گڼه، زمري میاشت. پرله پسې ۴۱۳مـه گڼه، ۲۶ کال، ۵- ۹ مخونه.

۸-کابل مجله.(۱۳۳۵لمریز کال). ۱۰مه گڼه، زمري میاشت، پرله پسې ۴۱۴مـه گڼه، ۲۶ کال، ۱۸- ۲۲ مخونه.

۹-کابل مجله.(۱۳۳۶لمریز کال). ۲مه گڼه، وري میاشت، پرله پســې ۴۳۰مـه گڼه، ۲۷ کال، ۲۴- ۲۷ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰-کابل مجله.(۱۳۴۱المریز کال). ۱۰مه گڼه، مرغـومي میاشـت، پرلـه پسـې ۵۱۹مه گڼه، ۱-۴ مخونه.

۱۱-کابل مجله.(۱۳۴۶المریزکال). ۱ گڼه، وري میاشت، پرله پسې ۵۷۰مه گڼـه، ۹-۱۲ مخونه.

۱۲- مجروح، شمس الدین.(۱۳۶۹المریزکال).د الفت یادونه.قلم مجله. ۵او ۶مه گڼه: پېښور.

۱۳- مجروح، شمس الدین.(۱۳۹۱المریز). سرگذشت من، د(سـید الاکبـر پـه اهتمام). کابل: افغانستان ټایمز چاپخونه.

۱۴- مجروح، شمس الدین. (۱۳۹۱ لمریزکال). مجموعه مقالات علمي،سیاسـي و اجتماعي،د(سید الاکبر په اهتمام)، افغانستان ټایمز چاپخونه.

۱۵- مجروح، شمس الدین.(۱۳۹۱المریزکال). منتخب شعرونه او یـا فریـاد، د (سید الاکبر په اهتمام). کابل: افغانستان ټایمز چاپخونه.

۱۶-مجروح، شمس الدین.(۱۳۹۱المریزکال) کوم شعر ښه او څوک ښـه شـاعر دی، د جهاني جهان د مقالو مجموعه . ۱۳-۱۴مخونه . میوند کلتـوري ټولنـه - کندهار.

۱۷ -ویښ زلمیان. (۱۳۲۶المریز کال). پښتوټولنه(کابل مجلې د ۲۱۱، ۲۱۲ گڼـو په ځای)، ۳۷- ۴۰مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

سرلیک	مخ
د کتاب موضوع او هدف	- ۱ -
سریزه	- ۳ -
لومړی څپرکی	- ۹ -
د سید شمس الدین مجروح ژوندلیک	- ۹ -
د مجروح ځانګړنې:	- ۱۷ -
د مجروح په اړه د پوهانو نظرونه	- ۲۱ -
دوهم څپرکی	- ۲۲ -
د سیدشمس الدین مجروح ادبي مقالې	- ۲۲ -
پښتانه دې څرنګ پښتانه وي؟	- ۲۹ -
د تاریخ په خواوشا کښې	- ۳۷ -
د علم په باب کې	- ۵۱ -
توضیح	- ٦۰ -
شاعر او جامعه یا رحمان بابا او پښتانه	- ٦۹ -
د وړو شعر	- ۷٦ -
لیک	- ۸۱ -
له شعر نه څه غواړئ؟	- ۸۵ -
د زلمیانو حیثیت او وظیفه په جامعه کې	- ۹۷ -
د ګل پاچا الفت یادونه	- ۱۰٤ -
کوم شعر ښه او څوک ښه شاعر دی؟	- ۱۰٦ -
دریم څپرکی	- ۱۰۸ -
د سیدشمس الدین مجروح د ادبي مقالو ځانګړنې	- ۱۰۸ -
د مجروح د ادبي مقالو لیکنی او ژبنی اړخ	- ۱۲۸ -
ماخذونه	- ۱۳۲ -

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحریک له هېواد پال او فرهنګپال شخصیت ښاغلي (محمد اصف ننګ) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر چاپ ته یې اوږه ورکړه. ملي تحریک ویاړي چې د علمي اثارو د چاپ لړۍ یې پیل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو هېوادوالو څخه په خورا درنښت هیله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

یو ځل بیا د دې اثر له لیکوال او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه کوو چې د دې اثر د لیکلو او چاپولو جوګه شول.

په فرهنګي مینه

د افغانستان ملي تحریک

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان ملي تحریک
www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ۱۰۸

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library